İNCELEME

EZOTERİZME GİRİŞ

HARTMUT ZINSER



İNCELEME
EZOTERİZME GİRİŞ
HARTMUT ZINSER

KIRMIZIKEDİ

Hartmut Zinser
1944 yılında Tübingen'de doğdu. Din bilimi, din tarihi ve etnoloji konularında Freie Universität Berlin'de profesör olarak görev yapmaktadır. Zinser ayrıca Avrupa Din Bilimleri Araştırmaları Birliği ile Berlin Antropoloji, Etnoloji ve Tarihöncesi Derneği'nin başkanı ve ABD Dinbilimleri Araştırma Topluluğu'nun üyesidir. Yayımlanmış çok sayıda kitabı ve makalesi vardır.

Neylan Eryar
İstanbul'da doğdu. İstanbul Alman Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdi. 1970-2008 yılları arasında özel sektörde finans yöneticisi olarak çalıştı. Pearl S. Buck'ın *Orkide, Kırık Ümitler, Ve Aşkı Bulamadılar*, Manfred Such'ın *Önce Vatandaş Sonra Polis* ve Astrid Lindgren'in *Madita*, Jan Costin Wagner'in *Buz Ay* ve Petros Markaris'in *Büyük Ortak* adlı romanlarıyla Ursula Lehr'in *Yaşlanmanın Psikolojisi* adlı kitabını çevirmiştir. Evli ve iki çocuk annesidir.

KIRMIZIKEDİ

Kırmızı Kedi Yayınevi: 74
İnceleme: 16

Ezoterizme Giriş
Hartmut Zinser
Almanca aslından çeviren: Neylan Eryar

Özgün Adı: Esoterik. Eine Einführung

© 2009 by Verlag Wilhelm Fink GmbH & Co. KG, Paderborn/Germany

Editör: Haluk Hepkon
Kapak Tasarımı: Samet Zorer
Grafik: Aziz Zengin

Baskı: Pasifik Ofset 0212 4121777

Birinci Basım: Mayıs 2011
ISBN:978-9944-756-78-5

Kırmızı Kedi Yayınevi
www.kirmizikedikitap.com / info@kirmizikedikitap.com
Ömer Avni M. Emektar S. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL

HARTMUT ZINSER

EZOTERİZME GİRİŞ

Çeviren: Neylan Eryar

İNCELEME

KIRMIZIKEDİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

Giriş 11
1. Modern Ezoterizm ve Modern Okültizm Tarihi 16
Helena P. Blavatsky – Rudolf Steiner – Mircea Eliade
1. 1. Ezoterik Örgütlenmeler ve Deneyler 29
1. 2. Ezoterizm Ve Okültizm Tanımlanmasına İlişkin Öneriler ... 32
1. 3. Din Biliminin Görevleri ve Olanakları 35

2. Ezoterik ve Okült İnanışlar ve Uygulamalar 40
2. 1. İskambil Falı 42
2. 2. Sarkaç Yöntemi 43
2. 3. Fincanla Ruh Çağırma 44
2. 4. Otomatik Yazı Yazma 45
2. 5. Çatalla Su veya Maden Arama ve Radyestezi
(Işınım Duyarlılığı) 46
2. 6. Kirlian Fotoğrafçılığı 48
2. 7. Elektronik Ses Kaydı ve Kanallaşma 50
2. 8. Melekler, Elfler ve Diğer Işık Varlıkları 52
2. 9. Cadılar 54
2. 10. Astroloji 57
2. 11.Telekinezi, Psikokinezi, Maddeleştirme, Telepati 59
2. 12. Parapsikoloji 61
2. 13. Ezoterik Tedavi Yöntemleri 65
2. 13. 1. Spiritüel Şifacılar 66
2. 13. 2. Reiki 67
2. 13. 3. Şamanist Tedavi Yöntemleri 68
2. 13. 4. Dizimler ve Aile Dizimleri 70
2. 13. 5. Değerli Taşlarla Tedavi 72

3. Okült Kuramlar ve Uygulamalar 76
3. 1. Spiritüalizm 77
3. 2. Animizm 78
3. 3. Kişilik Ötesi Dünya Bilinci 79
3. 4. Fiziksel Anormallikler 81
3. 5. Bilinç Ötesi Psikoloji 81
3. 6. Temel Varsayımlar 82
3. 7. Arasöz 83

4. Ezoterizm ve Okültizmin Yayılması 86

5. Ezoteristler ve Okültistlerin Oluşturdukları Cemaat ve Sosyal Organizasyonlar 94

Arasöz: 1. Büyü 102

6. Ezoterizm ve Okültizm: Yeni Bilim mi Yoksa Yeni Bir Din mi? 107
6. 1. Ezoterizm, Okültizm Ve Bilim 107
6. 2. İnanç Oluşumu Olarak Ezoterizm ve Okültizm 116
6. 3. Ezoterizm ve Okültizm: Batıl İnanç mı, Büyü mü, Spiritüalizm mi? 123

Arasöz 2. Düşünce Biçimi Olarak Ezoterizm 123
Arasöz 3. "Yüce Bilgi" – İnanç ve Bilginin Sentezi 131

7. Ezoterizm ve Okültizmin Din Olarak Sınıflandırılmasını Destekleyen ve Karşı Çıkan Gerekçeler 133

8. Son Söz. Neden Ezoterizm? Bazı Savlar 141

Önsöz

Ezoterizm (içreklik) ve Okültizm (gizli bilim) tartışmalı, hatta çatışmalı kavramlardır. Bu kavramlar ilk kez 19. yüzyılın ilk yarısında isim olarak kullanılmıştır. İki karşıt kavram olan ezoterik-egzoterik sıfatları ise Antik dönemden beri bilinmektedir. Örneğin Aristotelesçi felsefe okullarında, herkesin ulaşabildiği metinler (egzoterik) ve sadece eğitimde kullanılmak üzere hazırlanan metinler (ezoterik) birbirinden ayrılıyordu. Nitelik ve karakteristiğini, kendi sınırlarını kendisinin belirlemesi ve kendisini diğer kavramların dışında tutması yoluyla koruyan ezoterizmin bir sıfat olarak kullanımı, ilişkisel bir kavram olduğuna dikkat çekmektedir. Bundan dolayı esas olarak şu soru ortaya çıkmaktadır: Ezoterizm, nelerden ayrılmakta ve kendini nelerin dışında tutmaktadır? Modern ezoterizm dine ve bilime karşı durmaktadır. Bu nedenle daha önce bir cep kitabında şunları yazmıştım: "Günümüzde ezoterizm başlığı (yunanca *esoterikon*, içrek) altında –1. din ile ilişkili olması halinde, kilisenin öğretilerine karşı çıkan veya 2. bilgi olarak kabul edildiği takdirde, bilimin veri ve yöntemleriyle örtüşmeyen ve bundan dolayı "yüce (veya üst düzey) bilgi" olarak tanımlanan veya 3. "Ezoterizm pazarı"nda doğrudan ezoterik olarak satılabilen her şey olmak kaydıyla– tüm metinler, öğretiler ve uygulamalar bir araya toplanmıştır". Bu yazı yüzünden çok sayıda haksız eleştiriye maruz kaldım. Oysa bu eleştirilerde, sadece üçüncü noktanın üzerinde durmuşlar ve diğer iki saptamayı göz ardı etmişlerdi.

Gerçekten de son yıllarda geleneksel dinsel toplulukların ve yeni dinsel topluluklar şeklinde adlandırılan örgütlenmelerin yanı sıra, ezoterik fuarları, ezoterik dükkanları ve düzen-

li yayınlar aracılığıyla duyurulan ezoterik etkinlik programlarından oluşan ve ezoterik olarak satılabilecek her şeyin satışa sunulduğu bir pazar ortaya çıkmıştır. İlk sunuşta satılamayan öğeler ise daha sonra farklı bir biçimde yenilenerek tekrar sahneye dönmek üzere ortadan kalkmaktadır. Modern ezoterizmin birçok yandaşı ile savunucusu ve bazı araştırmacılar da ezoterizmin bu şekilde pazarlanmasından rahatsız olmaktadır. Ezoterizmin veya okültizmin bu şekilde pazarlanması sonucunda ciddiyetinden şüphe duyulan ve hatta gözden düşen bir olgu haline geldiğini düşünmektedirler. Ezoterizmin bu açıdan, günümüzde kendini pazarlamak zorunda kalan dinlerden farkı kalmamaktadır, zira bunun sonucunda mutlak olan, piyasada kolayca göreceliye dönüşebilmektedir. Herkes hoşuna giden ya da kendisine uygun olan yaklaşım ve yöntemi seçebilmektedir. Ezoterizm, bağımsız bir kavram olarak ilk defa, din özgürlüğünün ilanından sonra dinlerin ve dünya görüşlerinin pazarlanmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu gelişim ancak modern çağda gerçekleşmiş olduğundan, bu çalışmamda sadece modern ezoterizmden söz edeceğim.

Eski dönemlerde de dinler, güçleri yettiği sürece, öğreti ve yöntemleri dışlamış, hatta bazen de ateş ve kılıçla bastırmıştır. Öte yandan bilimler katı yöntemler oluşturarak kendilerini sınanabilir ve tekrarlanabilir olan olgularla sınırlandırmıştır. Bu sınırların dışında kalanlar ise dışlanmış ya da halen dışlanmakta veya en fazla hipotez veyahut sorunsal olarak kabul edilmektedir. Hatta günümüzde bazı kabul görmüş ve onaylanmış bilimsel bilgilerin bile yanlış olduğunun anlaşılması ve bunların tamamıyla bilimsel çerçevenin dışına çıkartılması beklenebilir.

Kendini sınırlama (ayırma) ve dışında tutma, değişik ölçülerde dinler tarihinde her zaman var olmuştur. Hıristiyanlık da erken döneminde bağımsızlığını ve kimliğini kazanmak için, kendini Montanizmden, Yahudilikten, Gnostizmden diğer du-

ruşlardan ayırmış ve sonraları apokrif ya da heretik diye nitelendirilen metinleri reddetmiştir.[1] Bu süreç, Hıristiyanlıkta bugüne kadar devam etmiştir. Ezoterizmin kendini dışında tuttuğu konular ise çok yönlüdür ve bunların içerisinde ayinlerde kendinden geçme (ekstazi), gnostizm ve benzerleri bulunmaktadır. Bunların tek ortak noktası, kurumsal kilise tarafından "dışlanmış" olmalarıdır.

Modern ezoterizm ve bu konuyu araştıranların bir kısmı, ezoterizmi dinin, daha sonraları da bilimin dışında tutulan içeriğine itiraz etmekte ve bundan dolayı uzun bir geçmişe dayandığını kabul etmemektedirler. Yalnız bazıları da bu yaklaşımda "imgelenmiş bir geleneğin" söz konusu olduğunu, tarihsel bir sürekliliğin mevcut olmadığını kabul ederler. Yine de "ezoterizmin öncüsü" olarak niteledikleri bu kavramları, haklı olmadıkları halde, ezoteriğin dışında kalan öğretilerin ve uygulamaların, bunları temsil edenler tarafından ezoterik olarak değil, din veya bilim hatta belki de yazın olarak kabul edilmiş olduklarını ileri sürerek, kendileri ve ezoterizm adına kullanırlar. Oysa bu öğreti ve uygulamaları kendi bağlamlarından ayırmak ve dışarıda bırakılanı bağımsız bir olgu haline getirmek bir çarpıtmadır. Bu tür bir yaklaşım için belirlenen özellik ve kıstasların hiçbiri kesin ayırıcı özelliklere sahip değildir. Bunlar, aslında hem dinlerde hem de gelişmekte olan bilim dallarında karşılaşılan "rastlantısal değişkenler" ve "farklı bakış açılarından" ibarettir. Bu nedenle, ezoterizm kavramının, ancak belirli bir bağımsız kimliğe kavuştuktan sonra oluşturulmuş olması kesinlikle bir rastlantı değildir.

"İmgelenmiş gelenekler" ve tarihsel oluşumlara karşılık, günümüz ezoteristlerinin ve okültistlerinin fiilen neler uyguladıklarını ve bunlarla hangi öğreti ya da düşüncelerin bağdaş-

1 Bkz. Theissen, Gerd. 2001: *Die Religion der ersten Christen*. Gütersloh: Kaise/ Gütersloher Verlagshaus (2. Baskı.), s. 341.

tığını incelemek gerekir. Bu nedenle, söz konusu yaklaşım ve uygulamaları olabildiğince ayrıntılı bir şekilde ele aldım. Bu ezoteristlerin birçoğu E. Levi, H. P. Blavatsky ve R. Steiner gibi isimleri sadece ismen bilirler. Bir bölümü ise bu isimlerin yanı sıra bazı farklı isimlere de aşinadır. Ancak, bu kişilerin yazılarını gerçekten ve dikkatlice okumuş olanların sayısı çok azdır.

Şu anda kitap haline getirilmiş olan bu araştırmamın çok uzun bir geçmişi var. Bu dönem, 1980'lerin sonlarında, "(Batı) Alman Okullarında Okültizm Dalgası" konusunda yürüttüğüm ve Wolfgang Hahn'nın inisiyatifi ve katkıları olmadan gerçekleştirmem kesinlikle mümkün olmayacak olan, ampirik çalışmalarla başlamıştır. Öncesinde, uzun yıllar gözlemci olarak katılmış olduğum, yetişkinler arasında yürütülen ezoterik ve okült uygulamalar üzerinde araştırma yapmıştım. Açıklamalarımı öncelikle Avrupa'nın çeşitli üniversitelerinde bazılarını İngilizce olarak verdiğim seminer ve konferanslarda sundum. Şimdiyse bu yayın aracılığı ile benden sürekli istenileni yerine getirmiş ve bu metinlerin okunmasını sağlamış oluyorum. Bu metinlerin bazıları geçtiğimiz yıllarda bazı kolektif yayınlarda makale ve eklemeler şeklinde yer almıştır. Yayın için konferanslarıma ilişkin notları yeniden gözden geçirdim, fakat bunların konferans karakterini bütünüyle yok etmedim. Bu vesileyle çok yönlü soru ve eleştirileri için Aarhus, Atina, Berlin, Bern, Szeged ve Viyana'daki öğrencilerime ve çalışma arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Ayrıca, kitabın ilk gözden geçiren Marcia Moser'e ve taslakların son redaksiyonu için Hildegard Piegeler'e özellikle teşekkür etmek istiyorum. Wilhelm Fink Yayınları'na da hızlı baskıları için ayrıca teşekkür ederim.

Giriş

Ezoterizm ve okültizm değişken olgulardır. Yandaşları, bazen bu ikisinin bilgi ve bilimle ilgili olduklarını savunurlar. Oysa bu kavramların kapsadığı düşünce ve yöntemler, bilimsel ilkeler ve deneyler için yeterli olan tekrarlanabilme ve sınanabilme ölçütlerine uygun olmadığından, bu ölçütlerin genellikle tamamlayıcı olduğu kabul edilir. Buna bağlı olarak da, var olan bilim sınırlarının aşılması yoluyla daha "yüce bir bilgiye" ulaşılması sonucunda bilimin geliştirildiğini savunurlar.

Bazı yandaşları ise ezoterizmi ve okültizmi, özellikle din tarihinin unutulmuş ve dışlanmış kısımlarına bağlanan ve kurumsallaşmış dinlerde oluşan katılığı çözmeye yarayan bir inanç sistemi olarak göstermektedirler.

Ezoterizm ve okültizm bazen de bilginin ve inancın, dolayısıyla dinin ve bilimin bir sentezi olarak da görülür. Böyle bir sentezin, inanç ile bilgi ya da din ile bilim arasında, Yeniçağ'dan beri yaşanmakta olan kopuşun üstesinden gelebilmesi beklenmektedir.

Yandaşları tarafından savunulan bu üç tanımlamada da, modern ezoterizmin ve okültizmin tepkilerle, özellikle de bilim ve dinlerin durumlarına karşı eleştirel tepkilerle bağlantılı olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında ezoterizmin ve okültizmin, bilimlerin farklılaştırarak ayrıştırma süreci sonucunda oluşmuş modern olgular olduğu görülecektir. Ben bu kitapta sadece modern okültizmi ve ezoterizmi ele alacağım. Modern öncesi dönemlerdeki ve Avrupa'nın din ve bilim tarihinin dışında kalan ezoterizmden ve okültizmden bahsetmenin ne ölçüde ve hangi koşulda anlamlı olacağı ayrı bir tartışma konusudur. Özellikle de çeşitli bilimlerin, yöntemsel ve kuramsal ilkelerini, öğreti ve yöntemlerini geliştirip daha

sonra bunlarla bağdaşmayan ilkelerini ayıklamalarından ve bu bilimlerden ayrılmış olan anlayışların da kendilerini ezoterizm ve okültizm olarak adlandırmalarından önceki dönemlerde ezoterizmden bahsetmek kanımca son derece sakıncalıdır. Bu tanımlamalar da ilk olarak 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Modern ezoterizm ve modern okültizm kavramları, 18. yüzyılın ikinci yarısında, Fransız Devrimi döneminde şekillenmeye başlamıştır. Basında çıkanlar ve konuya ilişkin az sayıdaki araştırma incelendiğinde, bu akımların 19. yüzyılda Avrupa ve Amerika'da yayıldığı ve son 30 yılda artan bir şekilde kabul gördüğü anlaşılır. Ezoterizmin ve okültizmin iddiaları bilim tarafından kanıtlanmamış ve kanıtlanması olanaksız oldukları gerekçesiyle reddedilmektedir. Kilise, ezoterizmi ve okültizmi çeşitli nedenlerle Hıristiyan doktrinlerine karşı olarak nitelemektedir. Her şeyden önce, ezoterik ve okült uygulamalarda, ilahi ve uhrevi olanın dünyevi ve fani bir hale getirildiği ileri sürülmektedir (örneğin; P. Tillich)[2].

Ezoteristler ve okültistler, bağlayıcı karakterde topluluklar oluşturmamakta, sadece gevşek bağlantılar veya ağlar kurabilmektedir. Örneğin ezoterizm fuarlarında bir araya gelmekte ve satışta birbirleriyle rekabete girişmektedirler. Tüm yandaşları veya en azından büyükçe sayılabilecek bir bölümü kapsayacak şekilde, neyin ezoterizme ve okültizme ait olduğunu ya da olmadığını söyleyebilecek ve karar verebilecek herhangi bir toplumsal kurum veya otorite bulunmamaktadır. Ezoterizmin ve okültizmin ne olduğuna karar vermek, nelerin bu kavramların kapsamına girdiğini veya girmediğini saptamak daha çok yandaşlara bırakılmıştır. Bunun sonucunda, ezoterizmin ve okültizmin farklı olgularını bir araya getirmek ve sınıflamak din biliminin görevi haline gelmiştir. Ancak bir din bilimcisinin, ezoterizmin ve okültizmin bir sistemcisine veya "ilahiyatçısına/teoloğu-

2 Tillich, Paul. 1926: *Die Religiöse Lage der Gegenwart*, s. 110ff.

na" dönüşmekten kaçınması gerekir. Çünkü, bu tür bir sistemleştirmenin sonradan yapılması, ezoterizmin ve okültizmin özünde bir mantıkçılığın (rasyonalizm) veya sistemin var olmasını gerertirir ki bu rasyonelliğin var olup olmadığı kuşkuludur. Yandaşların büyük bir bölümü, bu tür bir rasyonelleşmeye, belki de inanışlarının bu rasyonelliğin etkisinde kalacağı, hatta bunun sonucunda eriyip yitebileceği gerekçesiyle karşı çıkmaktadır. Diğerleri de aynı nedenle bu düşünceleri rasyonellikle bağdaşmayan sırlar olarak kabul etmektedir. Böylece ezoterizm ve okültizm bazen de rasyonalizmin ilkesel bir karşıtlığı olarak görülmektedir. L. Levy Bruhl'e (1857-1939) dayanılarak ezoterik ve okültik inanışlar, "mantıklı olmayan" ve "mantık öncesi (duygusal/spontan)" düşünce olarak da nitelendirilen "mistik düşünce"nin örnekleri olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Antoine Faivre de benzer bir duruşu savunmuş ve ezoterizmin "spesifik (özgün) bir düşünme biçimi" olarak kabul edilmesini önermiştir.[3]

Ezoterizm ve okültizm kavramları, ilk kez 19. yüzyıldan itibaren birer bağımsız kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu iki adlandırmanın da kullanımı tartışmalıdır; bazı görüşlere göre, ezoterizmin asıl kavram olması gerekirken, diğerleri, okültizimde, kendi görüşlerince kanıtlanmamış olan tüm savların, ezoterizm başlığı altında özetlenebileceğini düşünmektedir (H. E. Miers).[4] *Ben modernizmde, her iki adlandırmayı da aynı anlamda kullanıyorum.* Ancak, ezoterizm ve okültizm kavramlarının çok sayıdaki yandaşları tarafından farklı değerlendirilmesi, özellikle de görgül (ampirik) araştırmalarda sorun oluşturmaktadır. Bir ezoterizm savunucusu, kendisine okült düşünce ve yöntemler hakkında soru sorulduğunda so-

3 Faivre, Antoine. 2001: *Esoterik im Überblick. Geheime Geschichte des abendländischen Denkens* (Ana Hatlarıyla Ezoterik. Batı Düşüncesinin Gizli Hikâyesi).

4 Miers, Horst E. 1987: *Lexikon des Geheimwissens*, s. v. Esoterik, s. 136: "Bazen ezoterik kelimesi, okültizmdeki yırtıcı savları veya kasıtlı yalanları haklı çıkarmak için sadece bir takma ad olarak da kullanılmaktadır."

ğuk bir gülümsemeyle, okültizm ile ilgisi olmadığını söyleyecektir. Öte yandan bir okültizm yanlısı da ezoterizm konusunda benzer bir biçimde konuşacaktır. Oysa ikisi de aynı tür uygulamalar yapmakta ve aynı ya da en azından benzer düşünceleri bunlarla bağdaştırmaktadırlar. Bundan dolayı, görgül araştırmalarda, bir inanç sisteminin veya dinin savunucularının kendilerini ve kullandıkları kavramları nasıl tanımladıklarını bilmek ve göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Ezoterizmin öğreti ya da uygulamaları yönünden geçerli olan genel ilkeler hemen yok denecek kadar azdır; hatta belirli uygulamalar ve yaklaşımlar da zaman içinde çekiciliğini yitirmektedir. Fakat yine de her şeyin her şeyle bağlı olduğu, dolayısıyla her şeyin bir şekilde birbiriyle ilişkili olduğu kabul edilir. Elbette ki bu "bir şekilde", hiçbir zaman veya en azından daha ayrıntılı olarak tanımlanamamaktadır. Benzer ilişkiler şu mantıkla ele alınmaktadır: "Yukarıda nasılsa, aşağıda da öyledir" ya da "Makro evrende nasılsa, mikro evrende de aynı şekildedir". Atomlar, günlük yaşamdaki nesneler ve psişik olaylar için geçerli olan yasa ve kuralların burada da aynen geçerli olması gerektiği kabul edilir.[5] Ayrıca bir bütünsellik, bir tümlük yaklaşımı da esas alınsa, bundan bir sonuç çıkarmak elbette ki çok zordur.[6] Çünkü her şeyden önce, ruhsal güçlerin mekanik süreçler üzerindeki etkilerinin, günlük yaşamın ya da bilimin bilinen araç ve yöntemlerine tamamen veya kısmen karşıt olan bir şekilde ortaya çıkmasının mümkün olduğu iddia edilmektedir.

---

5 Eğer modern fizikte, örneğin atomların başka dalgalardan oluştuğu ve başka dalgaların bunlara nüfuz edebildiği kabul ediliyorsa, bu varsayıma dayanan tablonun genelleştirmesi sonucunda, atomik düzeyde dalgalar şeklinde tanımlanan cisimlerin de başka dalgalara nüfuz edebileceği ve buna göre insanın duvardan geçebileceği varsayımı benimsenebilir.

6 Bir bütünü düşünür düşünmez, bu bütün koşulları ve nitelikleri olan bir şeye dönüşür ve böylece artık bütün olmaz. Bütün de belirlenemez ve Hegel'in saf varlığın tanımında değinmiş olduğu gibi, saf hiçlikle (yoklukla) özdeşleşir. İkisi de belirlenemeyen kavramlardır : Hegel, G. W. F. (1812): *Wissenschaft der Logik* (Mantık Bilimi). Hamburg: Meiner 1967, s.67: "Saf varlık ve saf hiçlik aynıdır."

Ezoterik kelimesi, Yunancada içsel ve gizli (içine, içeri doğru anlamındaki *eiso* ya da *eso* sıfatının üstün hali (komperatifi)) anlamına gelen *esoteros* sıfatından türemiştir. Latinceye *occultus* olarak çevrilmiştir; *occultus* saklı olanı, aslında saklanmış olanı tanımlar (Latincede saklamak anlamındaki *occulere* ve *occultare* fiilinin geçmiş zaman ortacı, celare gizlemek kelimesinden gelir). Bu noktada, okült'ün gizli hale getirilmiş anlamını taşıdığını vurgulamak isterim. Bu da, bir şeyleri gizleyebilen sosyal bir otoritenin ve gücün var olmasını gerektirir. Burada söz konusu olan kendiliğinden gizlenmiş olan, diğer bir deyişle yalnızca bilinmeyen değildir. Bu gizleme ediminin ve gücün bir sosyal süreç olarak işleyişine daha sonra değineceğim. Okültizm kavramının bugünkü kullanımı, büyük olasılıkla okültist Eliphas Levi'nin (Alphonse Louis Constant, 1810-1875) yazılarına dayanmaktadır. Yazar, 'okült' ifadesini Agrippa von Nettesheim'dan (1486-1535) devralmış ve kavramı bir anlam kaymasıyla bazen de isim olarak da kullanmıştır.[7] Ezoterizmin isim olarak kullanıldığı en eski tarih, bildiğim kadarıyla 1828 yılıdır.[8] Sıfat olan ve egzoteriğe karşıt olarak kullanılan ezoterik sözcüğü ise Antik dönemden beri kullanılmaktadır.

---

7 Bkz. Levi, Eliphas. 1854: *Dogme et Rituel de la Haute Magie.* 2 Cilt; age.1861: ayrıca bkz. *Histoire de la Magie.*

8 Matter, Jacques. 1828: *Historie critique du gnosticisme et de son influence sur les sectes religieuses et philosophiques des dix premiers siecles de l'ère chrètienne.* Tome seconde. Paris/Strasbourg: F.G. Levrault, s. 489. "Le culte, l'organisation religieuse, les institutions disciplinaires, en general l'esoterisme pratique des partisans de la gnose, nous sont peu connus, par suite de la proscription de leur ouvrages". Gerçi J.Matter'ı sadece ismin kullanımı için dikkate alabiliriz, daha sonraki dönemlerdeki kullanımı için alamayız. E. Levi, *Dogme et Rituel de la Haute Magie* isimli eserinde ezoterizm gibi okültizmi de kendi tanımlaması olarak kullanmaktadır. Ezoterik kelimesinin kullanımı için bkz. Hödl, H.G. 2003: *Alternative Formen des Religiösen.* Figl, Johann. 2003: Handbuch Religionswissenschaft, S. 486. İngilizce'de 1835'te *esoterism*, 1846'da *ezotericism* olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Bir kavramı kullanmamış ve tanımamış olan yazarların yazılarının, bu kavram altında toplanması bir sorundur. Bu tür kullanım, bugün din biliminde, etnolojide ve diğer sosyal bilimlerde fazlasıyla eleştirilmekte ve hatta reddedilmektedir. Burada okültizm ve ezoterizm kavramlarını bağımsız birer tanımlama olarak kullanan yazarlar ve gruplarla ilgilendiğimden, bu sorun ortaya çıkmamaktadır.

1. Modern Ezoterizm ve Modern Okültizm Tarihi Helena P. Blavatsky - Rudolf Steiner - Mircea Eliade

Modern okültizmin kuruluş tarihi olarak tüm kaynaklarda 1848 yılı verilmektedir. Bu tarihte New York Hydesville'de yaşayan Fox kardeşler, evlerinde duydukları tuhaf (elle kapılara veya duvarlara vurma şeklindeki) tıkırtıların ölmüş birinin ruhuna ait olduğunu iddia etmişlerdi. Bu iddia inanmaya hazır bir topluluk arasında kolayca kabul görmüş ve Margarete Fox'un sonraları her şeyin bir hileden ibaret olduğunu itiraf etmesine karşın geçerliliğini korumaya devam etmiştir.[9] Bahsi geçen dönemde okült düşünce ve öğretilerin bu denli hızlı yayılması ve kabul edilmesi, bu düşünce ve yöntemlere inanmaya çoktan hazır bir ortamın mevcut olduğunu göstermektedir. Diğer etkenlerin yanı sıra bu kabullenmede 18. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Emanuel Swedenborg'un (1688-1772) ile L.-C. De Saint-Martin'in (1743-1803) yazılarının ve Franz Anton Mesmer'in (1734-1815) "Tierische Magnetismus" (hayvani çekim/manyetizma) ile ilgili uygulamalarının da etkileri vardır. Bu akımlar, Avrupa'nın her tarafında yayılan Mesmerizm ve masonluk hareketlerinin de etkisiyle güçlenmiştir.[10] 19. yüzyılın sonlarında Helena Petrowna Blavatsky (1831-1891) tarafından kaleme alınan *Die Geheimlehre* (Gizlinin Öğretisi) (1888ff) isimli eser, bu konuda toplu bir deneme kabul edilebilecek ilk çalışmadır.[11] Ancak bu çalışmanın ta-

9 Margarete Fox 28. 9. 1888 tarihinde bu hileleri ortaya çıkarmıştır. Bu tür hileler ve aldatmacalar için bkz. Stumpf Hans-Gerhard. 1991: *Entgeistert*. München: eins und eins Verlag; Prokop und Wimmer. 1987: *Der moderne Okkultismus*; Binder, Hans (Hg.). 1993: *Macht und Ohnmacht des Aberglaubens*. Pahl: Verlag Hohe Warte von Bebenburg.
10 Bkz. Piegeler, Hildegard. 2008: *Von den "Hautes Sciences" zur Esoterik*. Dissertation am Fachbereich Philosophie und Geisteswissenschaften der Freien Universitat Berlin.
11 Blavatsky, Helena Petrowna. (1888ff): Die *Geheimlehre*. 4 Cilt (Cilt I *Kosmogenesis*, Cilt II *Anthropogenesis*, Cilt III *Esoterik*, Cilt IV *Index*).

mamlanmış olduğu söylenemez.

Blavatsky, *Gizlinin Öğretisi* isimli yapıtının alt başlığında bu öğretiyi yönlendirici bir amaçla "bilim, din ve felsefenin birleştirilmesi" şeklinde tanımlamıştır. Bu yapıtta, "ezoterik felsefenin", "bütün dinleri" insanlar tarafından şekillendirilmiş olan dış görünümlerinden sıyırarak birbirleriyle uzlaştırdığı ve bunların köklerinin diğer büyük dinlerin köklerine özdeş olduğunu gösterdiği öne sürülmektedir.[12] Söz konusu ezoterik felsefe "eski ve tarih öncesi dünyanın yaygın genel dini" olarak görülmektedir.

"Bu dinin yaygınlığına ilişkin kanıtlar, tarihine ilişkin otantik kayıtlar, her ülkede var olduğunu ve karakterini gösteren, eksiksiz belgeler zinciri ve bütün önde gelen takipçilerin öğretileri, gizli kardeşliklerin mülkiyetindeki kitaplıklarda saklanan gizli belgeler arasında bugüne kadar korunmuştur. (...) Okültistler, bütün bu gizli şifrelerin, Batı'nın yağmacı ellerinden korunarak, daha aydın bir dönemde tekrar ortaya çıkacak şekilde saklandığı konusunda güvence vermektedir (...)."[13]

Blavatsky, kendi döneminde yaygın olan insanlık tarihinin esas olarak ilerlediği şeklindeki görüşlere karşı bir gerileme (çöküş) tarihi kurgulamıştı. Buna göre başlangıçta bilgisizlik ve yanılgı değil mutlak bilgi egemendi. Ancak bu bilginin üstü "bencillik", "daha önce bilinmeyen arzular", "tutku", "fallisizm (fallusa tapınma)" ve "vicdansız rahipler" tarafından örtülmüştü. "O andan sonra asıl gerçekliklerin bilgisi tamamıyla eğitilmişlerin ellerinde kaldı".[14] Bu kutsanmışlar ona, yani Blavatsky'ye, bütün dinlerde ve onların simge ya da yazılarında saklı kalan gerçeklerin anahtarını vermişti. Fakat diğerleri gibi onun da bunları "bütünüyle açıklamaya izni" yoktu.[15] Yine

12 Blavatsky: *Die Geheimlehre*. Cilt I *Kosmogenesis*, s. 4.
13 Blavatsky: *Die Geheimlehre*. Cilt I *Kosmogenesis*, s .18.
14 Blavatsky: *Die Geheimlehre*. Cilt III *Esoterik*, s. 261f.
15 Blavatsky: *Die Geheimlehre*. Cilt I *Kosmogenesis*, Einleitung, S.1 et passim.

de bu "gizlinin öğretisi", birçok ezoterizm ve okültizm yanlısının yararlandığı bir metne dönüşmüştür. Ancak bunlar, belki de onu hiç tanımadıkları ve fikirlerini sadece başka yazarlardan edindikleri için, çoğu zaman kaynak belirtmemişlerdir.

"Gizlinin öğretisi", din tarihinin, heterodoks, heretik ve genel kabul gören inanışlara ters düşen inanış ve açıklamalarını merkeze yerleştiren, kendine özgü farklı bir yorumlaması olarak görülebilir. Bu yorumlar, yüzeysel ve sistemsiz bir biçimde, modern pozitif bilimlerin verileriyle uyumlu gösterilmeye çalışılmıştır. Okültizmin ve ezoterizmin bu şekilde dinlerin "gizli" tarihi olarak tanımlanmasına bazı okültizm çalışmalarında yeniden rastlanmaktadır. Örneğin Carl Kiesewetter (1854-1895) *Occultismus* başlığını taşıyan yapıtında, Keltlerin dini inançlarını, Germen mitolojisini, Zerdüşt inancını, Mani dininin yasalarını, Yunanlıların mistik söylemini, Romalıların dini inançlarını ve benzerlerini bir araya toplamıştır.[16] Mircea Eliade (1907-1986) "Okült" kavramını, *Dinsel Fikirler Tarihi* ve *Okültizm ve Modern Dünya* isimli kitaplarında çoğu zaman benzer bir biçimde kullanmıştır.[17] Eliade ise *Schamanismus und archaische Ekstasetechnik* (s. 445f) isimli kitabında, din tarihine ilişkin Blavatsky ile aynı yapıda bir tasarı sunmaktadır. Böylelikle, modern ezoterizm ve modern okültizm din bilimi tarihinin çoğunlukla pek sevilmeyen bir bölümü haline de gelmiştir. Bazıları da ezoterizm ve okültizmi, şamanizmin, yanılgılı olarak "en eski" kabul edilen dönemlerinden beri geçerli bir "düşünce biçimi" olarak göstermekte kendilerini yetkili kabul ederler. Bu tip din bilimciler, bu tür "imgelenmiş gelenekleri", "ezoterik düşüncenin karakteristik özelliği" olarak nitelendirmek suretiyle, ezoterizm alanında kendilerine yer

16 Kisesewetter, Carl. (1896): *Der Occultismus des Altertums*; ders. (1896/1909): Geschichte des Neueren Occultismus.

17 Eliade, Mircea. (1977ff): *Geschichte der religiösen Ideen.* Band 1-3; ders. 1978: *Das Okkulte und die moderneWelt*.

edinmeye çalışmışlardır.

Blavatsky'nin *Gizlinin Öğretisi*'nin ve 1875 yılında New York'ta kurduğu Teozofi Derneği'nin yanı sıra Rudolf Steiner'in (1861-1925) yazıları ve yine Steiner tarafından 1913 yılında kurulan "Antropozofi Derneği", modern okültizm ve modern ezoterizmin biçimlenmesinde büyük rol oynamıştır. Steiner'in derlenen yazıları halen 360 cildin üzerindedir. Bunların arasında, kendi yazdığı yazıların yanı sıra 6000'in üzerinde konferans metni ve sirkülerleri ile mistik drama v.b. de bulunmaktadır. Bu ciltlerin birçoğu, bir kezden fazla, hatta bazıları defalarca yeniden basılmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısının en büyük okültistlerinden biri olarak kabul edilen Steiner[18], 1902 yılında Teozofi Derneği'nin Almanya Şubesi'nin ("Deutsche Sektion der Theosophischen Gesellschaft") genel sekreteri seçilmiştir[19]. Derneğin Almanya şubesinin kurucuları arasında yer alan Annie Besant (1847-1933), 1907 yılında Teozofi Derneği'nin başkanlığını, Blavatsky ve Henry Steel Olcott'tan (1832-1907) sonra devam ettirmiştir. Ancak, başlangıçtan beri Teozofi Derneği ile Steiner'in görüşleri arasında önemli farklılıklar mevcuttu. 1912 yılında A. Besant, genç Krishnamurti'yi "dünya öğretmeni" ve İsa'nın, Lord

18 "Avusturya'lı Rudolf Steiner, 20. yüzyılın en büyük ezoteristlerinden olup aynı zamanda, antropolojii alanında, Karma araştırmasında, spiritüel kozmolojide olduğu gibi Hıristiyanlıkta okült araştırmasına ve Avrupa'nın entelektüel tarihine de damgasını vurmuştur,." www.goetheaneum.ch/leute/rsteiner.htm., Ocak 1998, alıntı: Lambeck, Martin. 2003: *Irrt die Physik? Über alternative Medizin und Esoterik*, s.78.

19 Steiner'in Teozofi Derneği'ndeki işlevi antropozofide sıkça göz ardı edilmektedir Eserlerine eklenen "Kronolojik Özgeçmiş"inde, bundan bahsedilmemektedir. Bunun yerine 1902-1912 yılları için şöyle yazılmaktadır: "Antropozofinin kuruluşu. Düzenli olarak Berlin'de halka açık seminer ve konferanslar ve tüm Avrupa'da geniş çaplı konferans turları. Marie von Sivers (1914'ten sonra Marie Steiner) sürekli yardımcısı olmuştur." (Akasha Günlükleri, s. 297). 1913 yılı için ise şunlar yazılmıştır: "Teozofi Derneği'nden ayrılma ve Antropozofi Derneği'ni kurma." 1904 tarihinden itibaren Teozofi Derneği'nin Almanya Şubesi'ne bağlı "Ezoterik Okulu"nun eyalet yöneticisi olarak görev yaptığından hiç bahsedilmemektedir. Ancak 1907 yılında A. Besant ile ezoterik öğretimi çalışmalarını özerkleştirme konusunda anlaşmıştır.

Mätreya'nın ve Boddhisattva'nın reenkarnasyonu olarak tanıtınca, Steiner –ve onun Almanya'daki birçok yandaşı– Teozofi Derneği'nden ayrılıp Antropozofi Derneği'ni kurdu. Derneğin ismi 1923 yılında Genel Antropozofi Derneği (Allgemei ne Anthroposophische Gesellschaft) olarak değişti.

Steiner düşüncelerini özellikle 1904 yılında *Theosophie* (Teozofi), 1910 yılında *Die Geheimwissenschaft im Umriss* (Gizlilik Biliminin Çerçevesi) ve 1904 ile 1908 arasında yayımlanan *Aus der Akasha-Chronik*[20] (Akaşa Günlüklerinden) isimli eserlerinde açıklamış ve daha sonraki baskıları için sürekli olarak ilk iki kitabının üzerinde çalışmıştır. Gizlilik biliminin temelini, "gerçeklik"leri ifade eden, iki "düşünce" oluşturur (Geh s. 35f).

Bu iki düşünce, görünen dünyanın arkasında görünmeyen, öncelikle algılar ve bu algılara sıkıca bağlı olan düşünceler için gizli kalan bir dünyanın mevcut olduğu ve insanın içinde uyumakta olan yeteneklerinin gelişmesiyle bu gizli dünyaya girmesinin mümkün olduğu şeklindedir (Geh s. 36).

Steiner'e göre bilim, incelediği konularla, yöntemleriyle, tekrarlanabilir ve sınanabilir olması, zıtlıkları barındırmaması v.b. özellikleriyle belirlenemez; onu "insan ruhunun bilimsel çabaları sırasında ortaya çıkan harekete geçirme biçimi" ile nitelemek mümkündür (Geh s. 31).

Gizlilik bilimi, pozitif bilimlerde geçerli olan, duyularla saptanan olgular arasındaki ilişkiye ve sürece dayalı araştırma biçimini ve araştırma anlayışını bu özelliğinden ayırmak fakat düşünce biçimini ve diğer niteliklerini alıkoymak istemektedir. Pozitif bilimlerde duyularla algılanabilen üzerinde nasıl konuşuluyorsa, gizlilik biliminde de duyularla algılanabilir olma-

20 Steiner, R. (1904): *Theosophie* (metinde "Theo" olarak kısaltılmıştır); age. (1910): *Die Geheimwissenschaft im Umriss* ("Geh" olarak kısaltılmıştır); age. (1902-04): *Aus der Akasha-Chronik* ("ACh"olarak kısaltılmıştır). Şu eseri de önemlidir: Steiner, R. (1904/05*): Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten.* Dornbach: R.Steiner Verlag 1977.

yan üzerinde aynı şekilde konuşmak istenmektedir (Geh s. 31).

Gizlilik bilimi, pozitif bilimlerde uygulanan yöntemlerin içerdiği ruhsal anlayışı, diğer bir deyimle, doğaya ait bilgileri bilime dönüştüren bu özelliği koruduğunu iddia eder. Böylelikle kendini bilim olarak nitelendirmesi mümkün olur (Geh s. 32).

Steiner "ruhsal yaşantı" kavramından "duyu-dışı (sezgisel) dünya" kavramına ulaşmıştır (Geh. s. 42). "Buna göre, duyudışı (sezgisel) dünyanın içeriği hakkında öğrenilebilenler, bunları yaşayanın içinde canlı bir ruh içeriği olarak yaşamaya devam eder." (Geh s. 42). Bilimler, öğrenme aracı olarak duyuları ve doğa üzerinde çalışarak oluşturdukları araçları ve yöntemleri kullanırken, "gizlilik bilimcileri" ve "entelektüel (düşünce) bilimciler"[21] insanın kendiyle ilgili bilgilerini araç olarak kullanmaktadır.

Böylece insan, duyu-dışı (sezgisel) dünyayı araştırmak için kendisini araç yapabilir (Geh s. 44).

Pozitif bilimlerde, ruhu kanıtlamaya yönlendiren mekanizma, entellektüel bilimlerdeki düşünce biçiminde, gerçeklerin arayışı şeklinde ortaya çıkar (Geh s. 35).

Fakat böylece, tanrıya ulaşma isteği yalnızca düşünce düzleminde kalmamakta, "duyularla algılanan dünyanın" ardındaki "gizli dünya"nın aranmasına dönüşmektedir. Steiner, bilim anlayışına ve kurgularına karşıt görüşlerin gerekçelerinin bilincindedir. Bunların bir kaçına *Gizlilik Bilimi* ve *Teozofi* başlıklı eserlerinin sonraki baskılarının önsözlerinde ve başka yazılarında aşağıdaki şekilde değinmiştir:

"Evet, bundan fazlası itiraf edilmelidir: Halihazırda bilimsel olarak kabul edilen bilginin duyu-ötesi (sezgisel) dünyaya nüfuz edemeyeceğine ilişkin gerekçeler öne sürülmüştür

21 "Gizlilik Bilimi" ve "Entelektüel Bilim" bu eserde çoğu kez aynı anlamda kullanılmaktadır. Bkz. Geh s. 115, Not. Steiner'in entelektüel bilim konsepti W. Dilthey'e (*Einleitung in die Geisteswissenschaft*, 1883) dayanan kavramla ve bu kavramla ilişkili olarak ele alınan bilimler ile karıştırılmamalıdır. Bunlarda, tarihsel-toplumsal gerçeklik konu edinilmiştir.

ve bu gerekçelerin belirli anlamda çürütülmesi mümkün değildir." (Geh s. 16).

Ancak Steiner bu gerekçelerin "çürütülemezliğine rağmen gerçeklik için belirleyici olmalarının şart olmadığını" ileri sürmektedir (Geh s. 16). Bunu, "kanıtlayıcı olmadığını" kabul ettiği karşılaştırmalar aracılığıyla "anlaşılır" yapmaya çalışmaktadır (Geh s. 16). Böylece Steiner'in var olduğunu kabul ettiği "dünya dışı (öbür) dünyalar" ifadesi, bazı dinlerde de (tümünde değil) karşılaşılan inanç ifadesine dönüşmüştür. Gerçi kendisi bu ifadelerin inanç niteliğini yadsımakta ve bunları, "içe bakış", "okült görme yeteneği"[22] (Geh s. 18) ile "meditasyon" ve "kontemplasyon" sırasında ulaşılan "iç görüyü sağlayan bilinç durumu" ve "imgelenim, esinlenme ve sezme" (Geh s. 24) yoluyla ulaşılabilir, nesnel olgularmış gibi göstermektedir. Steiner modern okültizmdeki bilgi teorisinin temel yanlışlarından birini yapmıştır: *Algılama (burada ruhsal deneyimler) ile yorumlama duyu-ötesi (sezgisel) dünya olarak) arasındaki farkı –en azından yeteri kadar– görememek.* Gerçi Steiner eleştirilebileceğini kabul etmiş ve bazı açıklamalarının, "vahşileşmiş fantezilerden veya düşsel düşünce oyunlarından taştığını" (Geh s. 12) ya da bunların kendi kendine yaptığı telkinin sonuçları (Geh s. 24) olarak görülebileceğini söylemiştir. Steiner, bu savları nesnel argümanlarla çürütmek yerine, bağışıklık polemiğine başvurmuştur: "Telkinden bahseden yalnızca *kendi* itirazlarıyla *kendi kendini* telkin ettiğini kanıtlar." (Theo s. 80). "Bu (daha yüce, H.Z.) dünyaları inkâr eden, yalnızca daha üstün organlarının henüz gelişmemiş olduğunu söylemiş olur." (Theo s. 94). Başka bir yerde ise telkin kınamasını onayladığını şu şekilde ifade etmektedir: "Çünkü o (insan), bu dünyaya neler getirdiği ile gerçekte bu dünyaya ait olanı asla ayıramaz." (Geh s. 318).

22 Steiner, R. (1910): *Die Mission einzelner Volksseelen im Zusammenhang mit der germanisch-nordischen Mythologie*. Dornach: R.Steiner Verlag, 1994, s. 47 ve s. 34.

Bu nedenle, insanın "zihinsel-ruhsal dünya"da yanılgıdan yanılgıya sürüklenmesini önleyecek bir "eşik bekçisi" gerektiğini savunmuştur (Geh s. 318). Bununla birlikte, Steiner görüşlerinden çok emindir ve *Teozofi* isimli eserinde şöyle yazmıştır:

"Şimdiden itiraz: Yanılmam da mümkündür demek, rahatsızlık veren inançsızlıktır." (Theo s.186).

Steiner, defalarca, bütün "sırların" eksiksiz olarak açıklanması için "şimdilik" veya "henüz" izin verilmediği gerekçesine sığınmıştır (ACh s. 51 ve S. 99); kendi bilgi kaynakları hakkında "bugün bile sessizliğini korumak zorunda" olduğunu ileri sürmüştür (ACh s. 24). Oysa daha ileride, 1923 yılındaki Noel toplantısında, taleplerini dile getirecektir: Gizli bir dernek istememektedir. "Zaman bilinci, gerçekleşen her şeyin açıklanmasını gerektirmektedir."

"Vahşileşmiş fanteziler" ve "düşsel düşünce oyunları" daha sonra örneğin *Akasha Günlüklerinden* başlıklı yazısında ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmasında Steiner, "Polarier'ler" ve "Hipoborealılar'dan", "Atlantisliler'e" ve "Aryanlar'a" kadar yedi kök ırka spiritüel bakışını, dünya tarihinin, çöküşten ve pedagojik evrimden ibaret olduğunu açıklamaktadır.[23] Her insanın, bütün bu kök ırkların her birinde tekrar vücut bulmuş olduğunu ve "çocuk yetiştirme sürecinin de bu enkarnasyona yardımcı olduğu" görüşünü savunmuştur.[24] Blavatsky de benzer bir ırk kuramını savunmuş ve bunu Steiner gibi yedi gezegen ile ilişkilendirmişti.[25] Bu iki görüşün ardından, okült ve ezoterik edebiyatta, kök ırklar, Lemurialılar ve Atlantisliler, Karma ve yeniden doğuş öğretisi türü birçok kavram yeniden ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımlar, özellikle Amerikalı Ignatius

23 Z.B. Steiner, R. (1907): *Mythen und Sagen*. Dornbach: R. Steiner Verlag 1992, s. 187: "İnsan yüksek dünyalardan gelmektedir ve yine o yüksek dünyalara erişecektir".

24 Heyer, Friedrich. 1993: *Anthrosophie*. Konstanz: Fr. Bahn Verlag, s. 88.

25 "Böylece insan gelişimi süresince ortaya çıkan bilincin yedi basamağı yedi gezegenin açılımı olarak ifade edilebilir." ACh s. 159.

Donnelly'nin (1831-1901) 1882 yılında yayımlanan *Atlantis, the antediluvial world* (Nuh Tufanı'ndan önceki dünya)[26] isimli yazısından ve Walter Scott-Elliot'ın Atlantis'in platonik mitini betimlediği *The Story of Atlantis* (Atlantis'in Öyküsü) isimli bilim kurgu romanından etkilenmiştir. Steiner ayrıntılı tanımlamalarını, açık bir biçimde Scott-Elliot'un romanına (ACh S.24)[27] dayandırdığı gibi, kendisinin yapmış olduğu araştırmadaki "geleceği isabetle öngörmesine" de dayandırmaktadır. Gerçi bu ifadelerinin kelime anlamıyla mı yoksa sembolik anlamda mı kullanılmış olduğunu ayırt etmek pek mümkün değildir.[28]

Steiner'in, büyük bir kısmı uygun fiyatlı cep kitapçığı olarak yayımlanan eserleri, 20. yüzyıl ezoterizminin ve okültizminin birçok uygulamaları ve öncelikle de düşünceleri için birer kilit sözcük kaynağı oluşturmuştur. Çalışmaların birçoğunda bu yazılardan –kaynak gösterilmeden– alıntı yapılmaktadır.[29]

Steiner, 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarındaki, insanları duygu ve mantıktan yoksun birer makineye indirgeyen mekanik ve maddeci dünya görüşüne karşı bir itiraz ve protesto dillendirmiştir. Steiner'in yaşamda reform yapılmasına yönelik birçok öneri ve projesi de bu protestocu görüşünden kay-

---

26 Almanca çevirisi 1885 yılında Leipzig'de *Atlantis, die vorsintflutliche Welt* başlığı ile yayınlanmıştır.

27 H.P. Blavatsky de kendi kök ırk teorisiyle ilgili olarak E. Bulwer Lytton'un *The coming race* (Gelen Irk) isimli kitabından alıntı yapmıştır. Steiner ise "Eşik Bekçisi" kavramıyla ilgili bir açıklamasında Bulwer-Lytton'un *Zanoni* (1824) isimli kitabına gönderme yapmıştır. "Bulwer'in *Zanoni* isimli kitabında bu "Eşik Bekçisi" roman tarzı betimlenmiştir." Bkz. Steiner, R. (1904/05): *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten*, Dornbach 1977, s. 140, Anmerkung.

28 Bununla birlikte şunları da yazmıştır: "Bunu yaparken her zaman, falcının gördüğünün alegorik-sembolik betimlemeler değil, asıl olduğunun daima bilincinde olmalıyız". Steiner, R. (1910): *Die Mission einzelner Volksseelen*. Dornach: 1994, s.161. "Burada bir anlatıya bürünmüş olarak yapılan yorumlar, sembolik olarak değil, gizlilik bilimi öğrencisinin en üst düzey gerçeklikteki yaşantısı olarak kabul edilmelidir." Steiner, R. (1904/05): *Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten*, Dornach 1977, s. 140.

29 R. Steiner için bkz. kitabın sonunda yer alan Zamnder, Helmut'un araştırmaları. 2007: *Anthrosophie in Deutschland: Theosophische Weltanschaung und gesellschaftliche Praxis 1884-1945*. 2 Cilt. Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht.

naklanmaktadır. Ancak Steiner'in görüşüne göre de ruh, duyularla algılanan dünyanın arkasında kalan bir dünya olarak kabul edildiğinden ve maddesel nesnelerle aynı düzeyde tutulduğundan, ruhun kendisi de diğer nesnelerin yanında veya arkasında yer alan bir nesneye dönüşmektedir. Bu durumda, ruh tek bir nesne olarak, varlığın arkasında olduğu kabul edilse bile, arkadaki dünyada arandığına göre, bir kez daha dünyamızın dışına itilmiş olmaktadır. Steiner'in protestosu, söyledikleri ile çelişmekte ve itiraz ettiklerini tekrarlamaktadır. Burada hiçbir ruh olmadığına göre, Steiner'e sadece ruh olarak ruhu arayış çabası kalmaktadır.

Steiner'in vaat ettiği anlam açısından da durum çok farklı değildir. Nesnel bir anlamın olmadığını Friedrich Nietzsche zaten açıkça ortaya çıkarmıştır. Ancak Nietzsche'nin, her insanın kendi yaşamı için bir anlam belirleyebileceği düşüncesi ise bundan etkilenmemiştir.[30] Fakat bunun için kendisini –ki bu modern zamanda herkesten beklenmektedir– süje konumuna getirmelidir. Arka (öbür) dünyalardan bir anlam yüklemek birçok insanı rahatlatabilir, ancak burada zaten –doğrudan Steiner'e hücum etmek için– anlam mevcut olmadığı için, sonuç anlamsız kalır. Anlamsız bir anlam ise hiçbir şey ifade etmez. Anlam ve duyumsallığın birbirleriyle ilişkileri Steiner'in kabul ettiğinden daha fazladır.[31] Diğer dünyadan ve diğer dünya aracı kılınarak anlam yükleme, otoriter tarzda bir yerleştirme olduğundan, çelişkili bir süjeye ve vicdana yardımcı olmaz. Çünkü otoriter bir şekilde yüklenen anlamın kabulü halinde süje olma durumu sona erer. Steiner'in anlam yükleme ile ilgili düşünceleri, aslın-

30 "Yaşamımın bir amacı olmadığı zaten rastlantı sonucu başlamasından bellidir; kendim için bir amaç belirlemek ise farklı bir şeydir." Nietzsche, Friedrich. (1873): *Nachgelassene Fragmente*. Bütün Eserleri'nde. *Kritische Studienausgabe*, 15 Cilt. Münih/Berlin: dtv/de Gruyter 1980, Cilt 7.: 29 (72), s.661.

31 Fakat Steiner'in bir şekilde bunu tahmin etmiş olması gerekir. Çünkü aksi takdirde oritmi (düzenli ritim) dansı, mimari, mistik dramalar gibi duyumsal reform projelerini anlamak mümkün olmayacaktı.

da soruyu, yeniden doğuşların ve zamanların, çöküşün ve evrimin gelişmesiyle, diğer bir deyimle sonsuzlukla ilgili sorulara kaydırmaktır. Ve bu yanıt da bu soruların sorulmaması gerektiğini göstermektedir. Zira bunların bir yanıtı yoktur. Her insanın kendi yaşamının anlamını kendisinin belirlemesi durumunda – insanın bu tür yapılara karşı nasıl durabileceği ve durması gerekliliği dışında, anlam olmayacaktır. Üstelik bu olgu sadece Steiner için değil, ezoterizmin tamamı için geçerlidir.

Ezoterik ve okült düşüncelerin yayılmasına dinler tarihçisi Mircea Eliade'nin (1907-1986) yazıları da katkıda bulunmuştur. Çoğu cep kitapçığı olarak da basılan kitaplarında[32] ve yayınlarında, modern ezoterik açısından önemli konuları ele almıştır: Şamanizm, yoga, ekstazi, gnostizm, masallar, tantra, simya ve onun tarafından "arkaik" olarak adlandırılan dinler. Bu çalışmalarda, "homo religiosus" olarak tanımlanan insanın, tanrıları, ataları ve doğayla uyum içinde olduğu kabul edilir. İnsan modern dönemden önce "kutsal evrende"de yaşamıştır ve bunun "insanın varoluşuna bir anlam" kattığı varsayılır (OkkM s. 67). "Arkaik topluluğun inançlı insanı için *dünya tanrılar tarafından yaratıldığı için vardır.*" (H+P s.97/98). Onlara göre, dünyadaki nesnelere ve cinsellik, beslenme, çalışma, oyun gibi yaşam deneyimlerine atalar ve tanrılar tarafından anlamlar yüklenmiştir. Oysa modern insanlar bu tür olgulara bir kutsallık atfetmezler. Arkaik dönemde yaşayanlar için dünya ve yaşam her zaman bir sembol (simge) niteliği taşımış ve bu nedenle

32 Eliade, Mircea. 1985. *Yoga. Unsterblichkeit und Freiheit*. Frankfurt a. M.; 1986: *Kosmos und Geschichte. Der Mythos der ewigen Wiederkehr* Frankfurt a. M.; 1957: *Schamanismus und archaische Ekstasetechnik*, Zürich; 1986: *Ewige Bilder und Sinnbilder: Über die magisch-religöse Symbolik*. Frankfurt a. M.; 1961: *Mythen, Traeume und Mystherien*. Salzburg; 1988: *Das Mysterium der Wiedergeburt. Versuch über Initiationstypen*. Franfurt a.M.; 1976: *Die Sehnsucht nach dem Ursprung. Von Quellen der Humanität*. Franfurt a.M.; 1982: *Von Zalmoxis zu Dschingis Khan*. Köln; 1977ff: *Geschichte der religiösen Ideen*. Cilt 1-3; 1957; *Das Heilige und das Profane. Vom Wesen des Religiösen* (metinde H+P olarak kısaltılmıştır); 1978: *Das Okkulte und die moderne Welt* (metinde OkkM olarak kısaltılmıştır).

anlamlı kabul edilmiştir (H+P s.97/98). Oysa Hıristiyanlık ve özellikle modern dünya, dünyanın anlamlı bir evren olduğu ve insanların kendini daha yükseltilmiş hissettiği bu anlayışı yok etmiştir. Özellikle kentler, bu anlamlı evrenle olan bağlantıyı kaybetmişlerdir. Sadece (Avrupa'da) kırsal kesimde yaşayan toplumlar, 1000 yıldan uzun bir süredir Hıristiyanlaşmış olmalarına karşın "Hıristiyanlık öncesi din mirasının büyük bir kısmını" Hıristiyanlıklarına "katmış" ve böylelikle "evrensel yapıyı korumuşlardır." (H+P s. 96). Diğer taraftan "modern insan sadece kendine değil, aynı zamanda doğaya da yabancılaşmıştır." (OkkM s. 19). "Okült ile ilgilenmek", Batı dünyasının dini ve kültürel değerlerini eleştirmenin ve reddetmenin en etkili yolu kabul edilmiştir (OkkM s. 59). Astroloji ise, yani "gezegenler aracılığıyla kaderin belirleneceği inancı" da neticede Hıristiyanlığın yenilgisi şeklinde yorumlanmıştır (OkkM s. 65). Çünkü, yıldız falının, yeni bir "saygınlığı sağladığı ve tüm evrenle içsel bir bağlantımız olduğunu gösterdiği düşünülmüştür." (OkkM s.67). Gerçi insan böylece yıldızlara bağımlı olmakta ve sonuçta görünmeyen iplerle oynatılan bir kukla durumuna düşmekte olsa da artık hiç değilse semavi dünyanın bir parçası olmaktadır (OkkM s. 67). Bu tür görüşlerle, büyüklük fantezilerine hizmet edildiğini eklemek isterim.

"Okülte olan bağımlılık" (OkkM s. 70) burjuva toplumunun içerisindeki kültürel krizin bir sonucu kabul edilir (OkkM s. 66). "*Renovatio*" yani kişisel ve evrensel yenilenme isteği (OkkM s.70) kişinin inisiyasyonunu ve bununla bağlantılı bir "zihinsel gelişme düzeyini" gerektirmektedir (OkkM s.71). Günümüzdeki ezoterik pazarın duyurularında genellikle "eğitim" olarak tanımlanan inisiyasyonlar, "okültizmin halihazırdaki patlamasında" önemli bir işleve sahiptir: Kabul edilen (inisiye olan) kişi, yeni bir statü kazanmakta, kendinin, isimsiz ve yalnız, kitleden bir şekilde 'seçilmiş' ve ayrılmış olduğunu düşünmektedir." (OkkM s. 70). Öte

yandan, bu çembere katılan her yeni üye, ortak evrensel "*yenilenmeye*", yani Hıristiyanlıktan önce bir şekilde var olduğu kabul edilen dini evrenselliğe katkıda bulunabilir. "Doğu geleneklerinin yeniden keşfi" de söz konusu yenilenmeye hizmet eder.

Mircea Eliade'nin "okült" kavramını, *Geschichte der religiösen Ideen* (Dini Düşünceler Tarihi) ve *Das Okkulte und die moderne Welt* (Okültizm ve Modern Dünya) kitaplarında çoğu kez C. Kiesewetter[33] ile aynı anlamda kullandığı ve *Schamanismus und archaische Ekstasetechnik* (Şamanizm ve Arkaik Esrime Teknikleri)[34] başlıklı kitabında da din tarihini H. P. Blavatsky'ye benzeyen bir yapıda ele aldığı hatırlanmalıdır.

Ezoterizmi ve okültizmi ilkesel olarak olumlu değerlendirmesine rağmen Eliade, gelecek bölümlerde tasvir edilecek olan ezoterik uygulamaların birçoğunu ve özellikle pazarlama yöntemini reddetmektedir. Kendisi bunu, çok fazla sempatik olmayan, popüler inanç (din) ifadesi ile tanımlamaktadır (OkkM s. 73). Fakat bu eleştiri, yazarın modern ezoterizmde ve okültizmde kabul görmesini hiçbir şekilde engellememiştir. Aksine Eliade'nin yazılarının, yandaşların modern yaşamın getirdiği endüstriyel ve bürokratik koşullara itiraz ederken, yaptıkları bu itirazın da, okült ve ezoteriğin pazarlanması sonucu, protesto ettiklerini sandıkları koşullarla bütünleştiğini ve bunların birer parçası haline geldiğini görmelerine yardımcı olduğu söylenebilir.

20. yüzyılın 50'li ve 60'lı yıllarında Eliade'nin, din tarihçisinden çok din kurucusu olmakla suçlanmasına rağmen, yazılarının o zamanki din bilimine büyük etkisi olmuştur. Bu arada, Avrupa dışı ve tarih öncesi dinlerle ilgili görüş ve anlatımlarının hepsi olmasa da birçoğu tarihsel yönden doğru ve kanıtlanabilir olmadıkları gerekçesiyle, ilgili bilim dalları tarafın-

33 Bkz. s.16f.
34 Eliade, Mircea. 1957: *Schamanismus und archaische Ekstasetechnik*, s. 445f.

dan reddedilmiştir. Eliade, çare olarak kendi kurguladığı veya düşlemiş olduğu, fakat aynı zamanda mümkün olduğundan kuşku duyduğu "arkaik din"e dönüşü sunmuş olmakla birlikte, modern yaşam koşullarına ilişkin eleştirisinin üzerinde düşünmeye değer yönleri de mevcuttur. Bununla birlikte, modern ezoterizm ve okültizm onun yazıları sayesinde bir anlamda bilimsel açıdan "kutsanmış" olmaktadır. Çünkü, örneğin şamanizm kuramlarında olduğu gibi, tezlerine yapılan bilimsel eleştiriler ezoterik çevreler tarafından dikkate alınmamıştır.

Bugün bile din bilimlerinde –din biliminin yöntem açısından haklı olarak, bütün dinlere eşit muamele etmesi gerekliliğine sığınan– birçok Eliade taraftarı, böylesi dinsel bir yapının bireysel ve toplumsal sonuçlarıyla ilgili soruları göz ardı etmekte ve yöntem açısından eşit tutmak ile eleştiri yapmamayı birbiriyle karıştırmaktadır. Böylece ezoterizm ve okültizm, üniversitelerde verilen din bilimleri derslerinde de sorun oluşturmaktadır.

1. 1. Ezoterik Örgütlenmeler ve Deneyler

19. yüzyılın sonlarında, duyu-dışı, paranormal (normal dışı) ve okült konularda araştırma yapmak üzere ilk dernekler (örgütler) kurulmaya başlamıştır; örneğin, 1882'de Londra'da kurulan "Society for Psychical Research" (Psişik Araştırma Derneği) gibi. Bu dernekler, deneyler ve gösteriler düzenlemiş; okültizm ve ezoterizm propagandası için çok sayıda kitap yayımlamıştır. Bunların sayısı çok fazla olduğundan, hepsini toplu halde gözden geçirmek mümkün değildir. Bu kuruluşlardan bazıları yaklaşık 20. yüzyılın 30'lu yıllarından itibaren, kendilerini tanımlarken parapsikoloji ifadesini kullanmışlardır. Bu terim, ilk kez 1889 yılında Max Dessoir (1867-1947) tarafından kullanılmış ve ardından T. K. Oesterreich (1880-1949) tarafından "bilimsel okültizm"in tanımlanması için önerilmiştir.

Sadece bu dernekler değil, aynı zamanda Münih'teki Baron v. Schrenck-Notzing (1862-1929) tarafından, paragnost, duyarlı veya medyum olarak da adlandırılan okült uzmanlarının katıldığı, gösteri niteliğinde oturumlar düzenlenmiştir. Bu toplantılarda uzmanlar inanmaya hazır bir izleyici kitlesine şaşırtıcı gösteriler sunuyorlardı. Karartılmış bir ortamda masalar havalandırılıyor, insanların düşünceleri okunuyor, ruhların yazıları gösteriliyor ve ölülerle temas kurularak sorular soruluyordu. Fanny Moser 1935 yılında yayınladığı, iki ciltlik *Der Okkultismus. Tatsachen und Täuschungen* (Okültizm, Gerçekler ve Kandırmacalar) isimli kitabında bu seanslarda sergilenenlere ilişkin tutanakları bir araya toplamıştır. Bu tür illüzyon hileleri, o zamanlar olduğu gibi bugün de eğlendirme amaçlı gösteri yapan her sihirbazın repertuarında bulunmaktadır. Gereksinim duyduğu veya eğlence amacıyla bir medyumun "somutlaştırmalarını" ve diğer "ezoterik görüngüleri (fenomenleri)" izleyerek etkilenmek veya büyülenmek isteyen herkese, öncelikle J. Randy, G. Stumpf, Geißler-Verry, B. Heller ya da W. Hund veya "Sihir (İllüzyon) Derneği"nin diğer bir sanatçısının gösterilerine gitmesini öneririm. Burada aynı tipte veya daha heyecanlı "deneyimler" ve "görüngüler" sergilenmekte fakat Sihir Derneği'nin üyelerinin mesleki sırları kapsamında olduğu için nasıl yapıldıkları açıklanmayan bu gösterilere ezoterik ve okült anlamlar yüklenmemektedir. Ancak bu izleyicilerden birisinin, aynı Thomas Mann'ın Schrenck-Notzing'in gösterilerine inanmış olduğu gibi inanması da mümkündür. Gerçekten de söz konusu yazar, yaptığı gözlemleri *Okkulte Erlebnisse* (Okült Deneyimler) (1924)[35] başlıklı bir çalışmada toplamış ve bu çalışmasıyla okültizmin yayılmasına ve entelektüel açıdan kabul görmesine katkıda bulunmuştur. Oysa çok kısa bir süre sonra Thomas Mann tarafından gözlemlenen

35 Mann, Thomas. (1924): *Okkulte Erlebnisse*.

medyum Willi Schneider'in izleyicileri aldatan bir sahtekâr olduğu ortaya çıkmıştır.[36]

Thomas Mann'ın *Okkulte Erlebnisse* adlı çalışmasını yayımladığı yıl, .Carl Christian Bry (Carl Decke, 1892-1926) bu tür girişimlere karşı sert eleştiriler kaleme almıştır. *Verkappte Religionen*[37] (Gizli Dinler) adlı kitabında, ezoterizmi ve okültizmi "diğer dünyaların dinleri" olarak nitelemiştir. Bu başlık altında, kendisini bir din olarak tanımlamaksızın, görünen dünyanın arkasında "gizli bir anlam, yeni bir gerçeklik" bulmayı umut eden (s. 63) bütün girişimleri bir araya toplamıştır. Bu kitabı okumak bugün de önemlidir, çünkü verdiği örnekler 90 yıllık olmasına karşın hem ilginç hem de eğlendirici biçimde kaleme alınmıştır.

1930'lardan itibaren Joseph Banks Rhine (1895-1980) ve başka bazı isimler, en azından bir takım kişilerin "aşırı duyarlılıklarının" istatistiksel kanıtını göstermek için, sistematik bir biçimde denemeler yürüttüler. Aralarında Freiburg'dan Hans Bender'in (1907-1991) de bulunduğu bu kişilerin araştırmaları sadece doğrulanamayan ve tekrarlanamayan sonuçlar verdi. Bu nedenle, Hans Driesch (1867-1941) henüz 1930'lu yıllarda ezoterik ve okült görüngülerin araştırılmasında anlaşılır bir yöntem uygulanması gerektiğini öne sürmüş ve bir yöntem önermiştir, çünkü:

"Halen parapsişik alanda hemen hiçbir şeyin kesinleşmemiş olduğunu düşünüyorum. Çünkü yapılan hiçbir deneyde, araştırma koşullarının, bir medyumun veya katılımcının –kasıtlı veya bilinçaltının etkisiyle yapılmış olan– bir göz aldanmasını bertaraf ettiğinden emin olamıyoruz."[38]

---

36 Willi Schneider "sahtekârlığı ispatlandıktan sonra" kendisini geri çekmiştir. Onun yerine geçen kardeşi Rudi S.'in de başına aynı şey gelmiştir. Bkz. Maar, Michael. 1995: *Geister und Kunst. Neuigkeiten aus dem Zauberberg*, s. 279ff.

37 Bry, Carl Christian. (1924/25): *Verkappte Religionen*, Bölüm XVIII.: Das Okkulte, s. 271-296.

38 Driesch, Hans. (1932). *Parapsychologie*, s. 79.

Bu durum bugüne kadar değişmeden gelmiştir. Ne zaman medyumlar "deneylerini" sınanabilir koşullar altında yapmak isteseler, ya bunları tekrar edememişler ya da sahtekâr oldukları ortaya çıkmıştır. Ezoterizm ve okültizm yanlıları, ancak inançlarının bilimsel olduğunu kanıtlamak istediklerinde bu maliyeti yüksek deneylere başvurmuşlardır. Ayrıca, parabilimcilerde bu tür görüntüleri göstermenin mümkün olduğu öne sürülmüştür. Bu takdirde, mümkün olanın gerçek olmasına yalnızca küçük bir adım kalacaktır. Ezoterik görüntülere olan inanç, görüldüğü kadarıyla, "para-bilimler" ile Thomas Mann gibi bir yazar tarafından kabul görmektedir.

1. 2. Ezoterizmin ve Okültizmin Tanımlanmasına İlişkin Öneriler

Sosyal bilimciler, ilahiyatçılar ve parapsikologlar, ezoterizmin ve okültizmin tanımı için çeşitli önerilerde bulunmuşlardır:

İlahiyatçı F. W. Haack şöyle tanımlamıştır:

"Okültizm gizli olguların, yöntemlerin ve olayların öğretisidir. Okültist, manevi olarak tanımlanan başka bir dünya ile, hatta bazen (satanizmde olduğu gibi) 'Karanlığın İmparatorluğu'yla bağlantılı olduğunu iddia eder. Şu şekilde de ifade edilebilir: Okültizm kavramı, bütün genel kabul görmüş olanaklarla yaşanabilen gerçekliğin ötesinde kalan, insanın normal bilgi ve araştırmayla ulaşamadığı bazı uygulamalar ile manipüle edilebilen fenomenleri kapsamaktadır."[39]

Parapsikolog J. Mischo'ya göre:

"Okültizm kavramından, doğada ve ruhsal alanda yaşanan, ancak bilimsel yönden henüz genel kabul görmemiş olan ve alışılmış kurallarla karşıtlık içinde bulunan ve çoğunlukla 'normal (doğa) dışı' kabul edilen, gizli ve saklı fenomenleri kapsa-

39 Haack, F.W. 1988: *Geister, Hexen, Satanskult. Was geht wirklich vor? Jugend und Gesellschaft*. 4/1988, s,1.

yan teorik ve pratik uğraşılar anlaşılmaktadır."[40]

Buna benzer bir tanımı C. Kiesewetter, *Geschichte des Neueren Occultismus* (Yeni Okültizmin Tarihi) adlı yapıtında önermiştir:

"Okült olgular denildiğinde, doğada ve ruhsal alanda yaşanan, ancak resmi bilim tarafından henüz genel kabul görmemiş ve nedenleri duyularla anlaşılamayan, yani okült olan fenomenleri anlıyorum; okültizm dendiğinde ise bütün bu olgularla ilgilenen ve bunların her yönden araştırılmasını kapsayan teorik ve pratik faaliyetleri anlıyorum."[41]

İlahiyatçı H.-J. Ruppert 1990 yılında şu tanımlamayı yapmıştır:

"Okültizm kavramı (...) doğanın ve insan aklının özellikle görünmeyen ve gizlenmiş olan yönleri üzerinde yoğunlaşan, bütün ideolojik eğilimleri (dünya görüşlerini) ve uygulamaları bir araya getirmektedir. Yazar, aynı zamanda büyücülük, sarkaç kullanımı, falcılık gibi uygulamalara veya kendiliğinden hareket eden fincanlar, masaya tıklama sesleri veya başka işaretler aracılığıyla ruhlarla ve ölülerle konuşma gibi spiritüel uygulamalara da gönderme yapmıştır. Fakat öte yandan da okült dünya görüşüne sahip topluluklarda (...) gizli bilimler şeklinde adlandırılan alanda sistematize edilen ve doğa ile insana ilişkin geleneksel bilgilerin ufkunu okült alana doğru genişleten, 'gizli bilgiye' de gönderme yapmıştır. Ancak bu alanların gerçekten var olup olmadığı tartışıldığından ve tam olarak anlaşılmadığından, okültizm, bir yanılma ve aldatmanın egemen olduğu bir oyun alanına dönüşmektedir."[42]

Adli tıp doktoru Prof. Otto Prokop (1920-2009) 1987 yılında okültizmi şöyle tanımlamıştır:

"Bilimsel alandaki tanımı: okült = saklanmış, gizli. Bilimsel yönden bir kanıya varılmasına izin vermeyen, bilimsel yön-

40 Mischo, Johannes. 1988/9: *Okkultpraktiken Jugendlicher*, s.7.

41 Kiesewetter, Carl. (1909): *Geschichte des Neueren Occultismus*, s.9.

42 Ruppert, Hans-Jürgen. 1990: *Okkultismus. Geisterwelt oder neuer Weltgeist?* Wiesbaden-Wuppertal: Edition Coprint, s. 11.

temlere kanıtlanamayan (okült) olgu."

Filozof Theodor W. Adorno (1903-1969) 1947 yılında *Okültizme Karşı Tezler*'inde aşağıdaki tanımlamayı yapmıştır:

"Okültizm, tüm anlamların öznelleşmesine ve bunun da nesnelleşmeyi tamamlayıcı bir etken haline gelmesine karşı bir tepki olarak gelişmiş bir akımdır. Nesnel gerçeklik insana artık hiç olmadığı kadar anlamsız gelince, bu anlamı abrakadabra diyerek ortaya çıkarmaya çabalar."[43]

Ezoterik araştırmacısı Antoine Faivre ise "Ezoteriğin her şeyden önce düşünce biçimiyle ilgili olduğunu" ifade eder.[44]

Ben de uzun yıllar önce aşağıdaki tanımı önermiştim:

Ezoterizm ve okültizm, olağandışı olan veya olağan dışı olduğu öne sürülen, günlük yaşam deneyimleri veya bilimsel yöntemlerle henüz anlaşılmamış olan ya da henüz anlaşılmadığı iddia edilen olguları kapsayan uygulamalar ve görüşlerdir. Ancak bu olguların (fenomenlerin) bizzat kendileri okült olmayıp, bunlara, ezoterik ve okült yorumlama şablonu içinde, modern bilimler ile pozitif ve sosyal bilimler tarafından yöntemsel nedenlerle eleştirilip reddedildikleri gerekçesiyle, okült bir anlam yüklenir.

Bu tanımlamalar, –hemen hiç şaşırtıcı olmayan bir şekilde- birbirlerinden farklı olmakla birlikte, hepsinde de ezoterizmin ve okültizmin bilişsel yönü açıklamanın ağırlık noktasını oluşturmaktadır. Günümüzde artık bu bilişsel karakter kuşkusuz büyük anlam taşımaktadır. Çünkü her şeyin bir şekilde "bilimsel" olarak kanıtlanması ve kabul edilmesi gerekmektedir. Ezoterik ve okült düşünce ve uygulamaların onaylanmasında bu biçimlendirilmiş "bilimsellik " karakteri kuşkusuz önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu durumda ezoterizmin ve okültizmin bilgiyle ilişkisi çok fazla ön plana geçmekte, buna karşılık

43 Adorno, Th. W. (1947): *Thesen gegen den Okkultismus*.

44 Faivre, Antoine. 2001: *Esoterik im Überblick*, s.15. Ezoterik düşünce biçiminin ayrıntıları 24-34. sayfalarında gösterilmiştir.

inanç yönü ile günlük yaşamdaki uygulanma karakteri görüş alanının dışında kalmaktadır. Buna bağlı olarak, bu olguları ve bunlar üzerinde yapılan yöntemsel araştırmalara ilişkin tartışmalar, daha çok kanıtlama veya çürütme ile sınırlı kalmaktadır.

Ezoterik ve okült açıklama ve iddiaların birçoğunun veya tümünün tutarsızlığının kanıtlanmasının önemini küçümsemek istemiyorum. Hatta daha sonraki bölümlerde kendim de buna ilişkin örnekler vereceğim. Fakat din bilimleri açısından, inanılan veya uygulananların gerçek olup olmaması büyük bir önem taşımamaktadır. Burada asıl önemli olan, bir toplum veya cemaat ya da ayrı ayrı bireyler tarafından belirlenmiş olan inanışlar ve bunlara bağlı davranışlar ile yine bunlarla bağlantılı olabilecek diğer tüm olgulardır. Bu düşüncelerin içeriğinde, inanan kişilerden bağımsız olan ve onun dışında kalan bir gerçekliğin mevcut olup olmaması, din bilimi açısından bir sorun oluşturmaz.

1. 3. Din Biliminin Görevleri ve Olanakları

Din bilimi insanların toplumsal ve tarihsel planda neleri din olarak kabul ettiklerini araştırır. Bunun dışında, bu dinlerin bireysel ve toplumsal sonuçlarını sorgulayabilir ve eğer kaynaklar elverişli ise belirli dinsel düşüncelerin oluşum ve yayılmalarını araştırabilir. Diğer bir deyimle; insanların tanrıya veya tanrılara –ezoterizmde daha çok ruhlara– inanmaları veya bunların gerçekten var olduğunu kabul etmeleri olgusu, din biliminin konusudur. Tanrı, tanrılar veya ruhların kendileri ise bu bilimin konusu kapsamında değildir. Dinsel ve teolojik kurallara göre Tanrı, ampirik bilimsel araştırmaların konusu olamaz. Bu tür araştırmaların konusu, sadece insanların Tanrı ya da tanrılar hakkındaki tahayyülleri (düşünceleri) olabilir. Din bilimi yalnızca Tanrı, tanrılar ve ruhlar hakkındaki düşüncelerle ve buna bağlı faaliyetler ya da kurumlarla vb. ilgilenmekte ve bu

düşüncelerin bireysel ve kolektif yaşam üzerindeki sonuçlarını incelemektedir. Yalnızca bu sonuçlar, tarihsel ve toplumsal planda, teorik ve ampirik yöntemlerle yürütülen bir araştırmanın konusu olabilir. Modern ezoterizmde ampirik açıklama yapıldığı sürece, ki maalesef kendisini bu konuda pek fazla sınırlandırmamaktadır, bu açıklamaların ve uygulamaların da konu başlığı yapılması gerekecektir.

Tarihsel ve toplumsal dini inanışlar ve uygulamalar üzerinde yapılan din bilimsel araştırmalarda, konunun belirlenmiş ve sınırlanmış olması gerekliliği daima dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde kolayca, örneğin Tanrı'nın veya ezoterikte ruhların var olup olmadığı konusunda nesnel, örneğin inanan insanlardan bağımsız olan bazı saptamalara yönelmek mümkündür. Ama bu şekilde de ilahiyatçı (teolog) olunur. Kesinlikle belirtmek gerekirse, din bilimciler Tanrı, ruhlar vb. üzerinde değil, sadece bu kavramlar hakkındaki görüşlerle ilgili konuşabilirler. Ancak bu biraz güç olduğundan ve bazen cümleler akıl karıştırabileceğinden, elbette ki kısaltılmış biçimde Tanrı'dan söz edilmektedir. Herhangi bir ifadede Tanrı özneleştirilmediği sürece bu durum kabul edilebilir. Tanrının sadece dil bilgisi olarak değil, aynı zamanda nesnel açıdan da süje olarak kullanıldığı bütün ifadeler kuşkusuz sorunludur; çünkü bu takdirde Tanrı inananlardan bağımsız olarak bir gerçekliğe ve eylemi gerçekleştiren bir varlığa dönüşmekte, dolayısıyla söz konusu açıklamalar da teolojik olma veya kesin olmama niteliğini kazanmaktadır. Ne yazık ki ezoterizm ve okültizm konusundaki bir çok yazıda bu açıdan netlik taşımamakta ve kolaylıkla "ezoterik olguların" gerçekliğini kanıtlamayı amaçlayan denemelere dönüşmektedir.

Ezoterizme ve okültizme inananlar, bilgi ve bilim ile uğraştıklarını iddia etmeleri halinde, bilimsel eleştiriye açık olmak zorundadır. Bu konuyla ilgili iddiaların sınanması ise, var ol-

duğu iddia edilen olguları inceleyen bilim dallarının görevidir; örneğin "yeryüzünden çıkan ışınların" var olup olmadığının araştırılması, asıl olarak din biliminin değil, fizik ve jeolojinin görevidir. Ben de bir din bilimcisi olarak sözü geçen bilim dallarında yapılan araştırmaları aktarabilirim.

Fakat hemen şu konuya dikkat çekmek isterim ki, ezoterizmin ve okültizmin yandaşları ile yapılan tartışmalarda bunların münferit uygulamaları ve buna bağlı olarak geliştirdikleri öğreti ve görüşler çoğu kez kolayca çürütülebilmektedir; ancak bu durum, onların inanışlarında herhangi bir sarsıntıya veya kuşkulanmalarına yol açmamaktadır. Ezoterik inanış da aynı dinsel inanış gibi, bilimsel eleştiriye dirençlidir. Ancak burada inancın, bazen Hıristiyanlıktaki empatik yoruma göre günahlardan kurtuluş yolu olarak kabul edilen şekliyle veya antik Roma dini ile soya ait dinler gibi birçok başka dindeki tanımıyla, hatta "gerçek olduğunu kabul etmek" şeklindeki geniş anlamıyla da hiçbir rolü olmadığını hemen eklemek gerekir.[45] Antik Roma'da 'tanrılarla barışı" (*pax deorum'u*) sürdürebilmek amacıyla kültlere ve kutsal *(sacra)* olana saygı gösterilirdi. Kişi bu koşullara uyduğu sürece, kişisel olarak neye inanırsa inansın, dindar kabul edilirdi. Romalılar bir inanç öğretisi veya bir dogma geliştirmemişlerdir. İnanmak, tek başına din için nihai bir kriter oluşturmaz. Bizler, politikacıların seçimlerle ilgili görüşleri gibi birçok şeye inanırız veya inanmayız. Modern ezoterizmdeki inanma olgusu, tek başına bu akımı bir din yapmaya yeterli değildir.

Ezoterizm ve okültizm dinin yeni bir biçimi midir ve ne gibi yenilikler getirmiştir? Bir din olarak sınıflandırılmaları-

45 Burada soya ait dinlerden belli bir soy ilişkisine dayalı topluma ait dinler anlaşılmaktadır. Soy ilişkisine dayalı toplumlarında akrabalıklar temel olup yalnızca düzen ve organizasyonlar yaşamın temel ilkesini oluşturmaz. Bundan farklı olarak modern endüstri toplumlarında insanların toplumsal ilişkileri takas ve sözleşmeler aracılığıyla düzenlenmiştir; ancak burada da akrabalığa dayanan miras hukuku mevcuttur.

nın olumlu ve olumsuz yönleri neler olabilir ve bu akımlar da toplumumuzda dinin sahip olduğu kaliteye ve diğer haklara sahip olmalı mıdır? Bu tür sorular anlaşılacağı gibi henüz yanıtlanmamış olup ancak bu çalışmanın sonunda nesnel bir yanıta kavuşabilecektir. Bunun için ayrıca din kavramı ve onun kurallarına ilişkin bazı açıklamalar da yapılması gerekmektedir. Bu yanıtlara geçmeden önce, en yaygın ezoterik-okült uygulama ve inanışları ele alacağım. Önce, ezoterik uygulamaların "etkinliği" hakkındaki "ezoterik kuramlar" üzerinde durmak istiyorum. Ardından, günümüzde ezoterizmin ve okültizmin kabul görmesine yol açan tarihsel ve toplumsal koşullara ilişkin birkaç tezi ele alacağım. Son olarak da ezoterizmi ve okültizmi din olarak kabul etmeyi onaylayan ve buna karşı çıkan tezleri açıklayacağım.

Ezoterizmin ve okültizmin ne olduğu konusu tartışmalıdır. Antoine Faivre ezoterizmi özel bir "düşünce biçimi" olarak tanımlamış ve Avrupa tarihindeki, özellikle Rönesans dönemi sonrasında, bu düşünce tarzıyla uyumlu olan yazılar, resimler ve romanlar vb.'nin, bu akımı başlatmış olanların kendi yaptıkları nitelemelerden bağımsız olarak, söz konusu kavramlara ait olduğunu kabul etmiştir. Ancak bu yöntem, böyle bir yazarı bir ezoterizm teoloğu yapmaz, bir sistemciye dönüştürür. Çünkü yalnızca, bu tür yapıtların ve düşünce biçiminin ezoterik veya okült olarak sınıflandırılmasına ilişkin kriterleri ortaya koymaktadır.

C. M. Wieland (1733-1813) ise 200 yıl önce bunun tam karşıtı bir anlayışı savunmuştur. O dönemlerde var olan ve Faivre'nin ezoterizmi özel bir düşünce biçimi olarak düzenlerken gönderme yaptığı metinleri, Wieland "Afterphilosophie" (felsefe son-

rası) olarak sınıflandırmış ve değerlendirmiştir.[46] 1781 yılında kaleme aldığı *Über den Hang der Menschen, an Magie und Geistererscheinungen zu glauben* (İnsanlardaki Büyüye ve Ruhların Göründüğüne İnanma Eğilimi Üzerine) başlıklı çalışmasında şöyle söylemiştir:

"Binlerce yıldır insanlara egemen olmuş yanılgıları yok etmek kolay değildir. Bunlar, her türlü biçimde ve her beceriye sahip olarak ortaya çıkmakta ve henüz aydınlığa kavuşmamış olan mantığı arka planda bırakmaktadır. Bunu eskiden keşişler ve şövalyelerle ilgili kitapların yazarları yapmaktaydı; şimdi ise, filozoflar, doktorlar, fen bilimcileri, kimyagerler, ruhların göründüğüne, ölenlerin ruhlarının geri geldiğine, hayaletlerin var olduğuna, cinlere, kehanetler içeren rüyalara ve önsezilere, sempati ve antipatiye, yeniden doğuşa ve metamorfoza (başkalaşım) duyulan yaygın inançları, kısacası beyaz ve kara büyünün bütün macera ve mucizelerini kendi korumaları altına almışlar ve yeni bir kimlikle sunmuşlardır. Bu tür inançlar 16. yüzyılda öyle yaygınlaşmıştı ki, o dönemlerde az veya çok bu konuların dışında kalan herhangi bir ünlü kişiden bahsetmek adeta mümkün değildir."[47]

Ezoterizm ve okültizmin yukarıda değinilen sınıflandırmaları ve tanımlamalarından yola çıkmaktansa, yandaşlarının okültizm ve ezoterizm olarak tanımladıkları ve kullandıklarına verilere ilişkin ampirik araştırmalar yapmak daha mantıklı gelmektedir.

---

46 Wieland, C.M. (1781): *Über den Hang der Menschen, an Magie und Geistererscheinungen zu glauben.* 1857: Sämtliche Werke. Cilt 30, s. 89-103. Bu yapıtın 94. sayfasında şunları yazmıştır: "15. ve 16. yüzyılda Avrupa'ya egemen olan edebiyatın yeniden dirilişini ve daha üst düzeyde bilimsel aydınlanmayı hazırlayan aydınlanma döneminde bile, Hermes Trismegistos, Zerdüşt, Orpheus, Pisagor, Eflatun v.s gibi saygın isimlerin korunmasında rol oynayan"afterphilosophie"nin kabul görmesi, hatta yeni bir bilimsel kimlik kazanması ve o çağların en parlak zekâlarını etkilemiş olması nasıl bir mucizenin eseridir?"

47 Age, s. 95.

2. Ezoterik ve Okült İnanışlar ve Uygulamalar

Ezoterizm ve okültizmin yandaşlarının önem taşıyan bir azınlığı tarafından bile kabul gören ve neyin ezoterik veya okültik olduğuna karar verecek olan herhangi bir kurum veya otorite yoktur. Bunlar bilgi ve inanç arasında kalan, fakat ne bilim ve ne de kurumsallaşmış dinler tarafından onaylanan olgulardır. Bu nedenle, yandaşların çoğunluğunun bireysel olarak hangi yöntem ve düşünceleri ezoterik ve okült olarak tanımladıkları üzerinde durmak gerekmektedir.

Bu konuda yapılan inceleme, birçok yandaş için, sadece belirsiz ve belirlenemeyen karakterdeki genel öğretilerin ortak olma özelliği taşıdığını göstermiştir. Örneğin, yandaşlar kurumsallaşmış –hatta bazıları bürokratik bir yapıya sahip olan– dinleri, aynı zamanda, özgürlük, ölüm ve ölümsüzlük gibi önemli sorulara bir yanıt veremeyen ve tek taraflı olduğu kabul edilen, bilimsel dünya görüşünü reddetmekte ve/veya tamamlamaktadır. Dolayısıyla, bireysel yaşamın "nesnel olarak geçerli" kabul edilen anlamına ilişkin aynı ölçüde yetersiz kalan yanıtları reddetme ve/veya tamamlamak gerektiği konusunda birleşmektedir. Ezoterizm taraftarları, bilimlerin sadece ampirik ve aynı zamanda kuramsal araştırmaların nesnesi olabilen sorulara yanıt verebildiğini kabul etmek istemezler. Bilimin yanıtları sınırlı kaldığı için, bu tür soruları başka toplumsal kurumlara ve tek tek bireylere yöneltmişlerdir.

Kiliselerin, dini cemaatler ve toplumsal kurumların verdiği yanıtlar, ezoterizme ve okültizme inananlar tarafından güvenilirliğini yitirmiştir; dinin devletten ayrılmasından sonra da bu kurumların görüşlerini kabul ettirme güçleri kalmamıştır. Kiliseler ve dinler de inanmaya dayanır ve bu inançlar ilgi-

li toplumda sosyal açıdan onaylanabilir; ama bu inancın bilimdeki bilgiyi kabul etme zorunluluğu gibi bir bağlayıcılığı yoktur. Fakat ezoterizm taraftarları bununla yetinmemektedir. Ancak burada, birçok insanın özel yaşamını astroloji, tarot kartları ve başka ezoterik uygulamalara göre yönlendirdiğine, fakat iş yaşamlarında işlerinin nesnel koşullarına uygun davrandıklarına –örneğin bilim adamı kimliğine uygun bir şekilde çalışmak– ve bunun yanı sıra, bir kilise veya dini cemaate üye olabildiklerine işaret etmek gerekir. Bu kişiler noel ve paskalya gibi dini bayramları kutlar, çocuklarını vaftiz ettirir, evliliklerini kilise nikâhı ile onaylatır ve dini defin törenlerini önemserler. Ampirik bir çalışmada gösterildiği gibi "alana özgü bir davranış biçimi" geliştirmişlerdir.[1] Bu nedenle, günümüzde birçok insanın yaşamlarının farklı alanlarında farklı davrandıklarını ve düşündüklerini göz önünde tutmamız gerekmektedir.

Ezoterizm ve okültizm taraftarları halen, hangi inanış ve yöntemleri kabul etmekte ve uygulamaktadır? Bunu mutlak bir kesinlikte ortaya koymak olanaksızdır; zira her olguyu, her konuyu ve her kuramı ezoterik olarak yorumlamak mümkündür. Son on yılda en yaygın olarak karşılaşılan ezoterik-okült inanış ve yöntemlere, kâhinlik, iskambil falı, radyestezi (ışınım duyarlılığı), telekinezi, psikokinezi (eşyaları düşünce gücüyle hareket ettirme yetisi) ve maddeleştirme yöntemleri, telepati yoluyla elfler, melekler ve diğer ışık varlıklarıyla temas kurma, elektronik olarak kaydedilen sesler ve diğer birçok uygulama daha girmektedir. Bunların tümünün genel olarak bilindiği kabul edilemeyeceğinden ve bu tanımlamalarla neden söz edildiğini netleştirmek için, bunlardan bazılarını örnek olarak ele almak istiyorum.

1 Bkz. Zinser, Schwarz, Remus, 1997: *Psychologische Aspekte neuer Formen der Religiosität.*

2. 1. İskambil Falı

Oyun kartlarının yardımıyla geleceğe ilişkin tahminler yürütmek veya yaşamla ilgili tavsiyelerde bulunmak ve sorunları çözmeye çalışmak amacıyla en sık başvurulan ezoterik uygulamadır. Yaptığım araştırmaların sonuçlarına göre, –eğer bu sonuçlardan bazı hesaplar çıkarılacak veya genellemelere varılacak olursa– Berlin'de her üç kadından ikisinin, gerek ciddi olarak gerekse eğlence amacıyla iskambil falı açmış olduğunu kabul etmek gerekir.

Bugünlerde bu amaçla çoğunlukla Tarot kartları (Alm. Tarock, İtal. tarocchi) kullanılmaktadır. Kökü 1440'lı yılların İtalya'sında oynandığı bilinen ve günümüzde de hala oynanmakta olan, kozlu bir kart oyununa dayanmaktadır. Ezoterizme inananlar tarafından "tarot-decks" şeklinde de adlandırılan ve 78 karttan oluşan tarot desteleri, resimleri ezoterik çevrelerce "Büyük Arkana" (Büyük Sır, Lat. Arcanum, sır) olarak bilinen 22 koz kartı ile "Küçük Arkana" (Küçük Sır) denilen ve her biri 4 figür ve 10 sayı kartından oluşan, dört kart grubunu (dört rengi) kapsamaktadır. *Romme* veya *Patience* oyunlarındaki kart destesine benzeyen (Dörder adet papaz, kız, vale ve as ile birliden onluya kadar olan sayı kartları) bu 56 kart, İtalyan oyun kartı destelerindeki kılıçlar, asalar, kupalar ve sikkeler gibi ezoterik olarak da yorumlanabilecek semboller taşımaktadır. Bazen yorumlar sadece 22 koz kartı ile yapılır. Her kart sembolik veya C. G. Jung'a göre arketipik bir anlam taşımaktadır. Piyasada bulunan çok sayıdaki Tarot el kitaplarında yer alan bu anlamlar, kitabı yazan kişilerin bunları kendi ilgi alanına göre gruplamasına göre büyük farklılıklar gösterebilir. Bu tür yorumlar, kartların sözde antik Mısır'dan kaynaklandığını kabul eden senaryoların yanı sıra, din tarihiyle, mitoloji ya da edebiyat –örneğin "Yüzüklerin efendisi Tarot'u"– gibi alanlarla ilişkilendirilmesine bağlı olarak farklılık gösterir. Dünya çapında kullanılan tarot destelerinin yüzlerce farklı versiyonu mev-

cuttur ve yalnız Almanya'daki kitapçılarda tahmini olarak 900 farklı başlık taşıyan tarot kitabı satılmaktadır. "Yeni başlayanlara" en çok "Ride-Waite" tarotu tavsiye edilmektedir. [2]

Kartları açmadan önce onları karıştırmak ve karıştırırken de yanıtlanması istenen soru ya da soruları hazırlamak gerekmektedir. Ondan sonra kartlar kapalı durumda çekilir ve farklı şekillerde dizilerek açılır. Kartların anlamlarını aktaran el kitapçıklarının yardımıyla bu sıranın ve çeşitli kartların dizilimlerdeki yerlerinin yorumlanmasıyla geçmişle, şimdiki zamanla ve gelecekle ilgili sorular yanıtlanır, diğer bir deyimle kartların verdikleri yanıtlar okunur.[3] Bu mesajların ruhlara, dünya dışı varlıklara ve kişinin kendi bilinçaltına veya diğer benzer öğelere ait olduğu kabul edilir.

Oyun kartlarıyla geleceğe ilişkin kehanetlerde bulunma yöntemi 18. yüzyılda uygulanmaya başlamıştır. Tarot kartlarının ezoterik yorumlar için ilk kez 1784 yılında Fransa'da kullanıldığı saptanmıştır.[4]

2. 2. Sarkaç Yöntemi

Bir diğer sevilen kehanet (öngörü) türü ise sarkaç yöntemi olarak adlandırılır. Sarkaç, henüz Antik dönemde kehanette bulunmak için kullanılmaktaydı. Romalı tarihçi Ammianus Marcellinus (İ. S. yaklaşık 330-395) sarkaç yöntemini tanımlamış ve İ. S. 378'de komplocu Patricius ve Hilarius'un, Kral Valens'in veliahdını sarkaç yöntemi ile bulduklarını yazmıştır.[5] Sarkaç yönteminin uygulanması çok basit olduğundan ve sarkaç her

2 Çok sayıda yorum önerileri için tavsiyem: Bürger, E. Und Fiebig, J. 1994: *Tarot für Einsteiger*. Königsförde: Königsfurt.

3 Kartların çeşitli yorumları için bkz. Piegeler, Hildegard. 1998: *Ikonographie der modernen Esoterik*. Hölscher, A. Und Kampling, R. (Hg.). 1998: *Religiöse Sprache und ihre Bilder*. Berlin: Morus, s. 70-100. 1999: *Das Tarot der modernen Esoterik. Formen der Rezeption religiöser Vorstellungen und Handlungen in der Handbuch-Literatur zum Tarot*.

4 Bkz. Piegeler, Hildegard. 2008: *Von den "hautes Sciences" zur Esoterik*. Berlin.

5 Res Gestae, Böl. XXIX, 1.

zaman her yerde bulunabildiğinden –örneğin bir anahtarlığın veya köstekli saatin zinciri bu amaçla kullanılabilir– çok yaygın ve sevilen bir yöntemdir. İskambil falı gibi sarkaç da tek başına uygulanabilmektedir. Hatta bazı falcılar da müşterilerine bilgi verirken sarkaç yönteminden yararlanırlar.

Sarkaç yöntemini uygulamak için önce bir ipin ucuna bir sarkaç, değerli bir taş veya başka bir nesne bağlayarak, bunu elin veya parmağın üzerinden aşağı doğru sarkıtıp kımıldatmadan tutmak gerekir. Bu şekilde tutulan sarkaç bir süre sonra sağa sola doğru düz bir hat üzerinde veya dairesel olarak hareket etmeye başlar. Sarkacın yönlendirilmemesi gereken bu hareketleri, ruhlardan, ölülerden, başka doğaüstü varlıklardan veya kişinin kendi bilinçaltından gelen mesajlar verdiği şeklinde yorumlanır. Tabii ki sarkacın –daire şeklinde veya iki yana doğru sallanarak– yaptığı hareketin yorumlanabilmesi için, önceden bu yönde bir soru sorulmuş olması gerekir. Örneğin yeni bir erkek veya kız arkadaşın "doğru" kişi olup olmadığını öğrenmek için, kişinin resmi sarkacın altına koyulabilir ve sağa sola hareket hayır, dairesel hareket ise evet olarak yorumlanabilir. Sarkacın harekete geçmesi beklenir ve yaptığı hareket, daha önce sorulmuş olan soruya verilen yanıt olarak kabul edilir. Literatür kaynaklarından ve ezoterik ürünlerin satıldığı yerlerden, üzerinde sağlık sorunları gibi yaşamla ilgili belirli konuların bulunduğu sarkaç kartları sağlanabilir. Sarkacın hangi yöne doğru ve nasıl hareket ettiğine bakılarak bu alanlarla ilgili bilgi alınabilir. Hatta üzerinde harf bulunan kartlar kullanılırsa, bunların sonuçları art arda sıralanarak mesajlar oluşturulabilir.

2. 3. Fincanla Ruh Çağırma

Fincanla ruh çağırmak için hafif yapıda bir fincan ve üzerinde alfabenin bütün harflerinin ve sıfırdan dokuza kadar sayıların yazılı olduğu kartlar kullanılır. Ayrıca üzerinde evet ve hayır

yazılı iki ayrı kart daha gerekmektedir. Kartlar mümkünse yuvarlak ve yüzeyi düzgün bir masaya dairesel bir biçimde, üzerinde evet ve hayır yazan kartlar da ortaya gelecek şekilde yerleştirilir. Bu seansa katılanlar, masanın etrafına oturur ve birer parmağını ters çevrilmiş fincanın üzerine, kasıtlı olarak hareket ettirmeksizin, hafifçe koyar. Bir süre sonra fincan görünüşe göre kendiliğinden hareket etmeye ve önce yavaş daha sonra da hızlı bir tempoyla "evet" veya "hayır" ile harfler ve rakamlar arasında gidip gelmeye başlar. Orada bulunanlardan biri "işaretlenen" harfleri takip etmektedir. Bu harflerden oluşan metin, bir ruhun, ölünün veya yorumu çağıranlar tarafından yapılan başka bir varlığın iletmek istediği mesaj olarak yorumlanır.

Fincanla ruh çağırma, toplu halde uygulanan okült yöntemler arasında en sevilenlerindendir. Neredeyse hiç masraf gerektirmez. Bir fincan her zaman kolayca bulunabilir; harflerle sayı kartları da kısa sürede hazırlanabilir. Seanslar genellikle belli saatlerde, örneğin "ruh çağırma zamanında", sadece mum ile aydınlatılmış, karanlık bir mekânda gerçekleştirilir. Bazen sadece eğlence olsun diye yapılır, hatta bu tür bir seansın sonunda fincandan, kimin kiminle geceyi birlikte geçireceği türünden "sorulara" yanıt vermesi istenir. Bazıları ruh çağırmayı kendi kendine yapmaktadır.

2. 4. Otomatik Yazı Yazma

Otomatik yazı aracılığıyla ruhlarla ve benzer varlıklarla iletişim kurulduğu düşünülmektedir. İnanışa göre, yazıyı kişinin kendisi yazmamakta; kişinin eli bir ruh tarafından yönetilmektedir. Bazen telefonla konuşurken veya transa geçildiğinde de bu tür bilinçsiz bir yazma fiili gerçekleşebilir. Bir planşet (işaretçi görevini yerine getiren bir düzenek– planchette) yardımıyla gerçekleşen bir tür yazı yazma da bu kapsama girmektedir. Planşet olarak adlandırılan bu üç ayaklı küçük masa maketinin her yöne hareket edebilen iki tekerlekli ayağı vardır.

Üçüncü ayağına ise kurşun veya tükenmez bir kalem bağlanmaktadır. Birçok kişi bir masanın çevresinde oturur ve büyük bir kâğıdı masanın altına yayarak planşeti de kâğıdın ortasına koyarlar. Sonrasında herkes bir parmağını planşetin üzerine koyar. Bir süre sonra planşet hareket etmeye ve bu hareketlerin sonucunda kâğıda bir takım işaretler çizmeye başlar. Bu işaretler, bir ruhun yazdırdığı mesajlar olarak yorumlanır.

2. 5. Kutsal Çatal (veya Şans Çatalı) ve Radyestezi (Işın Duyumu/Duyarlılığı)

Bunun için çoğunlukla çatal şekilli bir dal parçası kullanılmakta, çoğunlukla da fındık ağacının dalları tercih edilmektedir. Günümüzde ise demir veya sentetik maddeden yapılan ve "ölü çatal" olarak adlandırılan yapay çatallar da kullanılmaktadır. Bunların bir yönelim ve salınımı gerçekleştirmeleri için hem biraz gergin hem de hareketli olmaları gerekir. Araştırıcı (çatalla arama işini yapan kişi) çatal çubuğu iki eliyle esnek bir dengede tutarak bir tarlada, bir arazide, bir odanın içinde veya arama yapmak istediği başka herhangi bir alanda yürür. Yürüyüş sırasında bazı noktalarda çatal sallanır. Bu hareket, bulunduğu noktanın altındaki toprakta veya odanın zemininin altında bir maden veya yeraltı suyu damarının veya aranılan diğer bir nesnenin bulunduğuna işaret eder. Bu yöntem eski dönemlerde madenciler veya su kuyusu açanlar tarafından, bir kuyu veya madenin kazılacağı en uygun yeri bulmak için kullanılırdı. Ayrıca, hırsızları ve çalınan eşyaları, katilleri, aldatan eşleri vb. ortaya çıkarmak için de kullanılmaktaydı.

19. yüzyıla kadar arama çatalının kendisinin "sihirli bir güce" sahip olduğu kabul ediliyordu. Bu nedenle, söz konusu çatalların bu konuda yetkin olduğu kabul edilen kişiler tarafından, belirli zamanlarda ve bu işe elverişli yerlerde hatta bazen de dualar eşliğinde kesilmesi ve özenle işlenmesinin ge-

rektiği kabul ediliyordu.

1887/88'de Herz'in elektromanyetik dalgaları ve 1895 yılında Röntgen'in röntgen ışınlarını keşfinden sonra, arama çatalının etki mekanizmasına farklı bir açıklama getirilmiştir. Arayıcının topraktan yansıyan ışınlarla yeraltı sularından ve maden yataklarından yansıyan ışınlara karşı aşırı duyarlı bir kişi olduğu ve bu ışınların yoğunlaştığı noktaları duyumsayabildiği tezi ortaya atılmıştır. Radyestezi –ışınım duyarlılığı (Lat. Radius, ışın ve Yunanca aisthesis, algı)– ifadesi, Fransız Abbé Bouly'ye dayanmaktadır. Bugün artık bu çatalın kendine özgü özel bir gücü olduğu düşünülmemekte ve bu nedenle de yapımında özel kurallara dikkat edilmesi gerekmemektedir. Çatal artık daha çok bir "işaret aracı" olarak görülmektedir. Günümüzde ezoterik ürün satan her dükkânda bu çatalların metal veya plastikten yapılmış modellerini bulmak mümkündür.

Yetenekli olduğu iddia edilen bu –"duyarlı" olarak adlandırılan– kişilerin, söz konusu ışınların özellikle etkili oldukları ve birer etki alanı oluşturdukları bölgeleri algıladıkları ve çatal aracılığıyla gösterebildikleri düşünülmektedir. Burada bazen R. Steiner'in "İnsan doğaüstü dünyayı araştırmak için kendisini araç yapar (...)" şeklinde ifade edilen kuramına da atıfta bulunulur:[6] Bu ışınların ve bunların etkili olduğu bölgelerin insanlar üzerinde de etkileri olduğu ve bu durumun bazı hastalıklara ve uyku problemlerine yol açtığı iddia edilmektedir. Bu tür olaylarda, duyarlı bir araştırıcı çağırarak, kendisine örneğin yatak odasında araştırma yaptırılması ve gerekiyorsa uyku sorunu yaratan ışınların ve bunların yoğunlaştığı bölgelerin etkisinden kurtulmak için yatağın yerinin değiştirilmesi gibi önlemlere başvurulabilir. Ayrıca araştırıcı yetiştiren kurslar da düzenlenmektedir. Bunların yanı sıra, negatif ışınları ve benzerlerini engelleyen "etkisizleştirici aygıtlar" da satılmak-

6 Steiner. R. (1910): *Geheimwissenschaft im Umriss*, s. 44.

tadır. Oysa bu aygıtlar söküldüğünde, içinde genellikle sadece bakır tellere sarılmış strafor veya bazen kilolarca çivinin bulunduğu görülmekte ve bunlara yüksek bedeller ödenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Tıp ve fizik dallarındaki bilgiler kullanılarak varılan daha yeni radyestezi bulguları ile sayısız kuram geliştirilmiştir. Bu kuramların amacı, radyestezi öğretilerinin, fen bilimlerinin bulgularına dayandırılarak genişletilmesi ve bilimsel yönden kanıtlanmasıdır. [7]

Bazen de çatalın, Musa'nın çöldeki uzun yürüyüşü sırasında bir kayaya vurarak su çıkardığı asası gibi "akrabaları" ortaya çıkarılmaktadır. Buna, Yunan tanrısı Hermes'in, Kirke'nin, Odysseus'a verdiği zehire karşı panzehir olan "Moly" otunu bulduğu asa da örnek gösterilmektedir. Bu göndermelerle belki de çatalın "arkaik insanlığın bütününe" ait en eski öğelerden biri olduğu gösterilmek istenilmiştir. Bu noktada, bu görüşün ezoterik düşüncelerin büyük bir bölümünde karşılaşılan ortak bir özellik olduğuna ve bu tür yaklaşımlarda, modern bilimin egemenliği sonucunda unutulmuş olduğunu iddia ettikleri "insanlığın arkaik bilgisinin" yeniden keşfedilerek etkin bir konuma getirilmesine çaba gösterildiğini anımsatmak isterim.

2. 6. Kirlian Fotoğrafçılığı

Modern bilimin bilgilerine ve tekniklerine başvuran başka okült uygulama ve inanışlar da mevcuttur. Kirlian fotoğrafçılığı (yüksek frekanslı fotoğrafçılık) yöntemiyle cisimlerin kenarlarındaki elektrik yükleri nin fotoğrafı çekilebilmektedir. Nor-

---

7 Çubukla su veya maden arama için bkz.: Grün, W. H. 1986: *Erdstrahlen. Unheimliche Kraft oder blühender Blödsinn.* Frankfurt a. M.; Knoblauch, H. 1991: *Die Welt der Wünschelrutengänger und Pendler. Erkundungen einer verborgenen Welt.* Daha eski tezler konusunda önerilen makale: Wünschelrute. Bächtold-Stäubli, H. (1927-41): *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens.* 9. Cilt, s. 823-41. König, H. L. ve Betz, H. D. çubukla su veya maden aramanın etkileri konusunda araştırmalar yapmışlardır: 1989: *Erdstrahlen? Der Wünschelrutenreport. Wissenschaftlicher Untersuchungsbericht.* Bu konudaki eleştiriler için bkz.: Der Wünschelrutenreport. Kritische Stellungsnahmen. In: *Skeptiker* 4/89, s. 11-24, ve Wünschelruten- Test in Kassel. *Skeptiker* 1/91, s. 4-10.

malde gözle görülmeyen, ancak yağmurlu-şimşekli havalar gibi özel durumlarda hissedilebilen, elektrik boşalımları (deşarjları) bir fotoğrafta ışınlar halinde, çekimde kullanılan yönteme göre de farklı renklerde görülebilmektedirler. Örneğin bu şekilde bir elin fotoğrafı çekildiğinde, fotoğrafın farklı bölgelerinde, bu tür ışınların kümelendiği ve belirginleştiği görülür. Okültizmde bu ışın kümeleri ve onların aldığı çeşitli renkler, vücutta bir organın veya ruhun hasta olduğu şeklinde yorumlanır. Çoğunlukla bu belirtileri, var olduğu kabul edilen bir tür auranın da (Lat. yumuşak bir şekilde hareket eden hava akımı) eşlik ettiği iddia edilir. Her insanın, çok ince ve normalde algılanmayan, yani sadece "duyarlı kişiler" tarafından algılanabilen, böyle bir aura ile çevrelendiği ileri sürülmektedir. Kirlian fotoğrafçılığı da bir insanın aurasını görünür kılmaya yönelik bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu iddialara göre aura, özellikle ellerde ve baş çevresinde güçlüdür. Bazan da auranın, azizlerin ya da dindar kişilerin resmedildikleri sanat eserlerinde, başı çevreleyen bir ışık halkası şeklinde tasvir edildiği öne sürülmüştür. Bu kutsal haleler, normal duyularla algılanamayan özelliklerin, resim sanatı aracılığıyla görünür hale gelmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Hemen her ezoterizm fuarında, bu yöntemle el fotoğrafı çekebilen ve bu ışınların anlamlarını yorumlayan, hatta bazen de bunları bilgisayar aracılığıyla değerlendiren kişilere rastlanır.

Steiner de *Theosophie* isimli eserinde ayrıntılı bir şekilde auranın renkleriyle ilgili açıklamalar yapmıştır (s. 158-171). Yazar, *"aura görmeyi,* fiziksel dünyada algılananın *gelişimi* ve *zenginleşmesi*" olarak yorumlamıştır (s. 171). "Ruhsal yaşamın kendine özgü karakterinin","gören kişiye" auranın renkleri aracılığıyla aktarıldığını ifade etmiştir (s. 168). Ancak Steiner, "insan ruhunu, aurası aracılığıyla yorumlamak" gibi kuşkulu bir uygulamayla hiç ilgilenmemiştir.

2. 7. Elektronik Ses Kayıtları ve Kanallaşma

Radyo (telsiz) dalgaları aracılığıyla iletişim sağlanmaya başlayınca, insanlar, bu keşfi de ölülerle iletişim kurmak için bir araç olarak kullanmayı denemişlerdir. Hava durumuna bağlı olarak, özellikle fırtınalı havaların etkisiyle telsiz alıcı ve vericilerinin frekanslarında oluşan bozulmanın neden olduğu bozuk sesler, ölülerden gelen mesajlar olarak değerlendirilmiştir. Önceleri bu frekanslar aranır ve bu parazitli sesler ses kayıt aygıtına kaydedilirdi. Daha sonra kayıt birçok kez dinlenir ve duyulan parazitlerden anlamlı kelime ve cümleler çıkartılmaya çalışılırdı. "Ses bantları araştırması" (bu isimle bir dernek de kurulmuştur) yöntemi de diğer çeşitli yöntemler (örneğin elle masaya tıklama sesi) aracılığıyla ölülerle bağlantı kurmaya çalışan, okült spiritizma yöntemlerine dâhil edilmiştir. Elektronik alandaki gelişmelere bağlı olarak bugün artık ölülerle iletişim kurmak için televizyon, bilgisayar, vs. gibi farklı elektronik araçlar da kullanılmaktadır. Bu uygulamalar, inananları tarafından, "enstrümantal trans-iletişim" olarak da tanımlanmaktadır.

Yeni dalga (New Age) akımı çerçevesinde ölülerle, ruhlarla, kozmik ve galaksiler arası bilinçli varlıklarla ve kimi zaman da tanrılarla iletişim kurmanın farklı bir biçimi olan "kanal oluşturma (Channeling) yöntemi" geliştirilmiştir. Ruhlar vs. ile iletişim kurularak geçmiş ve gelecek hakkında bilgi edinmeyi, bazen de saklı kalmış bilgilere ulaşmayı sağladığı iddia edilen bu yöntem, aynı zamanda bu iletişimi sağlayan medyumların çok para kazanmasını sağlar. "Yetenekli" medyumlar, bir ruhun kanalı olduklarını ve isteyenlerin bu ruhla iletişim kurmasını sağlayabileceklerini iddia ederler. Artık 19. yüzyıl ruhçuluğundan farklı olarak, ölen akrabalardan daha çok, ruhlarla, meleklerle ve varlıkları olası kabul edilen diğer bütün "kişiliklerle" iletişim "kurulmaktadır".

Hatta, bu konuda anlaşmazlığa düşerek mahkemelik olan

medyumlar bile mevcuttur. Bunlardan ikisi, "yaşı sözde 35. 000 olan Ramtha'nın ruhu" ile iletişim kurma hakkına hangisinin sahip olduğunun belirlenmesi için Linz kentindeki bir mahkemeye başvurmuşlar, mahkeme de bu davayı sadece kabul etmekle kalmamış, telif hakkı yasasına göre bu medyumlardan sadece birisinin "Ramtha'nın parapsikolojik iletişim kanalı" olduğuna karar vermiştir. Diğer medyum ise, milyonlar değerinde tazminat davası açılmakla tehdit edilmiştir.[8]

Ölülere, tanrılara ve ruhlara soru sorulmasına, din tarihinden de örnekler bulmak mümkündür. Eski Ahit'te, peygamber ve rahip Samuel tarafından İsrail Kralı olarak seçilmiş olan Saul'den söz edilir. Saul, Filistinlilerin baskısı nedeniyle bunaldığı bir anda falcısına ölü Samuel'in ruhunu çağırtmıştı. Ancak bunu gece karanlığında, başka bir kılığa girerek ve gizlice yapmak zorundaydı. Çünkü kendisi, tanrılardan gelen bir emre itaat ederek falcılar, kâhinler ve işaret yorumcularını yasaklamıştı (1 Samuel 28). Antik Yunan'da da ölülerden geçmişe ve geleceğe ilişkin bilgi alınabileceğine inanılıyordu. Odysseia Destanı'nda, ölülerden bilgi almayla ilgili etkileyici bir örnek yer alır. Denizde oradan oraya sürüklenen Odysseus, ölüler krallığının kapılarından birine varır ve orada bir kurban sunarak ölülerin gölgelerine içmeleri için kurban kanından verir. Gölgeler kurban kanından içtikten sonra Odysseus ile konuşabilirler. Ölü kâhin Teiresias'ın ruhundan, eve nasıl dönebileceğini ve kendisine düşman olan tanrı Poseidon ile nasıl uzlaşabileceğini öğrenir.

Birçok dinde, tanrılardan ve ruhlardan, gerçekleşmesi istenen bir amaç için yapılan planlar ve özellikle alınması güç kararlarla ilgili bilgi alma yöntemlerine yer verilmiştir (kehanet ve falcılık). Tek tanrılı dinlerde bu kehanet yöntemi reddedilmiş, diğer dinlerdeyse özel ve bireysel kehanet uygulamalarına sıklıkla katı kı-

8 Berlin'deki *Tagesspiegel* gazetesi bu haberi, DPA istihbaratına dayanarak 1. 3. 1995 tarihinde vermiştir.

sıtlamalar getirilmiştir. Fakat insanların, daha yüksek güçlerin meşru karar veya yardımlarına duydukları ihtiyaç çok büyük olduğu için, kehanet ve falcılık gibi uygulamalar, bütün kültür ve dinlerde, hatta bunları reddeden Hıristiyanlık gibi bir dinde bile mevcuttur. Bu yöntemlere getirilen bilimsel eleştiriler de büyük ölçüde etkisiz kalmıştır. Ancak, modern okültizmde kanallaşma gibi yöntemlere eğlenme amacıyla da başvurulmaktadır.

2. 8. Melekler, Elfler ve Diğer Işık Varlıkları

"Kanallaşmanın" yardımıyla sadece, bazı "medyumların" yaptıklarını iddia ettiği gibi, ruhlar ve ölüler değil, aynı zamanda melekler, periler, elfler, troller ve masal dünyasının diğer varlıkları çağrılmaktadır. İnsan gibi birer ruha fakat aynı zamanda doğaüstü yeteneklere sahip olan, bu insan ve tanrı melezi varlıkların mevcudiyetine dair inanç çok eskidir. Bunların doğanın bir parçasını, örneğin bir su kaynağını, bir nehri, bir ağacı veya bir insanı koruduklarına inanılmıştır. Tek tanrılı Yahudilik ve Hıristiyanlıkta bu tür bir ara varlığa inanç ya reddedilmiş ya da görevi tanrının elçisi (melek, Yunan. *aggelos*, elçi) olarak değiştirilmiştir. Örneğin periler, troller, cüceler, cinler, devler ve iblisler gibi bazı masal yaratıklarında, Hıristiyanlık öncesi tanrılardan ve kahramanlardan izler bulmak mümkündür.[9] Bu varlıkların bazıları da şiirlerde yaratılan yeni varlıklardır. Örneğin, Heinrich Heine'nin Clemens v. Brenato'dan esinlenerek yeniden kaleme almış olduğu şiirindeki efsanevi denizkızı Lorelei gibi.

Ezoterizmde melekler "uzaklardaki tanrının habercilerinden" çok, görünmeyen bir yardım gücü ve koruma işlevi olan ruhsal birer bağımsız varlık olarak görülmektedir. Ancak bunların örneğin belli bir dağın belirli bir yerine gitmemek şeklindeki yasaklarına uyulmaması, onları bazen tehditkâr fi-

9 Varlık türleri için bkz. Bächtold-Stäubli, H. (1927-41): *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*. Melekler ile ilgili daha yeni inanışlar için bkz. Ahn, G. 1996: *Engel-Moden ve Mode-Engel* ve Ahn, G. ve Dietrich, M. (HG.). 1997: *Engel und Dämonen*.

gürlere dönüştürebilmektedir. Bir ezoterizm kursunun duyurusunda şöyle yazılmıştır: "Melekler süslü ve güçsüz birer yaratık değil, Tanrı ile bütünleşen, katıksız sevgiyle davranan, son derece güçlü yaratıklardır. Geniş olan etki alanları, doğanın yönetiminden başlayarak korumaya ve olumlu özelliklerin sürdürülmesine kadar uzanan işlevleri kapsar." (Simone Sommer'in Semineri: Tanrı'nın Elçileri olan Melekler (Engel, die Boten Gottes), 4. 12. 1993). Toplantı ve seminerlerde, ücret karşılığında, "kuramsal bilgilerin yanı sıra, meleklerle ortaklaşa yapılan çalışma deneylerinden örneklerin" de gösterileceği sözü verilmektedir. Daha önceleri bu tip vaatler "masallarla ve düşlerle beslenen çocuk fantezilerine" hitap etmekteyken, son yıllarda bu masal yaratıkları "sözde" Kızılderililerden devralınan geleneklerle bağdaştırılmakta ve katılımcılara, akşamları düzenlenen meditasyon toplantıları veya seminerlerde "öğretici görsel geziler" aracılığıyla bu yaratıklarla bir iletişim kurulacağı ve kaybolduğunu düşündükleri "koruyucu meleklerini" tekrar bulacakları sözü verilmektedir (Seraphim, Temmuz-Ekim 2001). Bir koruyucu meleğin var olduğuna ilişkin yaygın düşünce ile "göğe yükselen üstatlar", "doğada yaşayan ruhsal varlıklar" ve "doğadaki güç alanları" vb. ezoterik kavramlar arasında bağlantılar kurulmuştur. Böylece, birçok insanın kitaplardan ve filmlerden keyif alarak öğrendiği ve düşsel bir gerçeklikten başka bir anlamı olmayan masal dünyası, ezoterizme dahil edilmiştir. Konuya aksi yönden bakılması, ezoterizme duyulan ilgi ve hayranlığın anlaşılmasına yardımcı olabilir. Bu durumda, ezoterik inanış ve yöntemlerin, masal ve düş dünyalarında sıklıkla karşılaşılan dileklerin gerçekleşmesinde masal dünyasının işlevini üstlendiği açıkça anlaşılabilir. Ezoterik yaklaşımların temelinde aynı zamanda ölümsüzlük ve büyüklük fantezileri gibi (gerçekleşmemiş ve hiçbir şekilde gerçekleşemeyecek olan) isteklerin de

yattığı anlaşılmaktadır. Belirli dönemlerde kendilerinin sergilemiş olduğu megaloman düşünceleri eleştiren ve bunlardan vazgeçmiş olan bilimler, insana alçakgönüllü olmayı ve olanaklarının sınırlarını öğretmektedirler. Dini görüşlere göre de bu olgulara inanılabilir. Hatta inanılması gerekir. Oysa birçok kişi alçak gönüllü veya inançlı olmaya katlanamamakta veya bu ilkeleri hayata geçirememekte, dolayısıyla aşırı ölçüdeki isteklerini tatmin etmek için ezoterizmin ve okültizmin vaat ettiklerine yönelmektedir.[10]

Bazı ezoterik terapilerde melekler de şeytanlar gibi kendi ruhsal eğilimlerimizin yansıması olarak kullanılır. Bu yaklaşım, özellikle psikanaliz uzmanı Carl Gustav Jung'a (1875-1961) dayanan bütün ezoterik terapi yöntemleri için geçerlidir. C. G. Jung'un kendisi de okültizm ile uğraşmış; terapi ve kuramlarında okült yaklaşımları denemiştir.

2. 9. Cadılar

Cadı figürü de birçok insan tarafından bilinir; ya günümüzdeki "küçük cadı" gibi kitaplardan ve gençlik dergilerinden, ya da daha eski dönemlerdeki Grimm kardeşlerin masallarından. Oysa cadı figürü her zaman eğlenceli hikâyeler ile bağlantılı olmamış, hatta tam aksine örneğin yeniçağın ilk dönemlerinde kadınlar cadılıkla suçlanmış, işkence edilmiş ve öldürülmüşlerdi. Bu olaylar sonucunda yüz bin ile bir milyon arasında kadının öldürüldüğü tahmin edilmektedir. Kadınları (çok daha düşük sayıda erkekleri de) cadılıkla suçlamak ve damgalamak, erkek egemen engizisyon mahkemesi üyeleri ile bunları izleyenlerin, hastalıklı olarak nitelendirilmesi gereken fantezilerinin

10 Çoğu insanın istekleriyle ilgili olarak karşılaştığı güçlükler, insanların içinde bulunduğu koşulların çelişkili olmasıyla da da ilişkilidir. Bunu en iyi anlatan örnek, bazı kişilerin aya seyahat etmesi öte yandan bazılarının günlük yaşamdaki gereksinimlerini bile doğru dürüst karşılayamamasıdır. Buna bağlı olarak yaşanan düş kırıklıkları –kitabın daha sonraki bölümlerinde ele alınacağı gibi– okültizmin bazı koşullarında bir tür saldırganlığa dönüşebilir.

sonucudur.[11] Bu fanteziler dışında, kadınların itham edildikleri kara büyü yapmak, şeytanın metresliği, cadılar toplantısı düzenlemek gibi suçların gerçekten işlendiğine ilişkin hiçbir kanıt yoktur ve bu nedenle bu tür suçlamalara kuşkuyla yaklaşılması ve bunların reddedilmesi gerekir. Kadınlara cadı figürünü yakıştıran ve erkeklere ait olduğu kesin olan fantezinin, kadınların düşünce alanında bağımsızlığını amaçlayan hareketleri karşısında yeniden ortaya atılmış olması daha da şaşırtıcıdır. Bu iddialarda, cadılar güçlü ve bilge, erkeklere karşı gelen ve erkeklerden bağımsız bir yaşam biçimi tasarlayan kadınlarla özdeşleştirilmiştir; tıpkı kendilerini çeyrek asır önce cadı olarak ilan etmiş olan Luisa Francia, Anna Dinkelmann, Z. Budapest, Starhawk[12] vb. gibi. Bunda mutlaka, kadının erkeksi bir korku motifine dönüşerek erkekleri kışkırtmış olmasının da bir rolü olmuştur. O dönemde, kadının düşünce alanındaki bağımsızlığını amaçlayan bu hareketler, politik kadın hareketlerinden şiddetli tartışmalarla ayrılmakta, ancak kadın özgürlüğü hareketlerinin toplumsal hedeflerinden taviz vermemekteydi. Spiritüel kadın hareketi destekçileri kadının bireysel gelişimini ön planda tutuyorlardı. O dönemlerde bile birçok kadın "tarot", "büyü" vb. ezoterik yöntemleri uygulayarak, "rasyonel düşünce biçiminin erkekler tarafından zayıflatılmasına" ve "erkek egemen güç odaklarına" karşı başkaldırılarını ifade etmeye çalışıyordu. Ancak "cadıların" birçoğu politik bir hak iddia etmekten artık vazgeçmiştir. Bunun yerine bu "cadılar", kökleri taş devrine kadar uzanan ve o dönemden beri kesintisiz süregeldiği varsayılan bir

11 Bkz. Becker, Gabriele, Bovenschen, Silvia, Brackert, Helmut. 1977: *Aus der Zeit der Verzweiflung. Zur Genese und Aktualität des Hexenbildes*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
12 Francia, Luisa. 1981: *Hexentarot*. Zürich; Dinkelmann, Anna. 1983: Kreisen. Holthausen; Budapest, Zsuzsanna. 1987: *Herrin der Dunkelheit, Königin des Lichts. Das praktische Anleitungsbuch für die neuen Hexen*. Freiburg; Starhawk (Miriam Simos). 1983: *Der Hexenkult als Ur-Religion der Großen Göttin*. Freiburg i. Br. ; Starhawk ve Valentine, H. 2000: *The Twelve Wild Swans. Rituals, Exercises and Magical Training in the Reclaiming Tradition*. San Francisco.

cadı dini ile bağlantı kurmaya çalışmaktadır.[13]

Bazı yeni cadılar gizli gelenekleri başlatmayı görev edinmişlerdir (G. Gardner, Alex ve Maxime Sander; bunlardan Gardner yanlısı, Alexander yanlısı vb. cadılar türemiştir. Ayrıca Diana destekçisi/Feminist gelenek de bunlara eklenmiştir). Z. Budapest ve Starhawk (Miriam Simos) güncel cadılık akımlarının örnek kişileri ve öncüleri olarak görülmektedir. Cadılık hareketi öncelikle ağ şeklinde adlandırılan sanal ortamlarda organize edilmektedir. Diğer kişileri harekete geçiren, küçük ve iyi organize edilmiş (inisiyatör) guruplar (Covens) olduğu gibi, aynı zamanda çok sayıda "serbest uçanlar" da ("Solohexen" veya "Solitaires") vardır. Bunların amacı Hıristiyanlık öncesi Avrupa dinlerinin yeniden doğuşunu sağlamaktır. Bu amaçla, bazen İngiltere'deki Stonehenge gibi prehistorik kazı bölgelerinde, Seddin kral mezarını (Stepenitz Vadisi/Almanya) çevreleyen taş oluşumlarında veya Blocksberg'de (Gallert Dağı/Macaristan), bu bölgelerin sahip olduğu varsayılan "büyülü gücü" harekete geçirmek için dinsel etkinlikler düzenlenmektedir. "Rahibelerin" zaman zaman cadı olarak da adlandırıldığı neo-pagan düşünce akımları ve gruplarla politik olarak sağda duran ezoterik gruplar arasında sınırlar belirsizleşmekte ve bu söylemlerle erkek egemen gruplarda da yeniden karşılaşılmaktadır.

Cadılık inancı, din uzmanlarından bağımsız olmaya değer vermekte ve ikinci ilkelerinde, aşağıda belirttikleri gibi kendi sorumluluklarına vurgu yapmaktadır: "İstediğini yap ve kimseye zarar verme" ve "Yaptığın her şeyin üç katı sana geri döner!" Bireysel olarak tüm zamanların ve kültürlerin ritüellerini uygulamakta olan cadılar, tekrar ortaya çıkışlarından sonra okült-ezoterik düşünce ve uygulamalarla da değişik ölçülerde ilgilenmektedirler. Çok eski dönemlerden ve kültürlerden Avrupa'ya ve günümüze aktarılmış olan kültler, nesneler

13 Bkz. Örn. Pahnke, Donate. 1997: *Der magische Kreis. Glaube und Praxis in der feministischen Spiritualität.* Schmelz, Bernd (Hg.). 1997: *Hexerei, Magie und Volksmedizin.* Bonn.

ve öğretiler bu süreç içinde o zamanki toplumsal özelliklerini yitirmişlerdir. Bu kültler, nesneler ve öğretilerin, ait oldukları toplumlarda belli anlamları vardı. İlgili toplulukların ahlaki ve dayanışmacı yönlerini simgeliyorlardı. Bu topluluklar ya çoktan çöktükleri ya da uzakta oldukları için söz konusu kült ve nesneler, bağlayıcı özelliklerini yitirmekte ve belki de eğlendirici bir boş zamanı değerlendirme aracına, nesnel semboller ise tüketim maddesine dönüşmektedir. Kendi kimliğini belirleme ve iletişim amacıyla cadılık inançlarıyla gayrı ciddi bir şekilde ilgilenilmesi bir ölçüde kabul edilebilir. Ancak, geçmişteki toplumsal koşullara uygun olan yönlenme ve düşünce yapıları, endüstriyel-bürokratik toplumun koşullarına uymayacağı gibi bunların yardımıyla günlük sorunları çözmeye kalkışmak yanılgılı sonuçlara götürebilir. Bu arada, cadılara sözde dünyanın her tarafında inanıldığı varsayımından hareketle, "cadı sorununun" en azından geçmişteki cadı avı zeminine oturtulan tartışmaların dışında kalan bir zeminde tartışılmasını savunan girişimler kesinlikle önlenmeye çalışılmalıdır.[14] Eğer, cadılara atfedilen güçlerin gerçekten var olup olmadığı sorusu yanıtsız bırakılacak olursa, cadılık diye bir olgunun mümkün olduğu kabul edilmiş olur. Ancak bu durum, cadılara karşı yapılan suçlamaların geçmişte veya şimdi haklı olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Oysa cadılık suçlamaları, sadece yeniçağın başlarında değil, bugün bile örneğin Afrika'da başlı başına bir felaket nedenidir.[15]

2. 10. Astroloji

Astroloji büyük bir olasılıkla en fazla tanınan okült ve ezoterik uygulamalardandır. Hemen her gazetede günlük yıldız

14 Bkz. Köpke, Wulf und Schmelz, Bernd (Yayımlayan.). 2001: *Hexenwelten. Mitteilungen aus dem Museum für Völkerkunde Hamburg*. Yeni dizi, Cilt 31. Bonn: Holos, Vorwort u. passim.
15 Örn. bkz: Beier de Haan, R., Voltmer, R. ve Irsigler, Fr. 2002: *Hexenwahn. Ängste der Neuzeit*. Wolfratshausen: Edition Minerva Hermann Farnung.

falı yorumları yer almaktadır. Ancak bu yorumlar, kendilerini "ciddi" olarak adlandırılan astrologlar tarafından hatalı veya çok saçma oldukları gerekçesiyle reddedilmektedir. Astrolojinin kökeni (Avrupa geleneklerinde) Mezopotamya kültürüne kadar uzanmakta olup bütün tarih boyunca değişik boyutlarda sürekli olarak uygulanmıştır. Yıldızların insanın doğduğu andaki konumu ile o insanın karakter özellikleri ve hayat çizgisi, vs. arasında bir ilişki kurulmaktadır. Her bir gezegene, güneşe, aya ve takımyıldızına (burçlara), konstellasyonlarına (lat. yıldızların duruşu)/pozisyonlarına göre belirli nitelikler yakıştırılarak, bunların, kişinin eş seçimi, yaşamıyla ilgili kararları vs. üzerinde etkili olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca politik veya bireysel nitelikteki münferit konularda da yıldızlardan bilgi alınmaktadır. Gökyüzündeki yıldızların yorumu için "ciddi" olduklarını iddia eden astroloji raporları, büyük çaplı matematiksel çalışmalara dayanmaktadır. Bugün artık bu tür araştırmalar bilgisayar programları yardımıyla yapılmaktadır. İsteyen herkes bu programla kendi yıldız falına bakabilir, fakat yine de genellikle belli bir ücret karşılığında bu işi ticari amaçla yapan astrologlara danışılmaktadır. Astrologlar hizmetlerini, örneğin doğal ürünler satan mağazalarda, ezoterik fuarlarında ve başka yerlerde el ilanları dağıtarak veya gazetelere küçük ilanlar vererek tanıtmaktadır. Bazı radyo istasyonlarında ve televizyon kanallarında da gönül ilişkileri, iş vs. ile ilgili günlük yıldız falı bilgileri ve önerileri dinleyici veya izleyicilerle paylaşılmaktadır.

Antik dönemde gezegenlere tanrıların, takımyıldızlara ise mitolojik varlıkların isimleri verilmiş ve bunların özelliklerinin (örneğin Mars savaş tanrısı, Venüs aşk tanrıçası ile özdeşleştirilmiştir) yıldızlara ve bunların aracılığıyla da bu yıldızın altında doğan insanlara geçtiğine inanılmıştır. Bir insanın doğum anında yalnızca tek bir yıldız görülmediğinden, o sırada

görülen yıldızların birbirleriyle ve burçlara adını veren takım yıldızlarıyla oluşturdukları karmaşık pozisyonların, karmaşık karakter yapısının zeminini hazırladığı kabul edilmiştir. Astroloji, Avrupa kültüründe Antik dönemden beri yer almıştır. Dini eleştiriler sonucunda tanrıların yıldızlar aracılığıyla insanlara etki ettiği tezinin inanılırlığını kaybetmesinin ardından, 19. ve 20. yüzyılda yıldızların yaydığı yoğun ışınların, yıldızlar ve burçlar ile kişilerin kaderleri arasında bir bağlantı sağladığına ilişkin bazı görüşler ileri sürülmüştür. 20. yüzyılda Jung psikolojisi ile astroloji arasında bir bağlantı kurulmuştur. Günümüzde bazı psikoterapi uygulamalarında bir insanın karakter özelliklerini belirlemede, astrolojik veriler de Rorschach testi gibi, bazen bir projeksiyon zemini olarak kullanılmaktadır.

2. 11. Telekinezi, Psikokinezi, Maddeleştirme, Telepati

Parapsikolojide (bkz. 2.12) telekinezi (Yunan. Tele, uzak; Kinesis, hareket) ve psikokinezi (Yunan. Psyche, ruh), bir medyumun sadece ruhsal gücüyle, ellerini ve mekanik veya farklı türde bir yardımcı araç kullanmadan, bir nesneyi görünüşte bir yerden başka bir yere hareket ettirmesi veya biçimini değiştirmesi, daha doğrusu böyle yapar gibi görünmesi olarak tanımlanabilir (poltergeist ile ilgili belirtiler, kaşıkları bükme gibi). Bu (sözde) ruhsal güç, kısaca *psi* (ψ, Yunanca ruh anlamına gelen psyche kelimesinin ilk harfi,) olarak da adlandırılır. Bu (sözde) güç için ayrıca, *Od* (von Reichenbach'a göre), *Ki* (Japoncadan alıntı) veya *Orgon* (W. Reich'a göre) gibi farklı tanımlamalar da kullanılır. Oysa bu kelimelere bağlı olan anlamlar birbirlerine özdeş değildir. Bir medyum bir seansta ruhsal gücü yardımıyla bir nesneyi ortaya çıkarırsa buna materyalizasyon (maddeleştirme), eğer yok ediyorsa demateryalizasyon denilir.

Bu yaklaşımlar da dinler tarihindeki bazı örneklerle bağ-

lantılıdır. Örneğin, normal insanların sınırlarını aşan ve –pozitif bilimler tarafından kabul edilmiş olan kuralları geçersiz kılan– bazı üstün yeteneklere sahip olduğuna inanılan tanrıların ve ruhların, bazen de dini kişiliklerin hiçbir çaba sarf etmeden bir tek sözcük söyleyerek insanların bazı isteklerini yerine getirmeleri gibi. 1900'lü yıllarda bir dizi medyum ve sihirbazın, sahneye çıkarak inanmaya ve şaşırmaya hazır bir seyirci kitlesine, kendi düzenlemiş oldukları koşullar altında bu türden illüzyonları sergilediklerini anımsamak gerekir.[16]

Burada, bu "görüntülerin" yalnızca tartışma konusu olmakla kalmadığını, bunların yanılgı ve aldatmacadan ibaret olduğunun okült medyumlara kanıtlanmış olduğuna veya bu medyumların bilimsel ve sınanabilir koşullar altında bu gösterilerini hiç tekrarlayamamış olduklarına dikkat çekmek gerekir. Fakat izleyici kendi inanma isteği yüzünden, ne Margarete Fox'un 28 Eylül 1888'de kız kardeşiyle birlikte sergilemiş olduğu gösterilerdeki hileleri açıklamasına ne de Henry Slade gibi medyumların "bütün gösterilerinin aldatmaca olduğunu ve belli hilelerle yapıldığını" defalarca itiraf etmiş olmasına aldırmayacak, yine de ısrarla inanmayı sürdürmüşlerdir.[17] Tam aksine, izleyicilerin büyük ölçüde parapsikolog Hans Bender gibi tepki verdikleri izlenimi güç kazanmıştır. Hans Bender, poltergeist (Sözde sesler çıkartan, eşyaların yerini değiştirdiğine inanılan ruhlar ve bunların yol açtığı durumlar için kullanılan bir ifade) medyumlarıyla yaptığı deneylerinde okült inanışlarının daha fazla kabul göreceğine inanmıştır. Oysa var olduğu aydınlanma döneminden önce de iddia edilmiş olan polterge-

16 Fanny Moser 1935'te: *Der Okkultismus. Tatsachen und Täuschungen*, başlıklı eserinde bu tür olayları ve iddiaları ele almıştır. Ayrıca bkz. Baron Albert von Schrenck-Notzing (1913) *Materialisationsphänomen* ve (1926) *Die physikalischen Phänomene der großen Medien*. Her iki yazarın da eleştirileri sınırlı olup medyumlarının hile yaptığı anlaşılmıştır.

17 Bkz. Stumpf, Hans-Gerhard. 1991: *Entgeistert*. München, Slade için, s. 40. Ayrıca bkz. Prokop ve Wimmer. 1987: *Der moderne Okkultismus*, s. 192-99; Binder, Hans (Hg.). 1993: *Macht und Ohnmacht des Aberglaubens*. Pähl.

ist görüntülerinin tamamen doğal yollarla ortaya çıktığı hiçbir şekilde kanıtlanamamıştır. Hatta medyum, bu seanslarda yapılan gözlemlerin baskısı altında fazlaca zorlandığı için, önceden psişik güçler tarafından oluştuğunu iddia ettiği görüntüleri şimdi doğal yollarla meydana getirmek zorunda kaldığını öne sürmüştür.[18] "İspatlama yükünün" bu örnekteki gibi hedef değiştirmesi, ezoterizmin bilinen imünizasyon (bağışıklık kazandırma) stratejisi kapsamındadır.

Eğer bir insan bir başkasının düşünce ve duygularını, sözlü veya sözsüz iletişim araçlarını kullanmaksızın, çok büyük mesafelere rağmen görebiliyor ise (düşünce aktarımı), okültizmde bu duruma telepati ve önsezi (prekognisyon) denilmektedir. Geleceği görme, telepati ve önsezi, "duyu-ötesi algılama" olarak da tanımlanmaktadır. Önsezi denildiğinde geçmişteki, şimdiki veya gelecekteki olayları bilmek veya önceden görmek yetisinden bahsedilmektedir. Bu olayların mekân ve zamandan bağımsız olarak görüldüğü kabul edilmektedir. Bu tür yetiler, din tarihinde ileri gelen dini kişiliklere (Peygamber, kâhin, falcı) yandaşları tarafından atfedilmiş veya tanrısal misyonlarını kanıtlamak için söz konusu kişiler bunlara sahip olduklarını iddia etmiştir.

2. 12. Parapsikoloji

Psikokinezi, materyalizasyon, önsezi ve benzer olgular ile ilgili açıklamalar, modern okültizmdeki diğer birçok iddia ve varsayımdan farklı olarak, nesnelleştirilebilen süreçler olup modern bilimin gerektirdiği şekilde sınanabilir ve denetlenebilir koşullarda tekrarlanabilir. 19. yüzyılda okült olguları "bilimsel" yönden araştırmayı görev edinmiş dernek ve organizasyonların[19] kurulmuş olduğuna daha önce değinilmişti. Deneyler önce medyumlarla denetlenemeyen koşullarda yapılmış, bir

18 Bkz. Bender, Hans. 1968: *Die Rosenheim-Spuk*, S. 104-112; aynı yazar. 1980: *Moderne Spukforschung – Ein Plädoyer für eine vorurteilsfreie Forschung*.
19 Örnek olarak, 1882'de Londra'da kurulan "Society for Psychical Research".

sonraki adımda, bu deneyler, okült olgulara uygun olarak düzenlenmiş laboratuar ortamında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, paranormal deneyimlere ilişkin tutanaklar, sistematik bir biçimde toplanmış ve değerlendirilmiştir. Söz konusu araştırmalarda yapılan gözlemlerin güvenirliği ve bu deneyleri izleyen tanıkların ifadeleri kuşku uyandırdığından, Duke Üniversitesi'nden (ABD) Joseph Banks Rhine (1895-1980), psişik olguların ve güçlerin varlığını ve etki biçimlerini denetlenebilir koşullar altında araştırmaya çalışmıştır. Araştırmacı ve çalışma arkadaşları "insandaki aşkın veya spiritüel öğenin varlığının"[20] istatistiksel olarak saptanabilmesi için gereken deneylerin nasıl düzenlenmesi gerektiğini belirlemişlerdir. Bu deney dizilerinde (kart deneyleri), duyu-ötesi algılarıyla elde etmiş oldukları bilgilerin doğru çıkma oranı, (kendisi tarafından belirlenmiş olan) isabet yüzdesinin üzerinde olan kişiler kullanıldı. Başka deneylerde (zar deneyleri) ise nesnelerin (zar) psişik yönden etkilenme olasılığı araştırıldı. Duyu-ötesi algılamada, nesnenin özneyi etkilediği, psikokinezide ise öznenin nesne üzerinde etkili olduğu varsayımdan hareket ediliyordu. Rhine bu deneylerle duyu-ötesi algıyı ve psikokineziyi kanıtladığı iddiasındaydı. W. H. C. Tenhaeff (1894-1981), Hollandalı "duyarlı kişi" Gerard Croiset (1910-1980) ile oturacak yeri öngörme deneyleri olarak adlandırılan çalışmalar gerçekleştirmiştir. Croiset, gelecek seminer veya toplantıda kimin nerede oturacağı hakkında tahminlerde bulunuyordu. Bu deneylerin başka araştırmalarda tekrarlanması mümkün olmadığı gibi, daha ileride hem Croiset hem de W. H. C. Tenhaeff'in deneyler esnasında sahtekârlık yaptığı kanıtlanmıştır.[21] 1930'lu yıllardan itibaren bu türden çeşitli deneyler yapılmış, bunlar arasında "bedenin dışına çıkma deneyimleri" (out of body experiences) şeklinde adlandırılan de-

20 Rhine, J. B. 1980: *Kurze Einführung in die Parapsychologie*, s. 318.
21 Bkz. Prokop und Wimmer. 1987: *Der moderne Okkultismus*, S. 170ff.

neyler de yer almıştır. Uyku ya da yorgunluk hali, uyuşturucu madde kullanımı vb. durumlarda bilinçli benlik (ego), sanki bedenin dışındaymış gibi algılar yaşayabilir. Parapsikoloji, deneyler aracılığıyla, birçok dinin de bahsettiği, bu tür bir "ruhsal seyahati" kanıtlamaya çalışmıştır. Ayrıca, "Ganzfeld Deneyleri" olarak adlandırılan deneylerde, dışsal uyaranlardan tamamen izole edilen bir deneğin, bir gönderici tarafından gönderilen mesajları algıladığı kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu tür deneylerle ilgili tutanakların özenli bir şekilde analizi sonucunda, daha önce var olduğu iddia edilen psişik olguların bir kez bile istatistiksel olarak kanıtlanmadığı ortaya çıkmıştır.[22] İddia edilen olgular, bilimin temel ilkeleri ile bağdaşmamış olduğundan ve halen bağdaşmadığından, böyle araştırmalarda yöntemsel olarak okültizmin sıradışılığının göz önünde bulundurulması gerektiği talep edilmiştir. Bu talep de ezoterizmin (eleştirilere karşı) bir başka bağışıklık kazanma stratejisidir.[23]

Bu girişimlerin günlük okültizm uygulamalarından ayırt edilmesi için filozof Max Dessoir (1867-1947) bunları parapsikoloji terimi altında toplamıştır. T. K. Oesterreich[24] bu ifadeyi benimsemiş ve "bilimsel okültizm" için kullanılmasını önermiştir.[25] Parapsikoloji, Hans Driesch'den (1867-1941) bu yana bilim olarak tanınmayı beklemektedir. Elbette bu istek bugüne kadar hem yöntemsel ve kuramsal nedenlerden hem de sürekli tekrarla-

22 Bkz. Hayman, Ray. 1985: The Ganzfeld Psi Experiment: A critical appraisal. *Journal of Parapsychology*, Vol 49, 1985 ile Honorton'un yanıtı için bkz. Honorton, Charles. 1985: Meta-Analysis of Psi Ganzfeld Research: A Response to Hayman. *Journal of Parapsychology*, Vol 49, 1985.

23 Ezoterizm yandaşlarının bu bağışıklık kazandırma stratejileri konusunda yanılmamak gerekir. Araştırmanın konusuna uygun bir yöntemin talep edilmesi olağandır. Örneğin bir dilin sözdizimsel ve gramer kurallarını bir termometre veya tartı ile araştırmak çok anlamlı olmayacaktır. Ancak, bir metal çubuğun veya kaşığın biçim değiştirmesine ilişkin bir iddia, mekanik bir süreçle ilgili olduğundan, bu iddianın mekaniğin yöntemleriyle araştırılması gerekir

24 Oesterreich, T.K. 1921: *Der Okkultismus im modernen Weltbild*, s. 19.

25 Çeşitli parapsikoloji enstitüleri ve dernekleri, kimin bilimsel olduğu ve kimin olmadığı konusunda birbirleriyle tartışmaktadır.

nan sahtekârlık denemeleri yüzünden geri çevrilmiştir. H. Driesch 1932'de, o tarihe kadar yapılmış olan deneylerin yeterince güvenli olmadığına ve birçok kez aldatma ve yanılgılara dayandığına dikkat çekmiştir.[26] Bu durumu aşmak için kitabında parapsikolojik bir yöntem öğretisine yer vermiş ve bununla okült olguları ve parapsikolojik öğretiyi güvence altına almak istemiştir.

Parapsikoloji bilim olmayı hedeflemektedir; bugüne kadar bilinenlerin sınırında kalan sıradışılığın bilimi olmayı. Ancak, söz konusu sıradışılığa uygun olan özel yöntemler talep etmektedir. Parapsikolog J. Mischo, C. Kiesewetter'a bağlı kalarak şu tanımlamayı yapmıştır: "Okültizm dendiğinde fiziksel ve ruhsal yaşamın gizli, saklı, bilim tarafından henüz tanınmamış olguları üzerinde yapılan uygulamalı ve kuramsal çalışmalar anlaşılmaktadır. Bunlar bilimler tarafından benimsenmiş yasaları çiğneyecek gibi görünen ve çoğunlukla doğaüstü olarak adlandırılan olgulardır."[27] Okültizmin ve parapsikolojinin bilim oldugu yönündeki iddialar, daha çok heteroks, heretik, fakat "batıl inanç" olarak da kabul edilmeleri nedeniyle, insanlık tarihindeki çeşitli dinlere bağlanan, diğer okült ve ezoterik yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Parapsikoloji, kendini dinden çok bilimin yanında görmekte olup okült olguların ve bunlarla ilgili "yüce bilgi"nin, "arkaik insanların tümü tarafından bilinen bilgiden" üstün tutulmasına katkıda bulunmuştur. Buna bağlı olarak, modern bilimler tarafından yaratılan sorunları (ekolojik kriz gibi) aşmak için, örneğin "New Age-Yeni Dalga" akımı gibi, "yüce bilgi"nin yeniden geçerli kılınmasını savunan görüşler ortaya atılmıştır.

---

26 Driesch, Hans. (1932): *Parapsychologie*, s. 79. Yaklaşık elli yıl sonra aynı sonuca Lutz Müller de varmıştır: 1977: *Parapsychologie und Täuschungskunst*; ders. 1980: *Para, Psi und Pseudo*. Berlin: Ullstein.

27 Mischo, J. 1988/89: *Okkultpraktiken Jugendlicher*, s.7.

2. 13. Ezoterik Tedavi Yöntemleri

Okült ve ezoterik uygulama ve inanışlar, kendini "alternatif" olarak adlandıran tıpta teşhis ve tedavi yöntemleri olarak kullanılmaktadır. Sarkaç, radyestezi (ışınım duyarlılığı) ve diğer okült tekniklerin yardımıyla hasta organlar tespit edilip örneğin değerli bir taşın sahip olduğu varsayılan "enerji" ile tedavi edilmeye çalışılmaktadır. "Dachverband der Geistheiler"in (DGH/Almanya'daki Spiritüel Şifacılar Dernekleri Birliği) raporlarına göre Almanya'da her yıl yaklaşık 3 milyon insan spiritüel şifacılar şeklinde adlandırılan bu kişileri ziyaret etmekte ve buralarda çeşitli işlemler ya da ürünler için 12 ile 18 milyar Alman Markı harcamaktadır.[28] Bu şifa yöntemleri, uygulayanlar tarafından alternatif, tamamlayıcı, bütünleyici tedavi yöntemleri ile doğal ve deneysel tıp gibi çok çeşitli isimler altında, bütün olası reklam yöntemlerini kullanarak müşterilerine ulaşmayı hedeflemektedir. Bunlar, kendilerini, küçümsedikleri için "okul tıbbı"[29] olarak adlandırdıkları bilimsel tıptan veya evidence-based (kanıta/deneyime dayalı) tıptan ayrı tutmaktadır. Bunların bir bölümü, geçmiş kuşaklardan aktarılan ve bilimsel tıpta da belirli ölçüde kabul gören, geleneksel Çin Tıbbı gibi yöntemlere dayanmaktadır, fakat büyük bir bölümünün, hastalıklara ilişkin kuramları ve şifa yöntemleri ağırlıklı olarak okültizm alanına dahildir. Bu tür alternatif yöntemlere şunlar girmektedir: El ile temas, şifa duaları, reiki, çakra tedavisi, uzaktan şifa gönderme ve dua ile tedavi, kristallerle uygulanan Prana tedavisi, şamanizm, şeytan çıkarma, iyileştiri-

28 Bkz. Wiesendanger, Harald (Hg.). 1999: *Geistiges Heilen für eine neue Zeit*, s. 310 ve s. 408, Bülten 16.

29 "Okul tıbbı" ifadesi bilimsel tıbbı aşağılamak için kullanılan bir mücadele kavramıdır. Bilimsel tıp, sadece okul ve üniversitelerde öğretilmesiyle (okul ortamında tüm bilgiler diğerlerine aktarılır) değil, tedavilerin etkinliğinin yapılan kontrollü çalışmalarla denetlenmesi ve daha da önemlisi denetlenmeye devam edilmesi açısından da karakterize olur. Bu tür denetimlerde olumsuz sonuç alınan bir tedavi yöntemi derhal kapsam dışına çıkarılır.

ci temas (therapeutic touch) ve şifa amaçlı dokunma (touch for healing), aromaterapi, astrolojik tedavi, ayaktaki refleks bölgeleri aracılığıyla tedavi ve göz bebeğinden tanı konulması, Bach çiçekleriyle tedavi, biyo-rezonans, değerli taşlarla tedavi, mıknatıs tedavisi (manyetik tedavi). Bunların yanı sıra Mesmerism ve Homeopati gibi daha eski yöntemler de vardır.[30] Geleneksel olmayan bu şifa yöntemlerinin herhangi bir biçimde iyileştirici bir etkiye sahip olmadıklarını söyleyecekleri bir konu bulmak, neredeyse olanaksızdır. Bunun yanı sıra, hem eski kuşaklardan aktarılmış olan yöntemler (şifalı otlarla tedavi ve dua tedavisi gibi) hem de dinler tarihinde bahsedilen yöntemler (el ile temas, rüya tabiri, şeytan çıkarma, Şamanizm gibi) ve son olarak da okültizmin bulduğu en yeni yöntemlere (Kirlian fotoğrafçılığı, aura vb.) başvurulmakta ve genellikle bunlar bir şekilde birbiriyle bağlantılı olarak uygulanmaktadır. Bu nedenle, bu yöntemler ancak şematik bir şekilde ele alınarak özetlenebilir. Ayrıca, ezoterik şifacıların müşterilerine, tedavi yöntemlerinin etkileri hakkında, onların beklentilerine ve yönlenmelerine göre farklı bilgiler verdikleri de dikkate alınmalıdır.

2. 13. 1. Spiritüel (Tinsel/Ruhsal) Şifacılar

Bir ya da birçok ruhun yardımıyla veya bir tanrının verdiği yetkiyle, tanrısal bir "şifa akımı" sunduğunu iddia eden bir grup şifacı vardır. Bunlara, Bruno Gröning'in yöntemi ve onu izleyen şifacılar örnek verilebilir. B. Gröning "Tanrı insanlar için en büyük doktordur. Kim buna inanırsa, şifa akımını alabilir"[31] demektedir. Yandaşları Gröning'in, olağanüstü yeteneklere sahip bir ruh olduğuna inanmaktadır: "Güç akımı, tükenmeyen bir yaşam kaynağından doğrudan ona akmakta-

30 Bu yöntemlerin her biri ve bunların olası etkileri ve yan etkileri hakkında kısaca bilgi edinmek için bkz.: *Lexikon der Parawissenschaften*. Ayrıca bkz. Much, Theodor. 2003: *Der veräppelte Patient? Alternativmedizin zwischen (Aber-) Glauben und Wissenschaft*.
31 Stuttgart Ezoterik Fuarı'nda dağıtılan bir bildiriden. 19. -21. 3. 1993.

dır. Onunkine benzer büyük ve kesintisiz bir ışınıma hiçbir şekilde zayıflık veya yenilgi girememektedir."[32] Şifa bulmak için, vücudu gevşek bırakarak oturmak, kolları ve bacakları çapraz tutmadan, iki eli, avuç içleri yukarı bakacak şekilde bacakların üzerine gevşek bir biçimde koymak gerekmektedir. Bu pozisyonda artık şifa akımı alınabilir. Bu şifa akımı, şifa arayanlara spiritüel (ruhani) bir alemden aktarılmaktadır. "Sağlık ritmindeki, felçler veya diğer başka sağlık sorunlarına yol açan aksamaların nedenleri, bu yöntemle giderilmektedir."[33]

2. 13. 2. Reiki

Geçtiğimiz on yıllarda reiki (Japonca: evrensel yaşam enerjisi) gündeme gelmiştir.[34] Bu tedavi ve inisiyasyon yöntemi, Japonya'dan Avrupa'ya geçmiştir. Kökeni 1929 yılında ölen Kyoto'lu Hıristiyan öğretmen Mikao Usui'ye uzanmaktadır. Usui, Yeni Ahit'te bahsedilen İsa'nın şifa verdiği enerjileri aramıştır. Haftalar süren oruçtan sonra reiki'ye ulaşmıştır. Reiki, bir ustanın veya şifacının ellerinden hastasına veya öğrencisine aktardığı bir enerjidir. Böylelikle "düzensizliğin" işareti olarak görülen hastalıklar saptanmakta ve vücudun "hem kendisiyle hem de evrenin temel güçleriyle uyumlu olması" sağlanmaktadır.[35] Reiki, sadece hastalıkların tedavisi için değildir; aynı zamanda "aydınlanmaya giden yol" görevini de görmektedir. Reiki bir hayli yüksek meblağlar ödenerek kurslarda verilen derslerde öğrenilebilir. Çok basamaklı bir eğitimde (3 ile 7 basamak) reiki'nin gücü öğrenene aktarılmakta

32 Riekhoff, Peter. o. J.: *Bruno Gröning Freundeskreis*, o. O.

33 Riekhoff, P. o. J.: *Bruno Gröning Freundekreis*, s. 2. aynı zamanda Bkz.: *Hilfe und Heilung auf geistigem Wege durch die Lehre Bruno Grönings*, Grete Häusler Verlag, 02434/3355.

34 Reiki için bkz. Prohl, I. ve Zinser, H. (Hg.). 2002: *Zen, Reiki, Karate. Japanische Religiosität in Europa*.

35 Bkz. Baginski, B. J. /Sharamon, S. 1985*: Reiki – universelle Lebensenergie*. Essen, Önsöz. Ayrıca bkz. A. I. R. A. 1985: *Das offizielle Reiki Handbuch*.

ve ustalık basamağına ulaşanlar bu beceriyi ödeme gücü olan başka öğrencilere aktarabilmektedir. Birbirleriyle rekabet içinde olan çeşitli reiki okulları,[36] reiki gücünün Usui'ye ait olduğu fikrini temel alırlar ve bu ustaya doğrudan bağlanabilen kişilerin şifa gücüne ve aydınlanmaya ulaşabileceğini kabul ederler. Reiki İsa'ya dayanmasına rağmen öğretisinde daha çok Asya dinlerinin yaklaşımları etkindir.

2. 13. 3. Şamanist Tedavi Yöntemleri

Günümüzde şamanist seanslar sadece tedavi amaçlı değil, daha çok günlük yaşamın sıradan sorunlarını arkada bırakmak ve "olağandışı bir bilinç durumu"na ve "diğer gerçeklikler"e ulaşabilmek için düzenlenmektedir. Şamanlar başlangıçta Tunguzlar, Buryatlar ve Sibirya'da yaşayan diğer halklar arasında yaşayan "özel rahipler"di. Şamanlara hastalıklar, zorlu doğumlar, avlanma sırasında yaşanan şanssızlıklar ve başka olağandışı olaylarda başvurulurdu. Sibirya'da Şamanizm, belirli bir hastalık kuramıyla ilişkilendirilmişti. Buna göre bir insan, ruhunun bir parçası uykusunda vücudundan ayrılıp ruhlar dünyasında gezintiye çıkabildiği için hastalanıyordu. Vücudu terk eden ruh parçasının bu trans veya düş gezisinden geri dönüşü, bir ruh tarafından veya başka nedenlerle engellenmişse, bu durum vücudun ve ruhun geri kalan parçalarının hastalanmasına neden olmaktaydı. Hasta için çağrılan şaman, davul çalarak, bazen de aynalar ve başka araçlar yardımıyla transa geçerek ruhlar dünyasında kaybolan ruhun peşine düşer ve onu özgür kılarak geri getirirdi. Bazen ruhlar alemine yaptığı bu trans gezilerde ruhlarla savaşmak zorunda bile kalırdı. Aynı şekilde, öbür dünyalarda, kıtlık, av başarısızlığı ve diğer olağandışı olaylarla ilgili bilgiler edinir ve döndük-

36 Usui ile ilgili bilgilerin hangilerinin gerçek olduğunu ayırt etmek mümkün değildir. İlk takipçisi Churjiro Hayaschi, ikincisi Hawayo Takata'dır. Daha sonra ayrışmalar başlamış ve Reiki-Alliance ile American International Reiki Association kurulmuştur.

ten sonra bunlar için çareler aramaya başlardı. Müstakbel şamanın, eğitim aşamasında, trans durumunu yönetmeyi, yardımcı ruhlar kazanmayı, diğer yani onu rahatsız eden ruhlara egemen olmayı ve ruhlar dünyasıyla başa çıkacağı yeteneklerini müşterileri ve ait olduğu toplumsal gruplar için kullanmayı öğrendiği kabul edilirdi.[37] Etnolojik ve din bilimsel yazılarda, şaman terimi, çoğunlukla Kuzey Amerika'da yaşayan, diğer soydaş toplumlardaki din uzmanları için kullanılmaya başlanmış, sonraları yaygınlaştırılmıştır. Ancak bu çalışmalarda Sibirya Şamanizmi'nin karakteristik özellikleri kısmen ihmal edilmiş ve Eliade'nin din tarihine temel oluşturan diğer yaklaşımları ön plana geçmiştir.[38] Carlos Castaneda'nın[39] yazıları aracılığıyla "Amerikan Şamanizmi" daha büyük bir kitleye tanıtılmış ve New Age akımı tarafından da benimsenmiştir.[40] Bu dönemden itibaren Amerika'da hem başka ülkelerden göç eden, hem de yerli "şamanlar" hizmetlerini sunmaktadırlar. Avrupa'da ise Sibirya Şamanizmi'nin amaçlarının aksi yöne çevrilerek kabul edildiği gözlemlenmiştir. Sibirya'daki şamanların, kendi toplumsal çevrelerine olağandışı durumlarda yardım etmek ve günlük yaşamı eski "normal" durumuna getirmek gibi görevleri olmasına karşılık, Avrupa'da Şamanizm seansları ola-

37 Şamanizm için bkz: Friedrich, A. ve Buddruss, G. 1955: *Schamanengeschichten aus Sibirien*. Münih (Berlin 1987); Sirokogorov, S. M. (1919): *Versuch einer Erforschung der Grundlagen des Schamanismus bei den Tungusen*. Baessler Arşivinde 1935, C. 18, s. 41-98; Caplicka, M. A. 1914: *Aboriginal Sibiria*. Oxford; Findeisen, Hans. 1957: *Schamanentum*. Stuttgart: Kohlhammer. Sanschejew, G. *Weltanschauung und Schamanismus der Alaren-Burjaten*. In: Anthropos. C. 22 ve 23, 1927-28; Siikala, A. L. 1978: *The Rite Technique of the Sibirian Shaman*. Helsinki.

38 Bkz. Eliade, M. 1957: *Schamanismus und archaische Ekstasetechnik*.

39 Castanedas, Carlos. 1973: *Die Lehren des Don Juan*. Frankfurt a. M.: Fischer. Castaneda'nın yazıları için bkz: Sebald, Hans. 1987: *Die Märchenwelt des Carlos Castaneda*. In: Duerr, H. P.(Hg.). 1987: *Authentizität und Betrug in der Ethnologie*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, s. 280-289.

40 Şamanizmin New Age tarafından kabulünde özellikle şu çalışmalar önemli olmuştur: Kalweit, H. 1987: *Die Welt der Schamanen. Traumzeit und innerer Raum*. Frankfurt a. M. ve Harner, M. 1983: *Der Weg der Schamanen. Interlaken*. Eleştirel olarak: Zinser, H. 1991: *Zur Faszination des Schamanismus*.

rak adlandırılan faaliyetlerde günlük yaşamdan uzaklaşılarak –her ne anlama geliyorsa– olağandışı bilinç durumlarına ve yaşantılara ulaşmaya çalışılmaktadır. Bazen, Kuzey ve Güney Amerika'da ve Güneydoğu Asya'da bulunan "güç alanı" olarak tanımlanan, eski kült mekânlara çok pahalı geziler düzenlenmektedir. Bu tür gezilerde amaç, bu dinlerin –kutsal kabul edilen yerel mekânlarında bulunduğu varsayılan "güç" veya "enerjinin" –sanki şamanist bir geziye çıkmış gibi– yerinde yaşanması ve buna uyum sağlanmasıdır.

2. 13. 4. Dizim ve Aile Dizimi

Birkaç yıldan beri ezoterik etkinlik takvimlerinde ve süreli yayınlarında, "Bert Hellinger dizimleri" veya "aile dizimleri" sunulmakta ve tanıtımı yapılmaktadır. Dizimler, bazen astroloji bazen de başka ezoterik yöntemler (Reiki, reankarnasyon terapisi, şamanizm v.b. – aynı şekilde internette de) ile bağlantılıdır. Hellinger'in kendisi ezoterizme olumsuz yaklaşmakta,[41] ancak "dizimciler", yaptıkları reklam ve duyurularla ezoterik gruba girmektedir.

Hellinger ve diğer dizimciler, psikolojik ve fiziksel sorunların ve hastalıkların, babanın en üstte yer aldığı hiyerarşik aile yapısındaki "temel düzene", cinsiyetler arasındaki düzene, kadere ve diğer değiştirilemez olarak kabul edilen düzenlere aykırı durumlar yüzünden ortaya çıktığını kabul etmektedirler. Aile düzenindeki bu aykırılığa, ailenin diğer üyeleri ya da daha eski kuşaklar neden olabilmekte ve onların kaderini devralmış olan şimdiki "hastalarda" acı ve hastalıklar ortaya çıkmaktadır. "Sistemik aile tedavisinde, geniş aile çevresinde, eski aile üyelerinin kaderlerini devralmış olan birisi olup olmadığı araştırılır. Bu durum, ancak aile dizimleri (konstellasyonuyla) yardı-

41 Hellinger, B. ve Hövel, G. 2003: *Anerkennen, was ist. Gespräche über Verstrickung und Lösung*. Münih: Kösel (13.Baskı), s. 66-70. Hellinger'in tedavi yöntemini açıkladığı kitabı::2001: *Ordnungen der Liebe. Ein Kursbuch*. Heidelberg: Carl-Auer-Systeme (7. Baskı).

mıyla aydınlatılabilir. Eğer böyle bir durum saptanmışsa, hastanın sorunu daha kolay çözümlenebilir."[42] Bu dizimlerde "hasta" tarafından, orada bulunan katılımcılar arasından aile üyelerini temsil eden kişiler seçilmektedir. "Temsilciler" aile üyeleri rolünü oynarlar ve "eğitmen/önder" görevini üstlenen terapist de "hastanın" aile üyeleri ile arasındaki ilişkileri ve özellikle de ailenin eski bir üyesinin kaderiyle olan sorunlu bağlantısını anlamaya çalışır. Bazı araştırmacılar, aile ilişkilerinin tamamen yabancı kişiler yardımıyla anlaşılmasında, "çok kuşaklı, ortak bir aile ruhunun" oluşturduğu "morfogenetik alanların" [43] rol oynadığını ileri sürmüşlerdir. "Temsilcilerin", bu alan sayesinde temsil ettikleri kişilerin "düşüncelerini, duygularını ve fiziksel durumlarını" hissettiği kabul edilmektedir. Çünkü bu dizimde, ailenin şimdiki ve daha eski kuşaklarının gelişimine ilişkin tüm bilgiler –iyi ve kötü yanlarıyla– mevcuttur.[44] Ailenin diziminde ve ailedeki çatışmaların dramatik yöntemle canlandırılmasında sorunlar belirgin hale geldiğinden, geçmiş suçların affedilebileceği, dışlanmış aile üyelerinin yeniden aileye kabul edilebileceği vb. varsayılmaktadır "Hasta", bu şekilde bir başka aile üyesinin, bilincine varmaksızın kabul etmiş olduğu kaderinden veya bir başkasının kendisiyle özdeşleştirmiş olduğu kimliğinden kurtulmuş olur. Kişinin böylece "anne ve babasına saygı duyması", kadının erkeğe itaat etmesi, dışlanmış aile üyelerinin kabulü vb. sağlanarak bunların sonucunda "bir sonraki kuşakla dostça ilişkiler kurduğu" ve gerek ailenin gerekse kaderinin yeniden düzene kavuştuğu varsayılmaktadır.

Aile dizimi (konstellasyonu) tedavisi, çok hızlı, –yaklaşık bir saatten kısa bir süre içinde bir iyileşme sağlanacağını ve

42 Hellinge/ ten Hövel, G. 2003: Anerkennen, was ist, S. 13.

43 Bkz. 3.3 Kişilik Ötesi Dünya Bilinci

44 Mahr, A. 2000: Die Weisheit kommt nicht zu den Faulen. Vom Geführtwerden und. von der Technik in Familienaufstellungen. In: Weber, G. (Hg.).

psişik sorunların, uzun süren ve defalarca tekrarlanması gereken seanslara gerek kalmadan düzeleceğini vaat eder. Hellinger ve diğer dizimciler, "baba-erkil bir yaratılış düzenini savunan, dengesiz (akıl sağlığı bozuk) bir dünya ve insan tablosu" sundukları gerekçesiyle eleştirilmişlerdir. Hastalıkların oluşumuyla ilgili savunduğu yaklaşımı, okült bir kuram olarak reddedilmiş ve kurduğu toplulukta rol alan "terapistin sezgi gücü ile amatör oyuncularının medyatik yetenekleri, ayrıca düzenlediği ritüellerde kullanılan kalıplaşmış cümleler ve yaratılan büyü etkisi" yönünden ağır eleştiriler almıştır.[45]

2. 13. 5. Değerli Taşlarla Tedavi

Okült tedavi yöntemlerinin içerisinde "taş ile tedavi" veya "değerli taşlarla tedavi" de yer almaktadır. İnsanlar binlerce yıldır değerli taşların "gizemli" olduklarına ve onların "insan karakteri üzerinde iyileştirici ve güçlü bir etkiye sahip olduklarına inanmışlardır. Bilim çağında bu inanışların unutulmuş olmasına karşılık, günümüzde yine birçok insanın, değerli taşları sadece bir takı olarak değil, iyileştirici bir özelliğe sahip oldukları için taşımayı sürdürdüğü düşünülmektedir. "Kristallerin gizli güçleri hakkındaki çok eski bilgilerin yeniden keşfedilmesi ve bunların sağlık durumumuz üzerindeki olumlu etkilerinin anlaşılması için" (Lichtzentrum Heilshorn, Ocak 1997) çok sayıda seminerler düzenlenmekte ve kitaplar[46] önerilmektedir. Bir satış firmasının listesinde, doksanın üzerinde sorun ve hastalık türü ile bunları tedavi ettiğine inanılan taş türleri-

45 Haas, W. 2005: *Familienstellen – Therapie oder Okkultismus?*, s. 12. Bir başka eleştiri: Goldner, C. (Hg.). 2003: *Der Wille zum Schicksal. Die Heilslehre des Bert Hellinger*. Wien: Ueberreuter; Federspiel, K. ve Lackinger Karger, I. 1996: *Kursbuch Seele*. Köln: Kiepenheuer und Witsch; Bart, C. 2003: *Systematische Familientherapie nach Bert Hellinger*, unter: www.familienstellen.org/criticism/barth.htm. (12.11.03).

46 Brusius, H. 1986: *Die Magie der Edelsteine*. Münih; Hoffman, A. Ve H. 1988: *Die Botschaft der Edelsteine*. Münih; Johari, H. 1988: *Die sanfte Kraft der edlen Steine*. Durach; Palmer, M. 1989: *Die verborgene Kraft der Kristalle und Edelsteine*. Münih; Raphael, K. 1988: *Heilen mit Kristallen*. Münih.

nin yer aldığı görülmüştür. Örneğin, kehribar, turmalin ve lacivert taşın (lapis lazuli) korkulara iyi geldiği, malakit ve akuamarinin diş ağrılarında etkili olduğu, sitrin, pembe kuvars ve berilin zihinsel yetenekler üzerinde olumlu etkiler gösterdiği kabul edilmektedir. Karaciğer hastalıklarında topaz, jasper (jaspis) ve akuamarinin, multiple skleroz (MS hastalığı)'da rodonit ve rodokrozitin, sıtmada da kehribarın olumlu etki gösterdiğine inanılmaktadır.[47] Bu türden malzemelerin satışını yapan bazı firmalar daha dikkatli davranıp insanın kendisinin, yapıları ve renkleri belirlenmiş olan taşlardan daha çok çeşitlilik ve bireysellik taşıdığından dolayı, taş ve kristallerin etkinliği hakkında böyle genellemeler yapılamayacağını yazmaktadırlar (Monika Finger, 1993). Bu yüzden, bir insanın "ruhuna ve bedenine iyi gelecek, koruyucu etki gösterecek, ruhsal veya bedensel organizmasını olumlu yönde değiştirecek" renkleri ve taşları belirlemek için bireysel bir danışmanlık hizmeti gerektiği savunulmuştur. Bazı araştırmacılar da taşların "beden düzleminde", "duygu düzleminde", "zekâ düzleminde" ve "içsel yaşantısında" farklı etkilere sahip olduğunu ileri sürmüştür (M.Kepperl, Lichtaose 1997). Her taşın farklı etkilerinin belirtilmiş olduğu listelere de rastlanmıştır (D.Hesse). Bu taşların, sürekli olarak veya günün belli saatlerinde veya belli durumlarda taşınması, ayrıca vücudun belirli yerlerindeki sorunların akut tedavisinde ilgili bölgelere doğrudan temas ettirilmesi önerilmektedir. İçerisinde değerli taş tozları, çoğunlukla kuartz maddesinin bir versiyonu bulunan ve günde bir defa alınması önerilen kapsüller de satılmaktadır (Positiv Produkte [Pozitif Ürünler], Hamburg, 100 kapsül 98 Alman Markı karşılığında).

"Şifalı taşları pazarlayanların" çoğu, arkaik dinlerde ve diğer

47 Bu sipariş broşürünün yeni baskılarının üzerinde şu not yer almaktadır: "Bu bilgiler bilimsel olarak kanıtlanmamıştır. Eski şifa yöntemleri (örneğin Hl. Hildegard von Bingen'in 12. yüzyılda kullandığı gibi) hakkında bilgi vermek amacıyla kullanılmaktadır." Eski broşürlerde bu bilgi mevcut değildi (Esogerm, Bad Berneck).

dinlerde taşların şifa gücüyle ilgili bilgilerin mevcut olduğunu kabul etmekte, fakat taşların dinsel bir etkiye sahip olduğunu iddia etmemektedir. Daha çok, taşların "doğa bilimleri" veya "psikoloji" yardımıyla açıklanabilecek etkileri olduğu üzerinde durulmaktadır. Örneğin, "uzun yıllar sürdürülmüş olan bilimsel araştırmalarda, değerli taşların tozlarında depolanmış olan güneş ışığının, dejenere ve hasta hücreleri düzelttiği ve yenilediğinin saptandığı" ileri sürülmüştür (Positiv Produkte tarafından üretilen erguvan renkli (Purpur) kapsüller). Elbette sözü geçen bilimsel deneyler kanıtlanmamış olduğundan, denetlenmeleri mümkün değildir. Değerli taşların reklamını yapan bazı yazılarda ise bunların aşırı basınç altında oluşmalarından hareketle, içlerinde "sıkıştırılmış enerji" bulunduğu öne sürülür. Dolayısıyla kristalleşmiş haldeki bu enerjinin insan organizmasına "yeni yaşam enerjisi" getirdiği savunulmaktadır (Positiv Produkte). Yani burada bir çeşit enerji dönüşümü sonucunda bir etki oluştuğu varsayılmaktadır. Başka metinlerde, değerli taşlardan, sarkaç ve ışınım duyarlılığı yöntemleriyle de ölçülebilen bir ışın gücü yayıldığından bahsedilmektedir. Bu güçler, vücuttaki hasta bölgeler üzerinde etkisini göstermekte ve şifa vermektedir. Bazı yaklaşımlara göre de değerli taşların doğrudan etkileri olmayıp sadece insanların doğuştan sahip olduğu özellikleri, iyileşme gücü ve yeteneklerini uyarmakta ve etkinleştirmektedir. Hatta bazen de bu süreçte ruhların, toprak ananın ve diğer doğaüstü varlıkların etkileri olduğuna ilişkin yorumlar yapılmıştır. Fakat genelde değerli taşların etkilerinin kendilerinden kaynaklandığı kabul edilir. Hatta bir kez, "kristalleri H. H. Buddha Maitreya aracılığıyla en yüksek düzeydeki ışık ustalarıyla sürekli bağlantı halinde olan, ruhsal tedavi araçları"nın satışa sunulduğu görülmüştür. Bu tür araçlar, "Evrensel El Aletleri – Handys zum Kosmos" "üst düzey bir spiritüel bilinç" tarafından yönetildiğinden, bunları kullanmak için özel bir uzmanlık bilgisi gerekmediği belirtilmiştir. (Cyristall-Erfolgs-Wege Kristal Başarı Yol-

ları), temel ve daha ileri aşamalar için seminerler, ücret yaklaşık 600 ile 1.700 DM arası). Ancak bu tür tanıtım broşürlerinin dikkat çekmeyen bir yerinde, küçük puntolarla basılmış, örnekteki gibi veya benzeri açıklamalar oldukça sık yer almaktadır: Değerli taşlar "tıbbi tedavinin yerini tutmaz ve kullanım alanları genellikle doktor tedavisini gerektirmeyen alanlarla sınırlıdır" (Positiv Produkte). Veya: "Katılımcı olmak üzere başvuranlar/ katılımcılar, bu seminerin (örneğin değerli taşlar konusunda düzenlenen kurslar) tedavi amaçlı bir çalışma olmadığını ve herhangi bir tedavinin yerine geçemeyeceğini bildiklerini peşinen kabul ederler." (Lichtzentrum –Işık Merkezi, Heilshorn, 1. Dönem 1997). Değerli taşlar ve kristaller bazen de meditasyona yardımcı araçlar olarak sunulmaktadır.[48]

48 Burada sadece ezoterik ve okült şifa yöntemlerinin bazılarına yer verilebildi; ancak öte yandan, tamamlayıcı ve alternatif tıp yöntemlerinin hepsi, ezoterik yöntem ve yaklaşımlara dayalı değildir. Yalnızca bilimsel araştırmalarla denetlenebilen "alternatif şifa yöntemlerinin" bir özeti ve değerlendirmesi için bkz. Federspiel, Krista ve Herbst, Vera: 2005: *Die andere Medizin. Alternative Heilmethoden für Sie bewertet.* Berlin. Stiftung Warentest (5. yenilenmiş baskı).

3. Okült Kuramlar ve Öğretiler

Okült ve ezoterik uygulamalar istisnasız belirli yaklaşımlara bağlıdır. Bu yaklaşımlar sonucunda, sarkaç, oyun kartları veya bir takı gibi günlük nesneler okült birer nesneye, bir edime veya kurama dönüşmüştür. *Bunlar aslında tek başına okült ve ezoterik değildirler; bu nesnelere ve olaylara sonradan ezoterik öğretiye uygun anlamlar yüklenmiştir.* Bu okült anlam ve öğretiler ne gibi özelliklere sahiptir? Bilimsel ifadelerden ve dinsel inançlardan nasıl ayrılmaktadırlar?

Okült öğretiler, dinsel, bilimsel ve diğer yaklaşımlarla çelişkili bir bağlantı içindedir. Yalnız büyükçe bir azınlık tarafından bile temsil edilen ortak görüşler olarak nitelendirilmeleri pek mümkün değildir. Kendi uygulamalarını yürüten herkes, kendi öğretisini oluşturmaktadır. Bu olgu nedeniyle okült öğretiler sadece şematik olarak ele alınabilir.

Sürekli olarak yeniden öne sürülen temel varsayımlardan daha önce bahsetmiştim; her şeyin her şeyle bağlantılı olması, aşağıdan ve yukarıdan yönlenen analog ilişkiler, mikro ve makro evren, bütünlük ve ruhsal güçlerin mekanik olayları doğrudan etkilemeleri gibi.

Okült ve ezoterik öğretiler arasında ayrıca din tarihinden yapılan alıntılar da mevcuttur. Özellikle Hıristiyanlık ve diğer dinlerden heteredoks veya heretik[1] oldukları gerekçesiyle dışlanan veya kenara itilen yaklaşımlar bu bağlamda ele alınmıştır. Diğer taraftan okültizm, bilimsel bir kökeni olan veya bilime dayanan yaklaşımlara da yer vermiştir. Bu düşüncelerin or-

1 Teorik öğretiye dayanan dinlerde veya ilahiyatta (teolojide) ortodoks (tam inançlı) ile heterodoks (farklı inançlı, temel inançtan uzak) ayrımı yapılır ve belirli görüşler de heretik, yani çelişkili, reddedilmiş olarak nitelenir. Yunanca *Herezi* sözcüğünün Latince çevirisi "Secta"dır (Sekte-Ayrılan, kopan sözcüğü, bunun türevidir).

tak özellikleri, ya yanlış oldukları için bilim tarafından reddedilmiş ya da kanıtlanamamış olmalarıdır. Ayrıca bu bilgilerin, örneğin mikro fiziksel alandan makro fiziksel alana aktarılan bilgiler gibi, düzenli olarak yanlış bir biçimde genelleştirilmiş olmaları veya psikolojik bilgilerin fiziksel süreçlere dayandırılmaya çalışılmış olması gibi etkenler söz konusudur. Böyle bir genelleştirme sonucunda, dışsal ve mekanik süreçlere "psikolojik bir özellik" atfedilir, diğer bir ifadeyle, psişik davranış ve tepki biçimleri, cansız mekanik süreçlerle açıklanmaya çalışılır.

Dinsel yaklaşımlara, spiritualizm, (okültik) animizm ve "kişilik-ötesi bir dünya bilinci" kuramı (bir çeşit kişisel olmayan tanrı düşüncesi) girmektedir. Okültizm ve ezoterizmde, dinsel kökenli yaklaşımların yanı sıra, modern fizik ve psikolojinin kuramları ve bütüncülük (holizm) gibi akımların da etkisi vardır.

3. 1. Spiritüalizm

Okült spiritüalizm anlayışına göre, bir insan fiziksel ölümüyle tam olarak ölmez. Ruhunun bilinçli ve iletişim kurabilecek durumda kalan bir bölümü, yaşayanlara –örneğin, sarkaç hareketleri aracılığıyla, fincan veya planşeti hareket ettirerek, masaya tıklama işaretleriyle ve ses kayıtlarıyla– mesajlar verebilir veya bu teknik araçlar yardımıyla çağrılıp gelebilir. Ölenlerin ruhani parçalarının, yaşadığımız üç boyutlu dünyanın sınırlamalarına tabi olmayan ve aynı zamanda canlıları bağlayan sınırların ve kısıtlamaların ötesinde kalan bir boyutta bulunduğu düşünülmektedir. Fakat bir şekilde yaşayanlar üzerinde etkileri vardır. Bazı ezoterik öğretilere göre, ölenler ruhlara dönüşmektedir. Ezoterizm, bu yaklaşımla soya dayanan ve çok tanrılı bazı dinlerde rastlanan, ölülerin artık yaşayanlara kişisel yakınlığı kalmadığında ruha dönüşebildiği varsayımını benimsemiş olmaktadır. Medyumlar, duyarlılar, paragnostlar olarak adlandırılan belli insanlar, trans durumunda

veya diğer bazı uykuda gezme durumlarında ölülerle iletişime geçmek gibi özel yeteneklere sahip olduklarını iddia ederler. Bu medyumlar, dünyamız ile ruhların ve ölülerin dünyası arasında aracı, okült olgular da ölüler ve ruhların işaretleri olarak görülmektedir. Ruhların ve ölülerin bazen geçmişe ait bilgiler verdikleri kabul edilmekle birlikte, insanların asıl ilgisini çeken geleceğe ait bilgilerdir. Ayrıca ruhların yaşayanlardan daha üstün güçlere ve yeteneklere sahip olduğuna inanılır.

3. 2. Animizm

Okült animizmi spiritüalizmden ayırmak gerektiği gibi, etnolojik ve dinbilimsel teoriler kapsamında kalan animizm kuramından da farklı ele alınması gerekir. Etnolojide, soya dayalı dinsel toplumlardaki bütün yaşayan varlıkların ve hatta bazen de cansız nesnelerin birer ruhu olduğunu kabul eden dinsel görüşler, başlangıçta animistik olarak tanımlanmıştır. E. B. Tylor'a (1832-1917)[2] göre, rüya görme v.b. durumlar, insanları bedenden bağımsız bir ruhun var olduğu düşüncesine götürmüş ve bunu izleyen antropolojik gelişim sürecinde dini görüşler ortaya çıkmıştır. Bu kuramlar günümüzde artık yaygın olarak kabul görmemektedir. Etnolojik animizm kuramında, insanların gerçek deneyimlerinden dinsel düşüncelerin oluştuğu varsayımı geçerlidir. Okült animizmde ise, ezoterik ve okült olguların yalnızca olağan dışı yeteneklere sahip olan belirli kişiler tarafından gerçekleştirildiği ve bu kişilerin, örneğin, başkalarının tüm fiziksel güçlerini kullansa bile çok azına veya hiç ulaşamadıkları sonuçlara yalnızca psişik güçlerini kullanarak ulaştıkları kabul edilir. Diğer bir anlatımla, ezoterik ve okült fenomenler, yalnızca *hâlâ yaşamakta olan insanların* telepatik ve diğer "paranormal" özelliklerine bağlanır. Bazı insanların, nesne-

2 Tylor, Edward Burnett. 1871: *Primitive Culture*; Alm. 1873: *Die Anfänge der Kultur. Leipzig.* Ayrıca bkz. Sclatter, G. 1988: *Animismus*. Eser: *Handbuch religionswissenschaftlicher Grundbegriffe*. Cilt. 1, s. 473-476.

lerin biçimlerini değiştirmek veya bunları bir yerden başka bir yere hareket ettirmek gibi –hatta bazen kendilerinin bile varlığından habersiz oldukları– olağanüstü güç ve yeteneklere sahip olduğu kabul edilmektedir. Hatta "zihinsel" yeteneğe sahip olan bazı insanların da doğal bilgilendirme yolları ve araçları olmaksızın, bilmeleri mümkün olmayan konular hakkında bilgi sahibi oldukları öne sürülmektedir.

Yeni parapsikoloji'de, örneğin, bazen esprili bir ifadeyle "Freiburg'lu hayalet profesörü" olarak bahsedilen H. Bender[3] örneğindeki gibi, spiritüalizm'den vazgeçilmiş, çalışmalarda ve deneylerde sadece animistik kuramlar esas alınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, kayıtlı seslerin incelenmesi, kanal oluşturma ve benzeri diğer bazı spiritüel yaklaşımlar halen kabul görmektedir. Hatta bazen koşullara göre, bu kuramlardan biri veya diğeri, bazen de her ikisi birlikte ele alınmaktadır.

3. 3. Kişilik Ötesi Dünya Bilinci

Spiritüel ve animistik kuramların yanı sıra modern okültizmde "okült olgular" şeklinde tanımlanan olguları açıklayan bir başka kuram daha mevcuttur: Tüm olanları, hatta "olması mümkün olanları" bile kapsayan "kişi ötesi bir dünya bilinci" kuramı (Hans Driesch). Bu kavram, Rudolf Steiner'i destekleyenler tarafından Akasha-Günlüğü olarak da adlandırılır. Bu kurama göre, bir medyumun, bu "planı veya kataloğu taşıyan dünya süjesiyle" bağlantı kurarak geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek hakkında bilgi sahibi olması mümkündür.[4] Daha yeni tarihli literatürde 'dünya süjesinin' değişikliğe uğrayarak, "morfogenetik alanlar" şeklinde tanımlanan (R. Sheldrake) bir 'dünya nesnesine' dönüştüğü görülmektedir. Sheldrake'e göre, morfogenetik alanlarda mevcut olan bellekleri, kendi öz geçmişi

3 Bender, Hans. 1980: *Parapsychologie. Ihre Ergebnisse und Probleme*, S. 25.
4 Bkz. Driesch, Hans. (1932): *Parapsychologie*, s.111f ve s.116.

olan her morfolojik birimin öz rezonansları veya benzer özellikteki tüm geçmiş sistemlerin morfolojik alanları oluşturur. Bu bellek, kümülatif (birikmiş) bir bellektir.[5] Özel bir zihinsel yeteneğe sahip olan bir insanın, duyarlı bir kişinin veya bir medyumun, yardımcı bir araç kullanarak veya kullanmadan, "morfogenetik alanlara" nüfuz etme yeteneğine sahip olduğu, dolayısıyla geçmiş ve gelecekle ilgili bilgiye ulaştığı kabul edilir.

Bu kuramda, mekanik ve fizikteki etki mekanizmalarına (dalgalar, alanlar, rezonans) ilişkin bilgilerin, bilinç ve bellek gibi zihinsel olgulara aktarıldığına dikkat edilmelidir. Bu deneyler, mekanik ve fiziğin kanıtlanabilir ilkeleriyle gerçekleştirilmiş olduğundan, fiziksel ve mekanik olgularla bilişsel süreçler arasındaki özgün farklılıklar göz ardı edildiği sürece belirli ölçüde kabul görmüş olabilirler. Ancak bu tür analog yaklaşımlarda ruh ve bilinç mekaniğe indirgenmektedir. Böyle bir indirgemenin New Age akımlarının yaydığı Newton Mekaniği veya Kuantum Mekaniği'nde de kabul edilip edilmemesi ise önemi giderek artan bir fark yaratır.[6] Ezoterik düşünce, bu tür ilişkilerde mekanikçi bir dünya görüntüsüne bağlı kaldığından, bir olgu, mekaniğe veya kuantum mekaniğine uygun süreçlerle açıklanabildiği veya bu sisteme yerleştirilebildiği sürece "anlaşılır" ve "aydınlatılmış" kabul edilir. Bu tür yaklaşımların kabulünde, modern bilimlerin ve felsefenin ruh ile madde, Descartes'ın terminolojisi ile "res cogitans" ve "res extensa" arasındaki ilişkileri aydınlatmada yetersiz kalmasının rol oynadığı kuşkusuzdur. Aynı zamanda, bu sorulara dinde verilen yanıtların, Hıristiyanlık örneğinde olduğu gibi, dünyayı tanrının yaratmış olduğu şeklindeki yakla-

5 Sheldrake, Rupert. 1990: *Das Gedächtnis der Natur* (Doğanın Belleği), s. 383.

6 F. Capra şöyle yazmıştır: "Fizikçi olarak, modern fiziğin dünya görüşünün sadece diğer bilimleri yoğun bir biçimde etkilemesini değil, aynı zamanda iyileştirme ve kültürel olarak birleştirme potansiyelinin de olduğunu görmek beni memnun etmektedir." Capra, Fritjof: 1985: *Wendezeit. Bausteine für ein neues Weltbild* (Dönüm Noktası. Yeni Bir Dünya Görüşünün Temel Taşları). Bern/Münih/Viyana: Scherz, s. 289.

şımların, bu dinlerin yandaşları tarafından bile ikna edici bulunmaması da rol oynamaktadır.

3. 4. Fiziksel Anormallikler

Modern okültizm öncelikle modern fen bilimlerinin buluşları ve bilgilerini temel alır. Elektro manyetik dalgalar vb. buluşların, klasik mekanikle ve günlük yaşamdaki birçok deneyimle çelişen özellikleri vardır. Örneğin, bunların katı cisimlerden geçebilmeleri veya insanın radyoaktif ışınları algılayacak hiçbir organı olmaması ve bunların etkilerinin özel ölçüm araçlarıyla ölçülebilmeleri veya ancak ölümcül sonuçlarının gözlenebilir olması nedeniyle, ışınlar, duyarlı kişiler tarafından bir arama çatalı ve benzeri yardımcı araçlarla algılanan "yeryüzü ışınları" olarak tanımlanmış ve sınıflandırılmıştır. Bu ışınların ve diğer fiziksel görünümlü olguların, "henüz" bilim tarafından kabul edilmemiş olduğu düşünülmektedir. Bunların ileride "alışılmış kuralları yıkacağı ve doğaüstü olarak sınıflandırılacağı" kabul edilmektedir.[7] (Bilimsel) okültizm (parapsikoloji) bu nedenle kendisini şimdiye kadar açıklanmamış anormallikleri inceleyen ve bu olgulara atfedilen özellikleri aydınlatmaya çalışan bir öğreti olarak görmektedir.

3. 5. Bilinç Ötesi Psikoloji

Modern ezoterizm ve okültizmde insanın psişik dünyası başlangıçtan itibaren önemli bir rol oynamıştır. Okült ve ezoterik olgular, psişik süreçlere dayandırılmakta ve bunlar örneğin okültizm ile bizzat yakından ilgilenmiş olan C. G. Jung'un analitik psikoloji öğretisi ve okültizmi reddeden Sigmund Freud'a göre açıklanmaktadır. Parapsikoloji ile tanımlanan modern okültizmde, sarkaç, iskambil falı, kanal oluşturma vb. olgular psikolojik kıstaslarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Ancak bu

7 Mischo, J. 1988/89: *Okkultpraktiken Jugendlicher*, s.7.

tür ezoterik açıklamalar, deneysel psikolojinin yöntemleriyle tekrarlanamamış ve deneylerle kanıtlanamamıştır. Okült olgular, kişinin bilinç dışının yarattığı etkiler olarak yorumlanmaktadır. Psikolojide bilinçsizliğin[8] ne olduğu ve hangi özellikleri olabileceği, özellikle de "kolektif bilinç dışı" olarak genelleştirilmesi gibi kavramlar halen tartışma konusudur. Başta korkular ve istekler olmak üzere, psikolojide henüz yeterli ölçüde aydınlatılamamış olan psişik süreçler, hepsi değilse bile, bir çok okültik ve ezoterik olgularla ilişkilendirilmektedir. Okültizmde bu tür içsel psişik süreçler, dışsala dönüştürülmekte ve bunlara psişik gerçeklikleri dışında nesnel gerçeklik atfedilmektedir.

3. 6. Temel Varsayımlar

Okültizmde ayrıca, her şeyin her şeyle bağlantılı olması, içten dışa ve dıştan içe doğru, yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarı doğru karşılıklı bir paralellik ve analog ilişkiler kurulması veya "küçükte olanın büyükte de yinelenmesi" gibi genel varsayımlara yer verilmektedir. Mikro evrende geçerli olanın makro evrende de geçerli olması gerektiği kabul edilir.

Böyle genel varsayımların geçerliliği, tartışma konusu olup ayrıca ampirik olarak kanıtlanamazlar. Bu tür bütünsel (holistik) bir dünya anlayışı belirsiz kalmakta; somut konular ve örneğin takımyıldızların konumu (burçlar) ve yaşam çizgisinin seyri arasındaki ilişki gibi bağlantılar hakkındaki açıklamalar hiçbir şekilde kanıtlanamamaktadır. Eğer burçlarla yaşam çizgisi arasında bir bağlantı olsaydı aynı talihsiz olayda ölen in-

8 Bilinç dışının var olduğu bugün artık hemen hiç kimse tarafından tartışılmaz. Günlük yaşamda, örneğin belirli konuları, isimleri ve benzerlerini belirli bir anda anımsayamayan bir kişi, bunları başka bir bağlamda hemen bilebilir. Sorun bu bilinçsiz içeriklerin (bilgi, duygular vb.) sınıflandırmasındadır. Bilinç dışı bilginin vb.nin Freudcu psikanalizde bastırılmış olarak tanımlanması, özel durumların tedavisinde belli ölçülerde kabul edilebilir; fakat tüm bilinç dışının bastırılma süreçleriyle açıklanması reddedilmelidir. Çünkü bu takdirde bir bilinmeyen hakkında yorum yapılmakta ve böylelikle okült düşüncelere yaklaşılmaktadır. Bkz. Zinser, H. 2000: "Kollektives Unbewußtes" ve "Freie Assoziation", s. 118-127.

sanların aynı astrolojik verilere sahip olması gerekirdi. Basit bir soru: "Titanik battığında içerisinde bulunan insanların burçları ortak veya birbirlerine yakın mıydı?" Bu sorunun yanıtı kuşkusuz olumsuzdur. Bütüncülük/bütünsellik (holizm) bu durumda yönlendirici (programlayıcı) bir nitelik kazanmaktadır.

Bütünselliğin ya da holistik düşüncenin bilimsel olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı konusu kuşkuludur. Spinoza, "Omnis determinatio est negatio", her tanımlama bir rettir, diye açıklamıştır. Eğer bir bütün, reddetmeler tarafından belirlenir ve somutlaştırılırsa, o zaman artık bütün değildir. Çünkü ret ile dışlanan her şey artık o bütüne ait değildir. Dolayısıyla, bütün olan artık bütün değildir; kuramsal olduğu kadar ampirik olarak da belirlenemez duruma gelmiştir. Yani boş bir kelimeden ibarettir. Bu durumda kuşkusuz en doğru olan, bütünsel bir gözlem biçiminin aranmasıdır. Ancak bu gözlemin geçerli olması için, olabildiğince bütün varsayımları ve sonuçları kapsaması, bir eylemde sadece kısa süreli başarıyı değil, aynı zamanda uzun sürede ortaya çıkabilecek, istenmeyen yan etkileri de dikkate alması gerekir. İnsanın düşüncesi de sınırlı ve sonlu olduğundan, oldukça kapsamlı bir gözlem biçimi ideal bir gereklilik olmaktadır. Eğer bu göz ardı edilirse, holistik bakış ve bütünsellik, saklı bir tanrı kavramını ön plana geçirir ve bu Tanrı teolojide "Her şeyi bilen" olarak tanımlanır. Eğer bazı ezoteristler ve okültistler, bireysel olarak kendilerine özgü bir bütünsellik iddiasında bulunurlarsa, C. C. Bry'nın bu tür girişimlere verdiği adla bir tür "Elephantiasis" (Fil hastalığı) yaratmış olurlar.[9] Fakat insan, I. Kant'ın bir yazısında formüle etmiş olduğu gibi "o kadar yamuk bir ağaçtan" yapılmıştır ki "ondan tam olarak doğru bir ahşap ürün yapmak mümkün değildir."[10]

9 Bry, Carl Christian. (1924/25): *Verkappte Religionen*, s. 70.

10 Kant, Immanuel. (1784): *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht*, altıncı cümle. Kant, Immanuel. 1968: oniki ciltlik çalışma. XI. Cilt. Frankfurt a.M.: Suhrkamp, s. 41.

3. 7. Arasöz

Buraya kadar yapmış olduğum açıklamalar sırasında, insanların tarihte ve toplumda neyi din olarak görmüş oldukları sorusunu sormanın sadece din biliminin görevi ve çalışma konusu olduğunu ortaya koydum. Dini düşüncelerin ve ritüellerin oluşumu ve yayılması gibi, bu tür öğreti ve ritüellerin bireysel ve toplumsal sonuçları konular da kaynakların olanak tanıdığı ölçüde din bilimi tarafından araştırılmalıdır. Bu tür kavramların –örneğin Tanrı, ezoterizmde sık karşılaşan ruh veya "kişi ötesi bir dünya bilinci" ile "morfolojik alanlar" veya Akasha Günlükleri– içeriğinde, inananların düşünce ve bilinçlerinin dışında bir gerçekliğin mevcut olup olmadığı sorusu, bunlar din veya inanca ilişkin düşüncelerle sınırlı olduğu sürece, din biliminin konusu değildir. Ben burada, ezoterik ve okült uygulamaları anlatırken yapmış olduğum bazı açıklamalarda, bu ilkenin sınırlarını aştım. Şimdi de ezoterizm ve okültizmin bir bilim olduklarını iddia etme hakları var mı sorusunu incelerken, biraz daha aşmam gerekiyor. Bunun iki nedeni var:

1. Ezoterizm ve okültizmin bilgi ve bilim olmayı talep etmeleri, hatta belki de "bilgi ve mantık düzeyini yükselttiklerini" iddia etmeleri nedeniyle, bu iddia sınanmalıdır ki bu da ezoterik ve okült ifadelerin tartışılmasını zorunlu kılar.

2. Ezoterik ve okült ilkeleri, kendi din bilimi kuramlarının çerçevesi içine almış olan din bilimcileri her zaman mevcut olduğu gibi bundan sonra da olacaktır. Ben burada M. Eliade ve diğerlerine değindim. Bu yaklaşımlar "düşünce biçimi"[11] tanımı altında yeniden ortaya çıkmakta veya Max Weber'in tanımıyla "ideal tip" olarak adlandırılmaktadır. Eğer bu nedenlerle, ezoterik ve okült varsayımlara din bilimi kuramının oluşumunda yer verilecekse, bu ifadelerin nesnel yönden de kontrol edilmesi gerekir. Din bilimi ile teoloji arasında da bu sorun

11 Bkz. Arasöz 2. Düşünce Biçimi Olarak Ezoterik.

yaşanmaktadır. Teoloji ve dinin kuram ve kavramları din biliminin kapsamına alınırsa –örneğin E. Troeltsch ve P. Tillich'in kuramları ile örneğin büyü, tabu veya mezhep gibi kavramlar– bunlar din bilimi tarafından dikkatlice kontrol edilmeli ve sadece birer din bilimi nesnesi (konusu) olarak ele alınmamalıdır. Hıristiyan teoloji, din bilimi kaynaklarından birini oluşturduğundan, bu kaynaktan alınan kavram ve kuramların sürekli olarak eleştirel bir açıdan değerlendirilmesi zorunludur. Bu zorunluluk kuşkusuz diğer dinlerden hatta modern ezoterizmden alınan kavramlar için de geçerli olmaktadır.

4. Ezoterizmin ve Okültizmin Yayılması

1980'li yıllarda medyada, sürekli olarak (Batı) Almanya'daki okullarda "kabaran" bir okült dalgadan söz ediliyordu. Bu haberler, çok sayıda, bir bölümü dehşet uyandıran, münferit olaylara ilişkin bilgileri temel alıyordu. O tarihten beri bu tür dehşet olaylarının halen yinelendiği bildirilmektedir.

1990'lı yılların başlarından itibaren gençlerin okült yöntem ve düşüncelere katılımına ilişkin ampirik araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunların sonuçları elbette homojen bir resim ortaya koymamaktadır. Bunun nedeni, kısmen çeşitli anket ve soruşturmalara katılanların farklı sayılarda olması, kısmen de araştırmaların farklı alanlarda yapılmış olmasıdır (büyük kentler – kırsal bölgeler; doğu ve batı arasında da çok büyük farklılıklar mevcuttur). Ayrıca, anketlerde sorulan soruların çok farklı olması da saptanan verilerin farklı olmasına neden olmuştur. 1992'de Shell tarafından yapılan "okült gruplara" *üye olma* sıklığıyla ilgili bir çalışmada (Shell-Studie),[1] katılımcıların %3'ünün bu tür bir gruba üye olduğu belirlenmiştir (eski Batı Almanya eyaletlerinde yaşayan gençlerin %4'ü, yeni eyaletlerde yaşayanların %1'i). Günümüzde ise, aşağıda gösterileceği gibi, okültistler bağımsız hareket etmekte ve herkes bir brikolajcı (yap-tak'çı) gibi kendine uygun olan uygulamaları bir araya getirmekte, kendisine uyan yaklaşımları seçmektedir. Bu durum, grupların oluşması zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır.[2] Ezoterizmin ve okültizmin genç ve yetiş-

1 "Jugend '92". 1992: *Shell. Alman Shell Vakfı'nın ilk dönem yapıtı: Lebenslagen, Orientierungen und Entwicklungen im vereinigten Deutschland* (4 Cilt).

2 Okült ve ezoterik yaklaşımları temel alan sosyal bir organizasyon oluşturmanın zorlukları, 1995 yılında kurulmuş ve çok uzun yaşamamış olan "Dachverband der Geistheiler (DGH)" (Spiritüel Şifacı Dernekleri Konfederasyonu) örneğinde gözlemlenmiştir. Bu birliğe başlangıçta yaklaşık 50.000 üyesi bulunan 23 ayrı derneğin üye olduğu bildirilmiştir. Daha önceki yönetim kurulu başkanı H. Wiesendanger'in

kin taraftarları daha çok, en favori yöntem ve kuramlarını, yani idollerini birbirleriyle değiştiren bir izleyici kitlesi veya satıcı-müşteri gibi davranmaktadırlar.

J. Mischo, 1990/91'de Rheinlandpfalz'da 1754 genci kapsayan anketinde okült uygulayıcı oranını %31,1 olarak saptamıştır.[3] 1994'te Anton Bucher'in 650 İsviçreli genç ile gerçekleştirdiği anketin sonuçları, bu grubun %30'unun bu konuyla ilgilendiğini göstermiştir.[4] B. Hansel 1996'da Frankfurt a.M. kentinde genç kızların %50,4'ünün, genç erkeklerin ise %37,4'ünün okült uygulamalara katıldığını belirlemiştir.[5] E. Straube 1995'te Thüringen'deki anket çalışmasında, okült uygulamalara katılım oranlarını cinsiyetlere göre %9,1 ile %9,4 olarak saptamıştır.[6] Ben de 1989 yılında Batı Berlin'de 2200 genç ile anket yaptım ve bu tür etkinliklere katılımın %23,8'lik bir oranda gerçekleştiğini belirledim. Yaklaşık bir yıl sonra Doğu Berlin'de (2020 katılımcıyla) yapmış olduğum çalışmada ise %11,8'lik bir oran ortaya çıktı.[7]

---

belirttiğine göre, bunların bir çoğunu konuyla ilgilenenler ve müşteriler oluşturuyordu; ayrıca kendilerinin spiritüel şifacı olduğunu iddia eden yaklaşık 2500 kişi de bu sayıya dâhildi. Üç yıl sonra DGH'yi temsil eden üye sayısı sadece 2000'e düştü. Wiesendanger, Hans. 1999: *Hat geistiges Heilen Zukunft?* Age. 1999: *Geistiges Heilen für eine neue Zeit*, s. 358-408. Burada: s.384, s. 397. Bu birliğin çöküşünün nedenleri, daha sonra görevinden ayrılan yönetim kurulu başkanının da yazmış olduğu gibi "kişisel husumet, kibir ve ideolojik katılığın karışımı" (s.381) olabileceği gibi –ki bu tür sorunlarla bütün sosyal derneklerde karşılaşılır, daha çok okült ve ezoterik düşüncelerin içinde barındırdıkları karşıtlıklar olması daha büyük bir olasılıktır.

3 Mischo, Johannes. 1991: *Okkultismus bei Jugendlichen. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung.*

4 Bucher, Anton. 1994: *Ist Okkultismus die neue Jugendreligion? Eine empirische Untersuchung an 650 Jugendlichen. Archiv für Religionspsychologie*. 1994. Cilt 21, S.248-266.

5 Hansel, B. 1996: *Okkulte Praktiken als Teil der Alltagskultur*. Forschung Franfurt (a.M.) başlıklı eserinde: 1996. Cilt 14, s.40–45. Ayrıca bkz: Helsper, W. 1992: *Okkultismus – die neue Jugendreligon*? Bkz.Helsper, W'nun doçentlik tezi. 1993: *Religion und Magie in der modernen Adoleszenz*.

6 Straube, E. 1995: Psikoloji Enstitüsü tarafından yürütülen "Affinität zu Okkultismus und Sekten" başlıklı araştırma projesinin sonuç raporu, Klinische Psychologie / Intervention der Friedrich Schiller Universität Jena.

7 Zinser, H. 1993: *Jugendokkultismus in Ost und West*.

Bu anketler, hem gösterdikleri sonuçlar, hem de bu tür ampirik çalışmaları sürdürmenin gerekliliğini belgelendirmeleri yönünden değer taşırlar. Mevcut araştırma sonuçları okült inanış ve uygulamaların yaygınlığı konusunda çok çelişkili bilgiler vermektedir. Bu durum araştırmaların değerini düşürmez; fakat katılımcıların seçiminde nasıl bir yol izlendiği, sorulan sorular ve anketin yapıldığı yer hakkında yeterli bilgiler olmaksızın söz konusu anketleri değerlendirmek çok zordur. Bununla birlikte, Shell tarafından yapılmış olan araştırmada saptanan verilerin oldukça yetersiz olması nedeniyle, ezoterizm ve okültizmi az sayıdaki birkaç egzantriğin neden olduğu bazı anormallikler gibi marjinal bir toplumsal olgu olarak değerlendirmekten kaçınılmalıdır. Aksine, okült ve ezoterik düşünceler günümüzde o kadar yaygınlaşmıştır ki, bu durum, bunun bilimsel dünya bakışındaki bir erozyonun göstergesi olup olmadığını, öte yandan da din olgusunda kişiselleşme sonucu meydana gelen değişimi gösteren ve buna neden olan bir olgu olup olmadığı sorusunu gündeme getirmelidir. Sonuç bölümünde bu konuya yeniden değineceğim.

Bundan başka ezoterizm ve okültizmin yalnızca gençliğe ait olgular ya da sorunlar olmadığını, aynı zamanda yetişkinleri de ilgilendirdiğini vurgulamak gerekir. Ezoterizm fuarlarında ve bu konuyla ilgili dükkânlarda sunulan, okült uygulamalarla ilgili sayısız araç ve gereç, kurslar ve ezoterik gezilerin fiyatları, gençler için çoğunlukla ulaşılamaz veya ancak istisnai koşullarda ulaşılabilir düzeydedir. Yetişkinler için ise bu konuya ilişkin veriler mevcut değildir. 1990 yılında Berlin'de, çalıştıktan sonra yeniden mesleki eğitime dönmüş olan yetişkin öğrencilerle (n= 500, etkin katılım %25,6) çeşitli mesleki eğitim kurumlarında eğitimini sürdüren ergen ve yetişkin öğrenciler (n= 1080, etkin katılım %22,3) üzerinde yürütmüş olduğum anket çalışmalarının sonuçlarını genellemek mümkün değildir. Halen öğrenim görmekte olanlarla belirli bir işte çalıştıktan sonra yükseko-

kul diploması almak için yüksekokullara devam edenler, toplumun bütünü içinde belirli (tek yanlı) bir kesimi oluşturur. Ayrıca anketin yapıldığı zaman diliminde söz konusu kurumlardaki kadın öğrenci sayısı belirgin bir çoğunluğu oluşturmaktaydı. Bu tür çalışmaların sonuçları belki birer gösterge olarak kabul edilebilir fakat kesinlikle temsil niteliği taşımaz. Ancak okült uygulama ve inanışların yetişkinler arasındaki yaygınlığına ilişkin araştırmaların şimdiye kadar yapılmamış olması, bunların yetişkinler arasında gençlere göre daha az yayıldığı izlenimi uyandırmamalıdır. Tarafımdan kontrol edilmemiş olmakla birlikte, Hamburg'da öğretmenlerin okul tatillerinde ezoterik "eğitimlere" katıldıklarına ilişkin bilgiler mevcuttur.

Ayrıca, bu tür istatistiksel çalışmalarda katılımcıların okültizmden kişisel olarak ne ölçüde etkilendikleri ve bu konuda ne ölçüde derinleştiklerini net olarak saptamanın mümkün olmadığı da göz önünde tutulmalıdır. Gençlerin gerçekten de okült bir dünya görüşüne mi sahip oldukları, yoksa yalnızca eğlence ve vakit geçirmek için ya da sadece çevrelerinde popüler olması nedeniyle mi okült uygulamalarla ilgilendiklerini eldeki araştırmaları temel alarak belirlemek, genelde mümkün değildir. Ancak, daha ileri yaşlarda, özellikle kriz durumlarında sergilenen davranış biçimlerinin gençlik döneminde öğrenildiğine dikkat çekmek gerekir.

1989/90 yıllarında Batı Berlinli öğrenciler arasında yaptığım araştırma, yaklaşık üçte birinin okült uygulamalar hakkında bilgili olduklarını göstermiştir. Öğrencilerin yaklaşık yarısı okültizm hakkında daha fazla bilgi almaya ilgi göstermiş ve yaklaşık dörtte biri de okült yöntemleri aktif veya pasif bir biçimde uyguladıklarını belirtmişlerdir. Okült uygulamalar arasında en yüksek yaygınlığı iskambil falı açma göstermektedir (%15 ile %37 arasında). Fincanla ruh çağırmanın özellikle gençler tarafından denendiği görülmektedir. Grubun yalnızca

%4,3'ü, satanist eylemler gibi aşırı uçtaki okült uygulamalara aktif (%2,4) ya da pasif (%1,9) katıldıklarını bildirmiştir. Yetişkinler ise bu tür uygulamalara daha seyrek olarak katılmaktadırlar. Yetişkin öğrencilerin yaklaşık %50'si herhangi bir okült uygulamayı en azından bir kez denediğini ifade etmiş, fakat sadece %25,6'sı herhangi bir okült uygulamayı, araştırmanın yapıldığı dönemde, ara sıra veya sıkça uyguladığını belirtmiştir. Bu gruplar arasında konuya ilişkin bilgi düzeyi yönünden büyük bir fark saptanmamış; yetişkinlerin bilgi alma isteğinin öğrencilerinkinden biraz daha düşük olduğu görülmüştür. Ergen ve yetişkin öğrencilerin yaklaşık %65'inin okült uygulamalardan herhangi birini önceden bir kez denemiş olduğunu belirtmesine karşılık, sadece %22,3'ü araştırma döneminde bunu hâlâ sürdürdüğünü açıklamıştır. Bunların bilgi düzeyinin sorgulanan diğer yetişkin katılımcılardan önemli ölçüde farklı olmadığı, bu konularda yeni bilgi edinme gereksinimin de her iki grupta yaklaşık aynı düzeyde olduğu saptanmıştır. Doğu Berlin'de yapılan araştırma, söz konusu dönemde (1990/91) okültizm hakkındaki bilgilerin belirgin olarak daha az olduğunu, ilave bilgilere duyulan gereksinimin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir. Bu tür uygulamalara aktif katılım oranının ise Batılı gençlerin sadece yarısı kadar (%11,8) olduğu görülmüştür.[8] Hem batıda hem de doğuda okült uygulamaları en az bir kez deneyen kızların sayısının erkeklerinkinden iki ile dört kat fazla olması şaşırtıcıdır. "Kara ayinlere" ise, hem doğuda hem de batıda, genç ve yetişkin erkekler, kızlar ve kadınlardan belirgin olarak daha sık katılmaktadırlar.

Bütün araştırmalarda, okült uygulamalara katılımın ilk ne-

8 Berlin'in çevresinde yapılmış olan küçük çaplı araştırmalarda, 1990'ların ortalarına kadar doğudaki gençlerin tutumlarının batıdakilere benzediği gözlemlenebilmiştir. Ancak bu soruşturmaların sonuçları bir temsil özelliği taşımamaktadır. Çünkü hem katılımcıların seçim yöntemleri kontrol edilememektedir hem de bunların sayısı güvenilir bir yorum için çok kısıtlıdır. Ayrıca Berlin'e olan yakınlık belirli bir rol oynadığından, sonuçlar hakkında bir genelleme yapılması mümkün değildir.

deninin *merak* olduğu belirtilmiştir. İkinci sırada *olağan dışı olgulara duyulan ilgi*, üçüncü sıradaysa *eğlence* yer almıştır. *Yönelim ve karar almada yardım* için okült yöntemlere oldukça az sayıda kişinin başvurduğu saptanmıştır. Ancak yalnızca, okült bir yöntemi aktif bir biçimde uygulayan (yaklaşık %25) bir grup ele alındığında, söz konusu gerekçenin oranı %36'ya çıkmaktadır. Herhangi bir dine ait olma durumu, okült yöntemlere katılımda çok ayırt edici bir rol oynamamaktadır. Katolik ve Protestan genç ya da yetişkinlerin davranışları ile mezhep üyesi olmayan yaşıtlarının bu tür eğilimleri arasında fark bulunmamaktadır. Belli bir toplumsal tabakaya olan aitliğin, gençlerin okült davranışlarında bir rol oynayıp oynamadığı ancak dolaylı olarak okul tiplerinden belirlenmeye çalışılmış ve çok belirgin farklılıklar saptanamamıştır.[9]

Rheinland-Pfalz eyaletinin kırsal bölgelerinde yaşayan, yaşları 14 ila 16 arasında değişen yaklaşık 400 genç üzerinde, grubu istatistik yöntemlerle tabakalara ayırarak yapılan bir araştırmada (1994), okültizme katılımın belirgin olarak yükselmiş olduğu saptanmıştır. Sonuçlar, her iki gençten birinin, herhangi bir okült yöntemi uyguladığını göstermiş, fakat aynı zamanda bu uygulamalarda ciddi olarak benimsemeden çok, eğlenme amacının ön plana geçtiği belirlenmiştir. Gerçi son yıllarda gençlerin okült yöntemlere katılımının artış gösterdiğini görmezden gelmek mümkün değildir. Ancak, kırsal bölgelerin koşulları (gençler için boş zamanları değerlendirme olanaklarının sınırlılığı ve erişilmezliği) ile bu konuların medyada işlenmesi sonucu tabuların kalkması (değişen norm beklentileri), bu olgunun sorumluları olarak kabul edilebilir. Ancak yine de kırsal bölgedeki oranların daha yüksek olması, "batıl inançlarla" ilgili bölgesel geleneklere bağlanmamalıdır. Çünkü bu köyler

9 Araştırmaların sonuçları için bkz. Zinser, H. 1993: *Jugendokkultismus in Ost und West*, s.20-28, 43-47, 60-66 ve 86-97'de yer alan tablolar.

ve küçük kentlerde de ana bilgi kaynakları, tıpkı Berlin'deki araştırmalarda saptanmış olduğu gibi, gazeteler ve kitaplardır.

Çeşitli araştırmalar arasındaki farkı doğru anlayabilmek ve değerlendirebilmek için, acilen yeni ve her şeyden önce bölgesel farklılıkları (büyük kent, küçük kent, kırsal kesimler, Doğu ve Batı) göz önünde bulunduran araştırmalar gereklidir. Aynı şekilde, son on yıllık dönemdeki gelişmeleri belirlemeye yönelik araştırmaların da yapılması gerekmektedir.

Daha önceki dönemlerle karşılaştırma yapmayı sağlayacak araştırmalar bulunmamakta veya bilinmemektedir. Bundan dolayı son 30 yılda, okült ve ezoterik uygulama ve düşüncelere katılımda gerçekten bir artışın olup olmadığı sorusu tatmin edici bir yanıt bulamamaktadır.

Kuşkusuz artıştan söz edilmesini destekleyen nedenler mevcuttur. Ezoterik alandaki yayınların satışları 1972 ile 1989 arasında yaklaşık yedi kat artmıştır.[10] Son on yılda, hemen bütün büyük kentlerde ezoterik yayınlar ve araçların satışı için, her ne kadar bazıları bu arada kapatıldıysa da, özel dükkânlar açılmıştır. 1980'li yıllardan beri Almanya'nın birçok kentinde, çoğunlukla belirli etkinliklerle birlikte ezoterizm pazarları düzenlenmektedir. 1990'ların başlarında bunlara çok sayıda ziyaretçi gelirken son yıllarda ziyaretçi akımı belirgin bir biçimde gerilemiş ve bu fuarlardaki kalabalık azalmıştır. Son olarak da bazı büyük kentlerde, her ay ücretsiz olarak dağıtılan profesyonel ilan kitapçıklarına değinmek gerekir. Bu yayınlarda, ezoterik ve okült kurslar, seminerler, sunulan hizmetler, adres bilgileri ve sıklıkla da katılım (gi-

10 Şüphesiz bu veriler de çok güvenilir değildir. Kütüphane verilerinde, gizlinin öğretisi, büyü, okültizm ve ezoterik gibi anahtar sözcükler için 1972'de 31, 1989 yılında 217 kayıt bulunmuştur. Ancak araştırma yalnız söz konusu başlıklarla sınırlı olduğundan, sonuçlar tam olarak kabul edilemez. 2007 Aralık'ında bir kitabevinde "Tarot" kelimesi ile yapılan bir araştırmada, yaklaşık 900 doğrudan satılabilir yayına ulaşılmıştır. 50'li yıllarda satışa hazır ve satılmış olan kitaplar listesinde ezoterik ve okült konularına giren bir adet yayına bile ulaşılamamıştır.

riş) ücretleri belirtilmektedir.[11] Bundan başka, son on yılda, bu alandaki birçok hizmet sağlayıcı, kentlerde ve kırsal bölgelerde, kendi kült merkezini açmış, hatta bazıları bu merkezlerin Hıristiyanlık öncesi kültürlere ait bir bölgede veya bu bölgenin yakınlarında yer aldığına dikkat çekmiştir. Bu organizasyon merkezlerinin birçoğunda, açık bir biçimde kült odaları olarak tanımladıkları etkinlik odaları veya en azından kült resimleri veya sembolleri sergiledikleri köşeler mevcut olup bunların önünü tütsü kapları ve mumlarla süslerler. Ancak bu tür merkezler çok sık isim değiştirdikleri veya eskileri kapanarak yerine yenileri açıldığı için bu konuda net bir fikir vermeleri güçtür; ancak yine de bu mekânlarda sunulanları satın almaya hazır bir müşteri kitlesinin varlığına işaret ederler. Burada değinilen olgular, son otuz yılda ezoterizm ve okültizme olan ilginin açık bir biçimde arttığına kanıt olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte, bu alanda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir.

11 Örneğin aylık olarak Berlin'de dağıtılan *Sein* ve *Körper-Geist-Seele*'nin bazı sayıları diğer şehirlerde de bulunmaktadır. Ayrıca *Kurskontakte*, *Die Andere Wirklichkeit*, *Connection*, *Lichtnetz* gibi bölgesel olmayan yayınlar da mevcuttur. Bölgesel ilan kitapçıklarının birçoğu düzensiz olarak yayınlandığından bunların genel bir değerlendirmesini yapmak güçtür..

5. Ezoteristler Ve Okültistlerin Oluşturduğu Cemaat ve Sosyal Organizasyonlar

Din sosyoloğu Émile Durkheim (1858-1917) yaptığı din tanımında dinin en karakteristik özelliğinin zorlayıcılık olduğunu vurgulamıştır. 1899'de ünlü bir makalesinde şöyle yazmıştır:

"Gerek inançla ilgili düşüncelerin gerekse dini uygulamaların temel özelliği, zorunluluktur."[1]

1912 yılında din sosyolojisi alanında kaleme almış olduğu *Dinsel Yaşamın Temel Biçimleri* başlıklı büyük yapıtında şunları belirtmiştir:

"Din, kutsal, diğer bir deyimle ayrıcalıklı ve yasaklanmış olan olgularla ilişkili inanışlar ve uygulamaların oluşturduğu bir dayanışma sistemi olup kendisine bağlı olanları kilise olarak adlandırılan, tek ve ortak bir ahlak cemaati (topluluk) içinde bir araya getirir."[2]

Yazar, dinin, ahlaki ve dayanışmaya dayalı bir cemaat (topluluk) oluşturma özelliğini, onu büyüden ayırt etmek için kullanmıştır:

"Büyücünün kilisesi değil müşterileri vardır. Müşterilerinin de birbirleriyle bir bağlantısı olması gerekmemektedir. Öyle ki çoğu zaman birbirlerini tanımazlar."[3]

Cemaat (topluluk) olgusu, içten ve dıştan sınırlamanın garantisidir; cemaat, daha doğrusu çoğu kez, cemaatin temsilcileri; bir yerin, bir nesnenin, bir öğretinin kutsallığını belirler, hatta kutsal ile dünyevi arasındaki ayrımı gerçekleştirirler. Edim-

1 Durkheim, Émile (1898). *Zur Definition religiöser Phänomene* (Dinsel Olguların Tanımı Üzerine). Bulunduğu yapıt: Matthes, J.: 1967: *Religion und Gesellschaft*, s. 137.
2 Durkheim, Émile (1912): *Die elementaren Formen des religiösen Lebens* (Dinsel Hayatın Temel Formları), s. 75.
3 Ebenda, s. 72.

lerin ve davranışların, yani bizim ahlak olarak adlandırdığımız olgunun ve hatta bazı durumlarda düşüncenin bile kurallarını ve normlarını cemaat belirler. Cemaat (topluluk) aynı zamanda üyelerinin asgari düzeyde dayanışma içinde olmasına dikkat eder. Sürekli olarak bu kurallara karşı gelen ve bunu yineleyen kişiler cemaatten (topluluktan) dışlanır ve cemaatin öbür dünya hatta bazen de bu dünya için vaat etmiş olduğu sonsuz ruhsal huzurdan yoksun kalır. Modern öncesi bütün toplumlarda sosyal cemaat, ölüm ve yaşam üzerinde karar verme hakkını saklı tutmaktaydı. Bugüne kadar çok az ülke, egemenliğin işareti olan bu haktan vazgeçmiştir. Cemaat (topluluk), dolayısıyla cemaatin bünyesindeki işlev sahipleri, davranışlar olduğu kadar düşünceler için de belli normlar koymakta; hangi kült biçimlerinin uygun olduğunu, hangi inanç öğretilerinin ortodoks olarak tanınacağını, heterodoks olarak hangi inançlara tahammül edilebileceğini veya hangilerinin heretik sayılıp reddedileceğini belirlemektedir. Bu normları farklı ölçülerde de dayatmaktadır. Bundan dolayı dini cemaatler (topluluklar), N. Luhmann tarafından "çevrelerine göre sınırları görece bir değişmezlik gösteren" sistemler olarak tanımlanmıştır.[4] Durkheim'a göre toplum, inançlarını ve buna bağlı ritüellerini istediği gibi gerçekleştirme gücü olan tek mercidir. Modern çağda artık dini cemaatler (topluluklar) ve toplum birbirinden ayrılmıştır. Çünkü dini cemaatler modern devletlerin çoğunda kendilerini "gönüllü birliklere" dönüştürmüştür. Devletin güç araçları ve toplum artık dini cemaatlerin emrinde olmadığı gibi, günümüzde birçok dini cemaat de bunu zaten reddetmektedir.

Dinin bu dayanışmacı ve ahlaki cemaatleri oluşturan öğesi, geçmişin büyük dinlerinde kolayca görülmektedir. Yalnızca örnek amaçlı sayılacak olursa, İslam'da Allah'a ve peygamberine iman etmek, kişiyi *ümmet*'in bir üyesi yapar. Budistler

4 Luhmann, Niklas. (1964): *Funktion und Folge formaler Organisation*. Berlin: Dunker & Humbolt 1972, S.24.

Sangha'ya yönelir ve Hıristiyanlar *"kutsal olan bir genel Hıristiyanlık kilisesine"* ve *"kutsal cemaate"* inanır. Din alanında bireycilerin, münzevilerin, mutasavvıfların ve keşişlerin varlığı da bilinmektedir. Bununla birlikte, modern öncesi tarihte ahlaki ve dayanışmacı bir cemaatin oluşması, dinin belirgin özelliğini oluşturmuş ve söz konusu cemaatler aykırı seslere, sapkınlara ve karşıt görüşlülere (heretiklere) karşı sosyal yaptırımlara başvurmuşlar, hatta güç kullanmışlardır.[5]

Din özgürlüğünün ilanı ve bunu izleyen uygulama süreci içerisinde, dinin ahlaki ve dayanışmacı özelliğini de içinde barındıran zorlayıcı karakteri ortadan kalkmıştır. Modern devletlerde, dini cemaatler, tarihsel bir gecikme "historical lag" ile de olsa, herkesin tanıyıp tanımamakta özgür olduğu, gönüllülüğe dayalı topluluklara dönüşmüştür. Bu topluluklar, artık doğrudan zorlayıcı araçlara sahip değildir. Hatta devlet bu tür örgütlerin üyeliğinden ayrılmayı kolaylaştırarak, vatandaşlarını bu toplulukların baskılarından korumaktadır. Devlet, din özgürlüğünü yasal bir zemine yerleştirerek, dini devletten bağımsız bir konuma getirmiştir. Bu durumda, şu sorular ortaya çıkmaktadır. Durkheim'ın din konusundaki saptamaları bugün de geçerli midir? Bireysel din özgürlüğüne karşın hâlâ toplumsal bağlayıcılığa sahip ortak bir kutsallık mevcut mudur veya dinin içerdiği zorlayıcı öğenin kaldırılmış veya geri plana itilmiş olması sadece geçici bir olgu mudur? Sonuç bölümünde bu sorulara yeniden değineceğim.

Oysa, ezoterizm ve okültizm yandaşları, özgürlüklerini radikal bir biçimde kullanmaktadır. Çok sayıda ezoterik ve okült dernek mevcut olmakla birlikte, bunların üyelerini yükümlülük altına sokan bir karakteri yoktur. Okültistler büyük ölçüde bireycidirler ve belki de bu onları sempatik kılmaktadır. Bir cemaat inananlarına zorlayıcı koşullar getirirse, onların ken-

5 Bkz. Örn. *Codex Theodosianus* (438 n.Chr.), XVI, 5, 1-66.

di düşünce ve yöntemlerini seçme, değiştirme veya bunlardan vazgeçme özgürlüğünü sınırlandırmış olur. Oysa bu gruplarda olmak kişinin hoşuna gitmiyorsa, buradan ayrılabilir veya derneği bölebilir veya kendisi aynı amaca yönelik ve zorlayıcı karakterde olmayan yeni bir dernek kurabilir. Bunun en iyi örneği, 1875 yılında Blavatsky, Olcott ve Judge'ın kurdukları ve Blavatsky'nin ölümünden sonra defalarca bölünmüş olan "Teozofi Derneği"dir.[6] Ezoterizm yandaşları bu nedenle, genelde daha çok bağlayıcı olmayan karakterde ağlar kurar. Büyük düşünürler, gurular veya uzmanların düşüncelerine veya koydukları kurallara sadece geçici olarak tabi olur veya hiç olmazlar. Bundan dolayı da sadece bireyci bir ahlak anlayışını onaylarlar; yani hiç onaylamamış olurlar. Bağlayıcı karakterde olmayan sosyal topluluklar, içsel bir ahlaki tutum ötesinde kalan bağlayıcı ahlaki normları sürdüremezler. Ezoterik öğreti ve uygulamalarda geçerli olan her olgu, ezoterik toplulukların oluşumu açısından da geçerlidir.

Dini cemaatlerin bir başka öğesine daha dikkat çekmek gerekir. Bunlar, zaten kendilerinin birer parçası olan rahip ve rahibe sınıfları dışında, genelde toplumun tüm kuşaklarını kapsamakta ve anne babalar çocuklarını da mutlaka bu topluluğa dâhil etmektedir. Ezoterizm yandaşı ebeveyn de görüşlerini çocuklarına aktarmakta hiç tereddüt etmez fakat örneğin, "Antropozofi Derneği"[7] gibi az sayıdaki bazı istisnalar dışında, çocuklar, kilise üyelerinde ve birçok dini cemaatte olduğu gibi, doğdukları zaman doğrudan bu derneğin üyesi sayılmazlar. Ezoterik ve okült topluluklar bu nedenle sürekli yeni yandaşlar kazanmaya çalışmaktadırlar.

---

6 Bkz. Örn. Ruppert, Hans-Jürgen. 1993: *Theosophie. Unterwegs zum okkulten Übermenschen*. Konstanz: Bahn Verlag.

7 Bu nedenle "Antropozofi Derneği"ni ezoterik bir kuruluştan çok, dini veya dünyevi görüşe sahip bir kuruluş olarak görmenin daha isabetli olup olmadığı sorusu ortaya çıkmaktadır.

Ezoterizm ve okültizm yandaşları sosyal açıdan incelendiğinde iki ayrı tiple[8] karşılaşılır:

1. Ezoterizmden etkilenenler genelde, konser veya tiyatro gösterileri ile kıyaslanabilecek, ayrı ayrı düzenlenen, büyük çaplı etkinliklerde bir araya gelmektedir. Ezoterizm fuarlarında yaptıkları gibi birbirlerinin yanından geçer ve birbirleriyle hemen hiç ilişki kurmazlar. Toplantılardan sonra, başka bir etkinlikte belki tamamen farklı insanlarla bir araya gelmek üzere, birbirlerinden ayrılırlar. Ben bir dini gruptaki benzer biçimdeki etkinliği bu açıdan *izleyici* dini olarak adlandırıyorum. Bu tür bir gruplaşmayı, daha doğrusu grup oluşturmamayı, en çok ezoterizm fuarlarında ve ezoterik ürünlerin satıldığı dükkânlarda, ayrıca bazı kült toplantılarında gözlemlemek mümkündür. Kadınların da erkekler gibi, eğer toplantının içeriği hoşlarına gitmediyse, etkinliği tam yarısında, hatta kimi zaman hoşnutsuzluklarını çok açık bir şekilde dile getirerek terk ettiklerine tanık oldum.

2. Bazı yandaşlar da, ezoterizm dergilerindeki duyurular ve sözlü propaganda yoluyla ulaşmış oldukları "guruları" veya ezoterizm uzmanlarını defalarca izlemekte, fakat uzmanın diğer "müşterileriyle" hiçbir ilişki kurmamaktadır. Bir doktorun hastası veya bir avukatın müvekkili gibi davranmaktadırlar. Bu nedenle, bir dini grubun böyle bir sosyal topluluğa dönüşmesini *müşteri* dini olarak adlandırmaktayım. Bazen sadece aynı uzmanla çalışanlar, bazı yükümlülükleri de barındırabilen bir topluluk kurmaktadır (*mesai arkadaşları* dini). Fakat bu tür toplulukların – ekonomik zorunluluklar ve belki de ruhsal bir bağımlılığın gelişmesi gibi durumlar dışında–, her zaman tekrar dağıtılması mümkündür. Ruhsal bağımlılığa neyin yol açtığı sorusu ise şimdiye kadar psikologlar tarafından yeterli ölçüde açıklanamamıştır.

Ezoterik toplulukların yukarıda değinilen oluşum biçimleri, ezoterik inançların ve uygulamaların oluşmasını sağlayan

8 Dini grup oluşumu için bkz. Zinser, H. 1999: Gruppe: In. Metzler Lexikon Religion. 1999-2002. 4. Cilt. Stuttgart: Metzler, Cilt. 1. S.523ff.

koşulları ve bunların yarattığı sonuçlar üzerinde etkilidir. Bu inanç ve yöntemler de isteğe bağlıdır ve zorlayıcı bir karakter taşımadığından, doğruyu ve yanlışı belirleyebilecek ve bunları zorla kabul ettirecek bir otorite mevcut değildir. Ezoterik ve okült topluluklardaki sosyal ilişkilerin biçimleri de düşünce ve yöntemlerin hiçbir zorlayıcı öğe içermeyen, çoğulcu yapısına uygundur. Bunlar yalnızca devlet tarafından alınan önlemlerden korunmak için, örneğin 1997/98'de psikolojik yardım uygulamalarını kapsayan mesleki düzenleme yasasının önlenmesi girişiminde görülmüş olduğu gibi, ortak hareket ederler.

Çoğunlukla küçük çaptaki, bazı münferit topluluklarda ise, örneğin üyeliğe kabulde kademeli bir sistem uygulanması gibi, bazı içsel yükümlülükler öngörülmüştür. Bunlara çok sayıda loca, okült grup, neognostik grup, druid derneği ve benzeri örnek verilebilir. Bir bölümü uluslararası bağlantılara ve örgütlenmelere sahip olan bu oluşumların etki alanları, genel olarak yandaşlarının boş vakitleriyle sınırlı kalmaktadır. Ancak bu grupların hepsi (haklı olarak) kendilerini ezoterik ve okült olarak görmemektedir.

"Satanist" olarak damgalanmış gruplar ise özellikle basındaki haberlerden dolayı tanınmışlardır. Gizlilik karakterine önem verdikleri için bu tür gruplar maalesef çok az gözlemlenebilmektedir. Gruptan ayrılanlardan sağlanan bilgilerin ve basında yer alan ve çoğu kez "seks ve suç"la ilişkilendirilmiş haberlerin doğruluğunu saptamak genelde çok güçtür. Bugüne kadar sadece iki kez bir mezarlıkta düzenlenen ve "kara ayin" olarak adlandırılan etkinliği gözlemleme fırsatım oldu. Her iki toplantıda da "Bay Profesörün" istediği sahneleri canlandırma denemeleri gülüşmelere yol açtığından, tören bozulmuştu. Bu tür gruplar hakkında istatistiki yöntemlerle de bir sonuca varmak pek mümkün değildir. Zira bu gruplara katılım yüzdeleri oldukça düşük olduğundan, bu sayıları temel alan analizler yapmak, kesinleştirilmiş ihtimal hesapla-

rıyla bile mümkün olmamaktadır.[9] Her ne kadar bunların büyüklük ve yaygınlıkları hakkında bir fikir edinmek mümkün olmasa da söz konusu grupların varlıkları yadsınamaz. Elime geçen bazı güvenilir münferit raporlarda, bu gruplarda tiksinti eğitimi verildiği, şiddet ve suç işleme zorunluluğu gibi konularda üyelerin yemin ederek birer cemaat oluşturdukları, diğer sosyal çevrelerinden izole oldukları ve gruptan ayrılmalarının yasaklandığına ilişkin bilgiler mevcuttur. Benzer bilgilere uzmanlar tarafından internette de ulaşılabilir. Şimdiye kadar bu konuda yeterli bir inceleme yapılamadığı gibi, sadece sayılarının belirlenmesi bile mümkün olmamıştır. Ben de bu konularda araştırma yapacak olanaklara sahip olmadığım için, bu bilgilerin bazı uç örneklere mi ait olduğu veya bunları gençlik kültürünün birer göstergesi olarak mı görmek gerektiği konusunda da kesin bir yargıya varamadım. Ancak, çok sayıda ezoterik uygulamayı barındırmalarına karşın birçok ezoterikçi, "satanist toplulukları" ezoterik olarak kabul etmemektedir.[10]

Burada şimdiden bir sonuca varmak istiyorum. Ya şimdiye kadarki bulgulara dayanarak ezoterizm ve okültizmin bir din olmadığına karar vereceğiz, ya da kiliseyle devletin, dinle toplumun birbirlerinden ayrılmasından sonra modern öncesi din kavramının değiştiği ve bireyci din yorumlarının daha büyük önem kazandığını kabul etmemiz gerekecek. Bu bireysel dini yorumlar, Fr. Schleiermacher'in (1768-1834) dini, "evrene bakış ve evreni hissetme" şeklindeki tanımlamasıyla önceden tahmin etmiştir.[11] R. Otto (1869-1937) ise kutsalı mantıktan, gelenekler-

9 Yetişkinlerde çoğunlukla %1'in altında, gençlerde, aktif katılımcılar %2,4'e kadar, pasif katılımcılar %1,9. Bkz. Zinser, H. 1993: *Jugendokkultismus in Ost und West*, Tablolar. Bu veriler Shell-Çalışması'nın sonuçlarıyla uyumludur. Ancak burada, istatistik araştırmalarımla birlikte yaptığım görüşmelerin de gösterdiği gibi, gençlik döneminde görülen satanizmin büyük ölçüde ergenlik çağı protestolarıyla bağlantılı olduğu dikkate alınmalıdır.

10 Bkz. Christiansen, Ingolf. 2006: *Satanismus*. Christiansen, I., Fromm, R., Zinser, H. 2006: *Brennpunkt Esoterik. Okkultismus, Satanismus, Rechtsradikalismus* başlıklı yapıtta. Hamburg: FHH Behörde für Inneres. Arbeitsgruppe Scientology, s.67-146.

11 Schleiermacher, Friedrich. (1799): *Über die Religion. Reden an die Gebildeten unter*

den ve ahlaktan ayırarak –her ikisi de dinde kolektif olanı temsil eder– bazı mistiklerde görülen, radikal bireysel din biçimlerine öncülük yapmıştır. Geriye Rudolf Otto tarafından kullanılmış olan "semailik/tanrısallık" kavramı kalmıştır. Bu kavramı, "onsuz hiçbir dinin" var olamayacağı, dinin "en içsel öğesi" olarak tanımlamıştır.[12] Belki de ezoterizm ve okültizmi, bireysellikle yeniden biçimlendirilmiş din kavramının radikal bir ifadesi olarak incelemek gerekmektedir.

ihren Verächtern, s. 63.
12 Otto, Rudolf. (1917): *Das Helige*. München: Beck 1963, s. 6.

Arasöz
1. Büyü

Durkheim'a bağlı kalarak ezoterizm ve okültizmi, sosyal organizasyon biçimleri açısından, *büyü* olarak sınıflandırmak mümkündür. Büyü, tek başına bile sorunlu bir kavramdır. Çünkü dinbilimsel bir kavram olarak sınıflanamaz. Dini bir polemikten türemiş olup belli bir dini bakış açısından büyü ile din kesin bir şekilde birbirlerinden ayrılır. Hıristiyanlık ayininde yapılan yağmur duasının seyri ile soya dayanan topluluklarda yapılan yağmur duası arasındaki farklar çok büyük değildir. Aradaki fark, Kitab-ı Mukaddes'te söz edildiği gibi, Hz. İlyas'ın duası ve kurbanı "gerçek tanrıya" yönlenmişken, Baal rahiplerinin dua ve kurbanlarının, Hz. İlyas'ın alaycı deyimiyle, "sahte tanrıya" yönelmiş olmasıdır.

Büyü ile din, şekil ve amaç yönünden de birbirlerinden net bir şekilde ayırt edilemez. Ancak burada, bunların kime yöneltilmiş olduğu ve hedefin kabul gören tanrı olup olmadığı önem taşır. Diğerlerinin (ötekilerin) tanrıları din tarihinde genelde küçümsenmekte veya varlıklarından kuşku duyulmaktadır. Diğerlerinin dini ritüelleri de büyücülük olarak nitelendirilir. Bu nedenle büyüyü, "diğerlerinin dini"[1] olarak tanımlamaktayım. Bir dinin dışlanan, reddedilen ve yasaklanan veya sadece belirli yetki sahiplerine özgü olan ritüel ve inanışları, büyü olarak görülmektedir. Büyü kavramına dini açıdan verilen değer benimsenmediği sürece, içeriğinin yorumlanması mümkün olmaz. Sadece belirli bir dini bakış açısından bakıldığı takdirde, dinde büyüden ne anlaşıldığını ve nelerin büyü olarak tanımlandığını ayırt etmek mümkün olabilir. Büyü kavramı, tarihsel açıdan incelendi-

1 Zinser, H. 1997: *Der Markt der Religionen*, s. 93ff.

ğinde, işlevinin, belirli bir dine bağlı olan kişiler tarafından dışlanmış olanla sınırlı kaldığı görülür. Bugün din alanındaki yeni gelişmeler bu kavramla tanımlanacak olursa, o zaman kiliselerin ve diğer dini cemaatlerin sınıflandırması kabul edilmiş, dolayısıyla bunların değerlendirmeleri benimsenmiş olur. Kilise ve din cemaatlerinin dışlama olgusundan bağımsız olarak büyünün ne olduğunu tanımlamak mümkün değildir.

Din bilimindeki büyü kavramına ilişkin beş tez

1. Akdeniz bölgesindeki Hıristiyanlık tarihinden kaynaklanan büyü kavramı, öncelikle diğer dinlerdeki inanışların ve uygulamaların değerini düşürmek ve bunları dışlamayı amaçlayan dini polemiklerde kullanılmıştır. Bu nedenle, sadece dışlananla bağlantısı olan göreceli bir kavramıdır.

Dini polemiklerde, Tanrı'ya, insanüstü olana, metafiziğe (öbür dünyaya ait olana) ve benzerlerine insanların ulaşabileceği inancı, çok önemli bir rol oynar ve büyü ile dinin ayrıldığı noktayı oluşturur. Teolojide ise ulaşılmazlık Tanrı'nın en önemli özelliği olup, bu özellik teolojik ve felsefi tanımlamalarda sürekli olarak vurgulanır. Hıristiyanlık v.b. din mensuplarının, Tanrı'ya ulaşabilecekleri inancıyla günlük yaşamda yine de bazı uygulamalara başvurmaları, bu özelliği değiştirmez. Bu kriterleri esas alarak, tek tanrılı olmayan dinlerin hemen hepsini büyü olarak sınıflamak ve değersizleştirmek mümkündür.

2. Din ile büyüyü birbirinden ayırt etmede, içeriği dini bir duruştan bağımsız olan hiçbir kriter kullanılamaz. Neyin büyü ve neyin din olarak tanımlandığı, o dindeki duruşlara bağlıdır. Bu duruş, bir dinin tarihsel süreci içinde değişebilir.

3. 1. J. G.Frazer'in, büyü konseptlerindeki, kişiyle bağlantısı olmayan etki mekanizmalarının anlamı ile dinlerdeki kişiler tarafından oluşturulmuş mercilerin anlamını temel alarak, büyü, din ve bilimin tarihsel bir sıra izlediği yönündeki tezi ise, ne tarihsel ne de etnolojik yönden kanıtlanabilmiştir.

3. 2. L. Lévi-Bruhl'ün öncülüğünü yaptığı, özgün bir büyü düşüncesini diğerlerinden ayırt etme denemesi de pek fazla açıklık kazanmamıştır. Özellikle bu anlayış temel alınarak din ile büyü arasında bir ayrım yapılamaz. Zaten daha yakından incelendiği zaman, Lévi-Bruhl'ün de tam olarak bunu yapmadığı ve bu nedenle "büyülü-dinsel" bir olgudan söz ettiği görülür. Aynı durum, örneğin Sigmund Freud, Peter Winsh vb. görüşlerine dayanan duruşlar için de geçerlidir.

3. 3. Büyü ile dinin, É. Durkheim ve diğer araştırmacılar tarafından önerilmiş olan sosyolojik ayrımı ise, henüz din ile devletin birbirlerinden ayrılmamış olduğu, modern öncesi toplumlarda belirli ölçüde geçerli olabilir. Ancak bu tür toplumlarda da din uzmanları ve onların müşterileri arasındaki bireysel dini işlemler, örneğin hastalıklara şifa bulmak gibi, sadece büyücü olarak anılan kişiler tarafından değil, aynı zamanda rahipler tarafından da uygulanmakta olduğundan, bu ayrım da eksik kalmaktadır. Din özgürlüğünün geçerli olduğu ve dinin bireyselleştiği dönemlerde ise bu yaklaşım iyice kuşkulu bir duruma düşmüştür.

4. Büyü kavramı, din biliminde olduğu gibi başka bilimlerde de analitik veya sınıflandırmaya yönelik bir kategori olarak kullanılamaz, zira içerdiği polemikten ve dinle bağlantısından ayrılamadığından, bağımsız bir içeriğe sahip olamamıştır. Bu özelliği kavramın temelini oluşturmaktadır. Bu temelden vazgeçilmesi halinde din ile büyü arasında bir ayrım yapılamaz.

5. Bir kültürün kendi içinde, dinin çeşitli biçimleri arasında, değerlendirme (yargılama) amaçlı olsa bile, ayrım yapılabilir mi sorusu ise başka bir şeydir. Büyü kavramıyla ilgili değerlendirmeleri (yargılamaları) dikkate alarak, dinin belirli koşullarda küçümsenen ve dışlanan biçimlerinden söz ederken büyü değil, *ikinci sınıf din* (A.v. Harnack) tanımını kullanmanın gerektiğini savunmaktayım.

Talep

Büyü kavramını kullanmak isteyen birinin, bu kavramın din kavramından ne gibi bir farkı olduğunu açık bir şekilde ifade etmesi gerekir. Aksi takdirde dinsel duruşları üstlendiği veya kavram karmaşası yarattığı kuşkusunu ve kullandığı kavramları savunamadığı izlenimini uyandırır.

Değerlendirme Sorunu

Bu tezler, bir bakış açısı yoksunluğunu kanıtlamak amacıyla ele alınmamıştır. Değerlendirme kriterleri sadece bir dinle sınırlanamaz; çünkü bunlar, üzerinde tartışılamayan ve bir dinin yandaşlarının belirli ölçülerde inanması, dolayısıyla kabul etmesi gereken geleneklere, açıklamalara vb.ne de bağlıdır. Diğer dinlerin ve duruşların yandaşları gerekirse bunları reddederler. Dinlerin mutlak duruşları vardır. Bu duruşlar, söz konusu dinin kendi duruş noktasından açık veya örtülü bir biçimde vazgeçilmediği veya söz konusu mutlaklık göreceliliğe dönüşmediği sürece, dini cemaatin sınırlarını aşan bir uzlaşmaya temel oluşturmaz. Mutlaklık ve mutlaklıklar, hiçbir uzlaşmaya ve dolayısıyla hiçbir anlaşmaya izin vermezler. Oysa dinler tarihinin de gösterdiği gibi, farklı dinlerin ve mezheplerin yandaşları arasında uzlaşma, pragmatik olarak (faydacılık anlamında) hep mevcut olmuştur. Bu tür bir uzlaşma için, mutlak olanın bireysel ve özel konu haline indirgenmesi ve böylece –karşılıklı tolerans sayesinde– herkesin mutlaklığına yer açılması gereklidir; günlük yaşamda, tarafların hepsi tarafından kabul edilen pragmatik bir zeminde, birbirleriyle çelişen çıkarlar ve olanaklar arasında uyum ve uzlaşma aranması ve sağlanması gibi. Belirli dini inanışların ve uygulamaların bireysel ve sosyal sonuçlarını araştırmak gerekir, çünkü bunlar dünyevi konular olup, dinin durduğu noktadan bağımsız olarak saptanabilir. Din bilimi teoloji gibi normatif bir bilim değildir;

bu nedenle dinleri yargılayacak normlara sahip değildir (ancak bilimsel araştırmada henüz konunun seçiminde bile değer yargılarının rol oynadığı gözden uzak tutulmamalıdır; dolayısıyla din biliminde de diğer bilimler için geçerli olan çalışma ilkeleri geçerlidir). Ancak din bilimi, insanların barışçıl bir ortak yaşam sürmesini sağlayan normların oluşturulduğu tarihsel sürece dikkat çekebilir. Ayrıca, dinleri ve dini cemaatleri, savundukları inanışların neden olduğu sonuçlarla yüzleştirebilir ve bu sonuçların onlar tarafından belirlenmiş olan ilkelerle bağdaşıp bağdaşmadığını sorgulayabilir.

6. Ezoterizm Ve Okültizm: Yeni Bilim mi Yoksa Yeni Din mi?

Modern okültizm ve modern ezoterizm değişken olgulardır. Bir yandan bilim olduklarını iddia ederken öte yandan da dinlere dayanan bir düşünce sistemi oluştururlar. Bazen de bilmenin ve inanmanın, bilim ve dinin bir sentezi olarak ortaya çıkarlar. Bu sentezle, inanç ve bilim arasında, (en geç) yeniçağın başlarından sonra ortaya çıkmış ayrımı aşmanın mümkün olabileceği görüşündedirler.

6. 1. Ezoterizm, Okültizm ve Bilim

Modern okültizmin bir bilim olması yönündeki tez, henüz genel anlamda kabul görmemiş olmakla birlikte, kolayca çürütülebilecek ve reddedilmesi gereken bir görüştür. Okültizm yandaşları, her ne kadar sarkaç salınmalarının ruhlar, ölüler veya dünya dışı varlıklar v.s. tarafından yönetildiğini savunsalar da sarkaç salınmasıyla ilgili bu iddianın yanlış, dolayısıyla bu tür açıklamaların gereksiz olduğunu, bilimsel temelde kanıtlamak mümkündür. Sabit bir taşıyıcıya asılı olan bir sarkaç başlangıç dokunuşuyla fizik kuralları çerçevesinde hareket etmeye başlar ve başlangıç enerjisinin tükenmesi sonucunda hareketsiz kalır.[1] Parmağa geçirilen veya elde tutulan bir sarkaca ise elden sürekli yeni enerji geçmektedir, çünkü insanın eli, kaslardaki otomatik gerginlik, kan dolaşımı, bedenin hareket etmesi, solunum ve vücuttaki diğer süreçlerin etkisiyle sürekli hareket halindedir. Bu da elde tutulan bir sarkacın neden sürekli hareket ettiğini açıklamaktadır. Sarkacın bu hareketliliğin

1 Sadece belirli uzunluktaki bir sarkacın (Foucault Sarkacı) dünyanın dönmesine bağlı olarak hareketliliği devam eder.

yanı sıra, hareketler yönetiliyormuş gibi görünür. Bu yönetilme, ideomotor yasasıyla (Carpenter Efekti) açıklanabilir. Bu yasaya göre (işaret sözcükleri olarak adlandırılan) birçok sözcük, vücudun büyüklü küçüklü hareketleriyle ilişkilidir. Anadili Almanca olan birçok kişinin, örneğin "kule" kelimesini duyunca veya telaffuz edince, farkına varmadan gözlerini yukarıya doğru hareket ettirdiği kanıtlanmıştır. İdeomotoriğin bu etkisi, langırt (masa futbolu) oynayan kişilerde de gözlemlenebilir. Oyuncular, oyun sırasında –çoğunlukla farkına varmaksızın– sıklıkla sanki topu yönlendirmeye yardımı olacakmış gibi vücut hareketleri yapar veya yuvarlanan topun hareketlerine eşlik ederek, topun gittiği yöne doğru eğilirler. Birçok insan yüz hareketleriyle, düşünce ve duygularını ele vermekte, farkına varmadan yaptıkları vücut hareketleriyle verdikleri mesajlar, diğer insanlar tarafından okunabilmektedir (sözsüz iletişim). Özellikle güçlü duygular, istekler ve korkular birçok insanda vücudun verdiği tepkilerle dışa vurulur (örneğin korkunun etkisiyle terlemek, titremek, yüzün sararması veya kızarması gibi). Buna bağlı olarak, örneğin yeni bir kız arkadaşın doğru kişi olup olmadığını anlamak için resminin üzerine tutulan sarkaç, bilinçli veya bilinçsiz düşünceler tarafında yönlendirilmekte ve kişinin hayır veya evet diye yorumlayabileceği daireler çizerek hareket etmektedir. Sarkacın onu tutan kişi tarafından hareket ettiriliyor olmasına karşın, bu durum örneğin bir ruhtan gelen mesaj şeklinde yorumlanmaktadır. Sarkaç kullanan bazı kişiler, bunu zaten bildiklerinden, sarkacın "aslında yüreklerinin derinliğinde yapılmış olan seçimleri gösterdiğini"[2] söylerler.

Bu durumda, sarkacın kendisinin değil, sarkacın salınmasına getirilen yorumların okült olduğu görülmektedir. Okültizm ve ezoterizm aslında tek başlarına birer olgu değildir. *Okült, ör-*

2 Bkz. Zinser, H. 1993: *Jugendokkultismus in Ost und West*, s. 53.

neğin renkler, genleşme veya ağırlık gibi nesnelere ve süreçlere özgü bir nitelik değildir. Okült ve ezoterik, nesne ve süreçlere yüklenen anlamlardır. Okültistler ve ezoteriğe inananlar, algı ve yorum arasında hiç değilse de yeterli düzeyde ayrım yapmazlar. Önceden benimsenen, istek ve korku vb.nin oluşturduğu anlam kalıplarıyla olgulara yaklaşırlar ve algılamak istediklerini görürler. Okültizm ve ezoterizm, yorumladıklarını gerçekten algılanmış gibi kabul eden ve her ikisinin ayrımına varamayan veya varmak istemeyen yorum sistemleridir.

Fincanla uygulanan ruh çağırma seansları da, sarkaç için ayrıntılı olarak açıklanmış olan fiziksel, fizyolojik ve psikolojik süreçlerle aynı şekilde açıklanabilir. Burada ayrıca bir grup dinamiği süreci de devreye girmektedir. "Başarılı" bir fincanla ruh çağırma seansı için, grubun aynı "havada" olan üyelerden oluşması ve bunların bilinçli veya bilinçsiz olarak sonuç almaya istekli olmaları gereklidir. Eğer grup, örneğin fincanla ruh çağırma uygulamasını izlemesi için bir araştırmacıya izin verildiği için, "havasında" değilse, benim de sıkça gözlemlemiş olduğum gibi, bu durum fincanın sadece yaygın hareketler yapmasına veya hemen oturumun başında "hayır"a gelip, o anda orada "bir ruhun olmadığına" işaret etmesine neden olmaktadır. Daha önceden bir dizi "mesaj" almış olan bir gruptan, harf kartlarını masanın üzerine seansa katılanların görmemesi için kapalı halde dizmeleri ve işaretlenen kartları sadece seansa aktif olarak katılmayan bir "protokol görevlisinin" okuması istendiğinde, ortaya her defasında bir "harf salatası" çıkmıştır. Bu da fincana dokunan kişilerin, bilinçli veya bilinçsiz olarak fincanı yönlendirdiğini göstermektedir. Ruhlar, öbür dünyaya ait varlıklar vb. bu sürecin açıklanması için gerekli değildirler.

Okültizm yandaşlarının algı ve yorum arasında ayrım yapamayışları, psikokinetik veya telekinetik olarak adlandırılan deneylerle de kanıtlanabilir. Eğlendirme amaçlı illüzyonistler, gö-

rünürde "doğaüstü" bir yöntemle, örneğin kaşıkları bükebilmektedir. Birçok hileyle bunu kolayca yapmak mümkündür. Ezoterikçi bir medyum, örneğin elini öne doğru uzatarak, işaret parmağı ile başparmağı arasında tuttuğu kaşığı "psişik" gücüyle bükebildiğini iddia edebilir. Burada seyircinin tek görebildiği, kaşığın büküldüğüdür. *Hiç göremeyeceği şey ise, illüzyonist veya medyumun, bunun psişik güçlerin yardımıyla gerçekleştiği şeklindeki açıklamasıdır.* Bu yalnızca, gözle görülen bir sürecin bu şekilde yorumlanmasından, bu şekilde açıklanmasından ibarettir. Okültist, ezoterist veya para psikolog, burada gerçekte görülen bir fiil ile (kaşığın biçim değiştirmesi) bunun yorumlanması (parapsikolojik güçler) arasında bir ayrım yapmamaktadır.

Şimdiye kadar hiç kimse, denetlenen deney koşullarında psikokinetik diye tanımlanan, yani "psişik" olarak veya farklı bir şekilde adlandırılan güçlerle bir nesneyi bükememiştir. Denetlenen deneylerde medyumlar ya hileye (hatta bazen de kendi kendilerini aldatmaya) başvurmuş veya gösterilerini başarıyla sonlandıramamışlardır. Bu tür deneylere sadece o konuda uzman bir bilim adamını değil, aynı şekilde bu hileleri bilen ve –aslında birçok küçük çocuk gibi– kolayca kandırılamayan bir illüzyon ustasını da çağırmak gerekmektedir.

Çatalla su veya maden arayanlarda da durum farklı değildir. Denetlenen koşullarda, örneğin Kassel'da yapılmış olan şans çatalı testinde, çatalı kullanan kişi, rastlantı sınırları içinde kalan bir alanda sonuç almış ve aslında başkalarının da tahmin etmesi mümkün olan yerleri göstermiştir. Üstelik testin tekrarında aynı "isabetli" sonuçlar alınamamıştır.[3]

Ezoterik ve okült tedavi girişimlerinde de durum aynıdır. Bilimsel tıp, alternatif ya da tamamlayıcı tıbbın ve diğer şifa yöntemlerinin terapötik etkilerini defalarca araştırmış ve bu yön-

3 "Wünschelruten-Test in Kassel" için bkz.: *Skeptiker* 1/1991, s. 4-10. Ayrıca bkz. König ve Betz'in araştırmaları. 1989: *Erdstrahlen?* Şans çatalı raporu farklı bir amaç taşımasına karşın olumlu sonuçlar içermemektedir.

temlerle alındığı rapor edilen sonuçların denetlenebildiği çalışmaların hepsinde, bu yöntemlerin iddia edilen iyileştirici özellikleri göstermediği sonucu ortaya çıkmıştır. Hatta iyileşme konusundaki bilgilerin birçoğu zaten çok tutarsız olduğundan, bunların sağlıklı bir şekilde denetlenmesi bile mümkün olmamaktadır. Her ne kadar spiritüel şifacılar, Rolf Drevermann gibi ellerini kullanarak "astımı, mesane sancılarını, karaciğer kanserini, Multiple Sklerose (MS) hastalığını, kulak uğuldamasını ve sağırlığı" tedavi ettiklerini, Dr. Eli Lasch gibi uzaktan şifa göndererek beyin tümörünü yok ettiklerini, Christos Drossinakis gibi şeytan çıkarma ayinleri, muskalar, beyaz büyü yardımıyla "depresyon ve korku gibi ağır psişik rahatsızlıkları, kronik ağrıları, alkol ve uyuşturucu bağımlılığını, Parkinson gibi ağır nörolojik bozuklukları veya kalp hastalıklarını, bronşiti veya dolaşım bozukluklarını, bacaklardaki deformasyonları, romatizmal hastalıkları, alerjiyi ve nörodermatiti" teşhis ve tedavi ettiklerini iddia etseler de bu iddiaların hiçbirinde bilimsel araştırmaların vazgeçilmez koşulu olan kesinlik yoktur.[4] Vakaların hiçbiri belgelendirmemiş olduğundan, doğruluklarını denetlenememekte ve sadece birer fıkradan öteye gidememektedirler. Bir spiritüel şifacının veya neo-şamanın el ile teması veya değerli taşların temasıyla iyileşme sağlanması veya en azından şikâyetlerin azalması arasındaki ilişki, ancak hastalar tarafından öznel olarak kurulabilir ve bunun da bilimsel yönden kanıtlanması ve tekrarlanması mümkün değildir. Öznel olarak algılanan iyileşmeler, hastalığın kendiliğinden gerilemesi, plasebo etkisi veya eş zamanlı olarak uygulanan tıbbi tedaviden kaynaklanabilir

Bir diğer sihirli kelime de psikosomatiktir. Hemen her hastalıkta ve iyileşme sürecinde, kişinin psikolojik ve sos-

4 Bkz. Oepen, Irmgard. 2000: Brauchen wir Wunderheiler? In: Shermer/Traynor (Hg.) 2000: *Heilungsversprechen*, s. 43, 44, 48.

yal koşullarının bir rolü olduğuna hemen herkes inanır. Fakat bu yaklaşımın, mide ülseri örneğindeki gibi terapötik bir yönteme dönüştürülmesi ise, sorun yaratır.[5] Spiritüel şifacılar vb. tarafından "tedavi edilen" hastalıkların büyük bir çeşitliliğe sahip olması, bunların arasında telkine veya kuruntuya dayalı hayali hastalıkların da bulunabileceği ve bunların psişik güçler veya herhangi bir şifacının sayesinde başarıyla "tedavi edilmiş" olarak kabul edilebileceği olasılığını akla getirmektedir.[6] 1995 yılında Almanya'daki spiritüel şifa dernekleri konfederasyonu (Dachverband der Geistheiler/ DGH) tarafından "başarılı spiritüel şifa uygulamalarını tıbbi kriterlere göre belgelendirmek" amacıyla bir merkez kurmuştu. Ancak bu merkez 1998'e kadar tek bir vakayı bile belgelendirememiştir. Bu konfederasyonun yönetim kurulunda yer alan 17 şifacıdan "15'i, uygulamalarından kayda değer tek bir vakayı dahi rapor olarak sunmanın olanaksız olduğunu belirtmiştir." Konfederasyonun daha önceki başkanı da dört yıl sonra yayınladığı bir açıklamada bu durumu doğrulamıştır.[7] Ezoterik ve okült şifa uygulayıcılarının bir temsilcisi tarafından böyle bir itirafın yapılmış olması, bu tür şifa yöntemlerine inananların bunların etkinliğinden kuşku duymasında, bi-

5 Heliobacter-pylori enfeksiyonu için bkz.: *Deutsche Medizinische Wochenschrift*. 119 (1994), s.669-72. Veya Berstad, Keitl: Heliobacter pylori Infection in peptic Ulcer Diseases: *Scandinavian Journal of Gastroenterology*. 1993. 28, s.561-67. Mide ülseri örneğinde, 1960'lı yıllarda dayanılmaz iş ve evlilik ilişkileri bu hastalığın nedeni olarak görülmüş ve hastalara işlerindeki veya evliliklerindeki koşulları değiştirmeleri hatta bunlardan vaz geçmeleri yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu da psikosomatik bir açıklamanın kolayca bilinmeyen bir nedenin yerini alabildiğini ve buna bağlı olarak yanlış tedavi yöntemlerine başvurulabildiğini göstermektedir. Oysa günümüzde mide ülserine bir enfeksiyonun neden olduğu bilinmektedir.

6 Edwards, H. Ve Stollznow, K. 2000: Alternative Beratung. Shermer/Traynor. 2000: *Heilungsversprechen*, s. 73-90.

7 Wiesendanger, Harald*: Hat geistiges Heilen Zukunft?* age. 1999: *Geistiges Heilen*, s.388. Yalnız, Bruno-Grönig'in arkadaş grubu spiritüel şifa yöntemiyle sağladıkları başarıları "şifa akımı" aracılığıyla belgelemişler, ancak –belgelendirme yöneticisinin açıkladığı gibi– sadece başarılı vakaları kaydetmişlerdir.

limsel tıp tarafından yapılan eleştirilerden daha etkili olabilir.

Bilimsel tıp, son iki yüz yılda çok sayıda hastalıkla yapılan mücadelede olağanüstü başarı göstermiştir. Bununla birlikte, birçok hastalıkta, özellikle kronik hastalıklarda ağrı ve acıları azaltma dışında nedene yönelik bir tedavi sunamamaktadır. Spiritüel şifacılar, reiki, değerli taş tedavisi ve benzerlerine gösterilen yaygın ilgide bu durumun da rol oynayabileceği göz önünde tutulmalıdır. Ancak hastalar, ağrı ve acılarıyla başedemediklerinden, umutsuzca çoğu kez kendilerini istismar eden inanç şifacılarına yönelmektedir. Umutsuzlar ve aklı karışanlar sadece ağrılı hastalarla sınırlı olmayıp; Almanya'da sayıları en az kırkı bulduğu düşünülen ruhsatlı doktorun da muayenehanesinde spiritüel yöntemleri uyguladığı ve bunlardan bir şeyler umut ettiği bilinmektedir.

Burada amaç, kendisini bilgi (bilim) olarak gören modern okültizmin ve ezoterizmin nesnel yönden hatalı iddialarını, kuramlarını ve düşüncelerini çürütmek değildir ve zaten bunun gerçekleştirilmesi olanak dışıdır. Bu daha çok, ilgili bilim dallarının görevidir. Kabul edilmiş bilim dallarının dışında kalan "Para-Bilimleri" Bilimsel Araştırma Derneği " (Gesellschaft zur wissenschaftlichen Untersuchungen von Parawissenschaften [GWUP]), yirmi yıldan uzun bir süredir para-bilimin/bilim sınırındaki akımların iddiaları ve aldıkları sonuçları araştırmış ve düzenli olarak, okült iddiaların bilimsel yöntemlerle incelenmesinin mümkün olmadığını kanıtlamıştır.[8] Okültizmin bilgi hatta "yüce bilgi" olma iddiasını reddetmek için burada sadece münferit örnekler verilebilir.

Örneğin, sadece tüm bilim dalları için geçerli olan temel eleştiri ilkesi ele alınabilir. Özellikle, algı ve yorumu birbirinden

8 Araştırmaların sonuçları düzenli olarak *Skeptiker* dergisinde yayımlanmaktadır. Ayrıca, "Gesellschaft zur wissenschaftlichen Untersuchungen von Parawissenschaften" (GWUP) bir yazı dizisi ve *Skeptische Jahrbuch*'u ve birçok tekli araştırmayı yayımlamaktadır.

ayırmak çoğu kez zor olduğundan ve algıya izdüşümsel olarak her zaman düşüncelerimizi belirleyen modeller dahil bulunduğundan, bilim dalları sistematik eleştiriye ve öz eleştiriye ilişkin yöntemler geliştirmişlerdir. Bilimsel bir eleştirinin temelleri özellikle şunlardır:

a. Her açıklamanın denetlenebilir olması. Bir bilim adamı her zaman, söylediği veya yazdığı bilgiyi nereden edindiği sorusunu yanıtlayabilmelidir. Sunduğu bilginin kaynağı gerçekten kabul edilebilir nitelikte midir? Bilim dalları bu soruları yanıtlayabilmek için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Örneğin tarih bilimi kaynak eleştirisini, etnoloji katılımcı gözlemi, sosyoloji farklı ampirik yöntemleri, fen bilimi de deneyleri geliştirmiştir.

b. Bir deneyin veya bir açıklamaya kaynak oluşturan olguların kontrol edilebilen koşullarda tekrarlanabilirliği ile bilgi edinme sürecinin tekrarlanabilirliği. Bu iki koşul da yapılan açıklamanın ve araştırılan olguların niteliklerine bağlı olarak, çeşitli bilim dallarında farklılıklar gösterir.

c. Bir açıklamanın kendi içinde çelişkiler içermemesi (tutarlı) ve kesin olması. Kesin olmayan açıklamalar denetlenemezler, çelişkili olanlar ise yansıtılması gereken konuda veya düşüncede bir sorun bulunduğuna işaret ederler.

Ezoterizm ve okültizm, yöntemsel bir eleştiri ve öz eleştiri içermediği gibi, aksine okült yaklaşımlara, yardımcı mekanizmalar aracılığıyla eleştiriye karşı bağışıklık kazandırılır. Charles Darwin öğretilerinden birinde, bir bilim adamı için görüşüne uygun örnekler ve materyalleri toplamaktan ziyade ona karşı olan örnek ve görüşleri dikkate almanın daha önemli olduğunu öne sürmüştür. Bir kuram, karşıt görüşler sayesinde sağlamlık kazanır. Bilim kuramcısı (teorisyeni) K. R. Popper bu görüşten hareketle bilimsel bir ilke oluşturmuştur.[9] Ezoterist ve okültistlere sorulan soruya okült öğretilerle çelişen olgular te-

9 Bkz. Popper, Karl R. 1961: *Die Logik der Sozialwissenschaften*.

mel alınırsa, daima anlayışsızlıkla karşılaşılır. Deneyimlerdeki ve olgulardaki tutarsızlıkların kendilerini ne ölçüde ikna ettiği yönündeki sorular, bunların yakıştırma oldukları gerekçesiyle –çoğu saldırgan bir biçimde– reddedilmektedir.[10]

Ezoterizmin, okültizmin ve parapsikolojinin bilimsellik iddiasına dayanan açıklamalarının benimsenmesi ve kabul edilmesinde toplumsal örgütlenme ile bilgi ve bilimin günümüzdeki aktarım biçimi önemli bir rol oynar. Çünkü bilginin bolluğu ve bilim dallarının farklılaşması sonucunda, öğrenim gördüğümüz alanın, hatta çoğu kez uzmanlık alanımızın dışında kalan ve farklı bir dala mensup olan bir bilim adamının açıklamalarını inanç ve sadakatle kabul etmesi, daha doğrusu inanması gereken bir başkasının yerine geçmiş oluyoruz. Öte yandan, gerekli bilimsel hazırlığa ve yeterli niteliklere sahip olmayan, bazı bilim dallarının gerektirdiği laboratuar, araç ve gereci v.s kullanmayan bir aceminin, kendi alanında bağımsız hükümlere varmasını hiçbir bilim adamı kabul etmez. Bir alanın uzmanı, en iyi olasılıkla, alanı dışındaki birinin soru ve önerilerini kabul ederek onları belki daha sonraki araştırmalarında dikkate alabilir.

Okulda fizikle ilgili mekanik öğretisi hâlâ deneyler yardımıyla verilebilmektedir, fakat modern mikrofizik alanında durum farklıdır. Bu öğretiye sadece inanmak ve onu ezberlemek zorunda kalırız. Fen bilimlerinin öğretiliş biçimi bile inanmayı gerektirmektedir. Bunun sonucunda, uygulamada bu alanlara yabancı olan herkes için bilim bir sır ve "scientific community" olarak adlandırılan topluluklar okült birer kulübe dönüşmüştür. Sadece doktorlar değil; bilgisayar uzmanları, oto tamircileri, istatistikçiler ve diğer birçokları da, bize, bilgi ve nitelikleri-

10 Popper bunu, modern oluşumda (kültürde) batıl inançla ilgili bir kongrede bizzat gözlemlemek zorunda kalmıştır (Hannover 1988: "*Geist und Natur*"). Yöntemlerini açıkladığında, "Popper'e yüksek sesle hoşnutsuzluk ifadeleri yağmaktaydı". FAZ (günlük Frankfurt gazetesi) Nr. 127, 3 Haziran 1988, s.31.

ne kendimizi emanet etmemiz gereken "beyazlar içindeki tanrılar" gibi görünürler. Modern bilimlerin bu şekilde ürettikleri inanma eğilimi, ezoteristler, okültistler ve para-psikologlar tarafından da sahiplenilir ve yararlanılır. Bilginin ve bilimin sosyal yönden organize olması ve öğretme yöntemi, bu nedenle, ezoterizmin ve okültizmin benimsenmesine –genelde kendi iddialarına ve amaçlarına zıt düşse de– katkıda bulunmaktadır.

6. 2. İnanç Olgusu Olarak Ezoterizm ve Okültizm

Burada bir noktayı netleştirmek gerekiyor: Okült öğretilerin yanlış varsayımlara dayandıkları, modern bilimin yöntemsel kurallarını dikkate almadıkları ve denetlenebilir bir teste uygun olmadıkları bilimsel açıdan kanıtlansa bile, okült ve ezoterik düşünceler birçok insan için geçerli olmaya devam etmektedir. Ezoterizm ve okültizm, insanların isteklerine, korkularına, beklentilerine, ümitlerine ve diğer gereksinimlerine hitap etmekte ve bunlara yanıt vermektedir. Ancak, bu konudaki bilimsel eleştiri, yalnızca söz konusu istekler, korkular ve ümitlerin karşılanmasında başvurulan araçların yanıltıcı ve yanlış olmasıyla sınırlı olduğundan eksik kalmaktadır. Tam tersine, okültizme karşı ileri sürülen bir eleştirinin etkili olması için, önce bu istek ve korkuları kabul etmesi gerekir. Belki bu şekilde, bazı isteklerin karşılanması için bir yol göstermesi, korkuları giderecek bir çözüm bulması, insanları üstün ve sınırsız güç fantezilerinden esprili bir biçimde uzaklaştırması ve böylelikle yaşamlarında gerçekleştirilebilir olanları gerçekleştirmelerini sağlaması, onların hiçbir zaman gerçekleşmeyecek illüzyonlara inanarak yanılgıya düşmelerini önlemesi mümkün olabilir.

Okült yaklaşımların ve iddiaların, bunları benimseyip inananların dışındakiler için bir gerçeklik oluşturmamasına karşın, birçok insan, ezoterik ve okült yaklaşımlara inanmakta ve kendileri veya başkalarıyla ilgili hayati önem taşıyan konular-

da karar verirken, örneğin bir sarkaç aracılığıyla aldıkları mesajlara bağlı kalmaktadır. Okült ve ezoterik yaklaşımların onlar için "psişik gerçeklik" veya inanç gerçekliği haline geldiği söylenebilir. Bazı durumlarda bu gerçeklik, zorlayıcı olmamakla birlikte daima organize olan okült ve ezoterik topluluklardan (cemaatlerden) sosyal bir onay almakta ve izleyici veya satıcı-müşteri niteliği taşıyan ezoterik topluluklarda bu gerçeklik, sosyal bir realiteye dönüşebilmektedir. Okültizm ve ezoterizm diğer inanç sistemleri gibi, sosyal davranışların, yönünü belirlemenin ve kendini anlamanın çerçeve koşullarını oluşturmaktadır. Bu tür inanışlar, birçok insanın, en azından özel yaşamında, yani mesleki çalışma alanının dışında, ezoterik yaklaşımlar aracılığıyla kendisiyle ve başkalarıyla olan ilişkilerinde uzlaşmacı olmasını, psişik ve sosyal açıdan "yeterli" olduğunu öğrenmesini, dolayısıyla algılamasını sağlamaktadır.[11]

Bu tür yönlenmeleri, modern deyişle anlam yüklemeleri oluşturmak ve korumak, tarihte olduğu gibi günümüzde de dinlerin önemli kültürel işlevlerinden biridir. Bu nedenle okültizmin ve ezoterizmin bir inanç olgusu mu yoksa bir din olarak mı kabul edileceği sorusu karşımıza çıkmaktadır.

Modern okültizm ve ezoterizmin açıklama ve iddialarının bir inanç olgusu oluşturduğu kuşkusuzdur; çünkü bu öğretilerin etkinliğini yaşamak için bunların gerçek olduğunu kabul etmek, yani inanmak gerekir. Ayrıca son yıllarda, bunların etkilerine ilişkin "açıklamaların" artık özellikle pozitif bilimin modellerine dayanmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin ezoterik bir tedavide duyarlı kişinin, hastanın bedeninden yayılan, "ince bir maddeden oluşan" (yani maddesel) ışınları algılayarak hastalıkları teşhis ettiği ve ona "ince enerjisini" aktararak (yine fiziksel bir kavrama gönderme yapılmakta) bunları te-

11 Bkz. Zinser, Schmidt, Remus. 1997: *Psychologische Aspekte neuer Formen der Religiosität. Empirische Untersuchung zu persönlichkeitspsychologischen Dimensionen der Mitgliedschaft in religiösen Bewegungen und der Esoterik.*

davi ettiği yönündeki açıklamalar değil, dini geleneklere bağlı açıklamaların (örneğin reiki'de, İsa peygamberin eliyle şifa dağıtmasına yapılan göndermeler[12]) ağırlık kazandığı gözlemlenmektedir. Fakat "pozitif bilime dayanan açıklamalar" bu nedenle kaybolmamış, yalnızca geri plana itilmiştir.

"Dini açıklamalara" dönüşün nedeni büyük olasılıkla günümüzde bilimsel düşüncelerin birçok ezoterik ve okült çevrede inanılırlığını yitirmiş olmasıdır. Tüm sorunlara fen bilimleri tarafından çözümler bulunacağı umudu yerini daha gerçekçi yaklaşımlara bırakmış olup beklentilere artık –bilime inancın sarsılmaz olduğu dönemlerdeki gibi– öncelikle dinsel çözüm yaklaşımları egemen değildir. Buna karşın, bizlerin de umut ettiği gibi, ezoterizmin ve para-bilimlerin yanlış iddialarına yönelik bilimsel eleştiriler, etkisini hâlâ tamamen yitirmemiş olabilir. Dini modellerin geçerli kabul edilmesi sonucunda okült iddiaların inanç temeline dayandırılması ve tanım gereği bilimsel bir denetleme ve eleştiriden muaf olması, ezoteristler için bir avantajdır. Ayrıca, örneğin spiritüel bir şifacı, yaptığı dini bir yorumun "yaşantıya dayanan bir inancın ifadesi" olduğu gerekçesiyle anayasamızın güvencesindeki din özgürlüğü kapsamına alınmasını talep edebilir.[13]

---

12 Yeni Ahit'ten bazı bilgilere göre İsa'nın yalnız el temasıyla şifa vermediği, sayısız şifa verişlerinde daima (örneğin Markos 5, 34): "Senin inancın seni kurtardı. Huzur içerisinde git ve acılarından kurtul," şeklinde bir ekleme yaptığı da belirtilmelidir.

13 Örneğin Wiesendanger, Harald. 1999: *Hat geistiges Heilen Zukunft*? s. 373. Wiesendanger şöyle iddia etmektedir: "İyileşme hakkı din özgürlüğü hakkından kaynaklanmaktadır." Ancak din özgürlüğünün herkesin kendisiyle ilgili olduğunu, başkasının tedavisi için geçerli olmadığını görememiş olduğu açıktır. Eğer spiritüel şifacılık, ezoterik yaşam danışmanlığı vb. ticari amaçla yapılıyorsa söz konusu meslek dalı ile ilgili yasalara tabidir. Din özgürlüğüne dayanarak herkes için geçerli yasal normlar yürürlükten kaldırılamaz ve devre dışı bırakılamaz. Bu nokta, örneğin Avrupa Konseyinin 4. 11. 1950 tarihli İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya dair sözleşmesinde açık olarak formüle edilmiştir, (BGBI. II, 685 ve 953), madde 9, paragraf 2. Eyalet Temsilciler Meclisi ile 13. Federal Meclis tarafından kurulmuş olan, "Mezhepler ve Psiko- Gruplar olarak adlandırılanlar"a ilişkin anket komisyonu, ticari amaçlı yaşam desteği uygulamalarını yasal bir zemine oturtarak müşterileri spiritüel şifacıların ve alternatif tedavi olanakları sunan diğer şifacıların istismarından korumak,

Ezoterizm ve okültizmde çoğu kez din tarihinden öğelere başvurulmasına ve ezoterik tedavilerde bizzat kendilerinin, inanmaya dayalı şifa etkilerinden ve inanca dayalı tıptan söz etmelerine karşın, ezoterizm gibi modern okültizmin de din olarak tanımlanmasından kaçınılmaktadır. Bunun nedeni, yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi, yalnızca bu yaklaşımların bilimsellik iddiasında olmaları değildir; aynı zamanda ezoteristler ve okültistlerin de kendileri için din tanımlamasını nadiren kullanmaları burada rol oynamaktadır. Bunların genellikle kullandığı "spiritüalizm" deyimi de aslında ne olduğu belirsiz ve anlaşılması güç bir deyimdir. Bunların dışında, okültizm ve ezoterizmin Avrupa'nın dinler tarihi sürecinde oluşmuş din kavramı kapsamına alınmamasını destekleyen çok sayıda gerekçe mevcuttur.[14]

Bununla birlikte, Avrupa'daki din kavramının sömürgeleşme sürecine bağlı olarak genelleşmesine dayanan, program yönünden tanımlanamayan, yaygın bir dini tanımlama oluşturulabilir. Ancak bu tanımda, Avrupa merkezli, sömürgeci bir din kavramı temel alınmaktadır. Ezoteristler ise, sömürgeciliği şiddetle reddetmekte, hiçbir şekilde sömürgecilikle bağlantılı olmak istememektedirler. Oysa (reddettikleri) maddi sömürgeciliğin ardından şimdi de bir tür bilinç sömürgeciliği uyguladıklarını, diğer bir deyimle Avrupa dışı kültürlerin ürünlerini pazarlamakta ve sömürmekte olduklarını herhalde gözden kaçırmaktadırlar.

Okültistler ve ezoteristler, Avrupa dışı kültürlere ve dinlere ait nesneleri, fakat aynı zamanda da bu kültürlerde daha önceleri

---

aynı zamanda bu tür şifacılar v.b.'nin sorumlu davranmalarını sağlamak amacıyla bir yasa tasarısı hazırlamıştır. Ezoterikçiler bu tasarıya şiddetle karşı çıkmışlardır. Oysa denetimden kaçan herkes, istemeyerek, sunduğu mal ve hizmetlerin kusurlu olduğu, kendisinin de bunu bildiği kuşkusunu uyandırır.

14 Yanlış anlamaları önlemek için, burada dinin sistematik bir tanımının yapılmadığını vurgulamak gereklidir. Bu tür bir tanımlama tartışmalıdır. Burada yalnızca ezoterizm ve okültizmin bir din olup olmadığı konusu açıklanırken bazı konulara değinilmiştir. Din teriminin tartışması için bkz. Zinser, H. 1997: *Der Markt der Religionen*, Bölüm 9.

veya halen sosyal bir anlam taşıyan kültleri ve sembolleri kullanmaktadır. Bu semboller aslında, ait oldukları din tarafından oluşturulmuş ahlaki ve sosyal cemaatleri yansıtırlar. Bu nesnelerin, kültlerin ve sembollerin taşıdığı anlam, ait oldukları dini cemaatler tarafından kabul edilmiştir. Örneğin bir Tibet ses kâsesi veya vadjra[15] gibi bir nesne, tek başına şifayla veya dinle ilgili bir anlam taşımamakta, bunlara bu anlamları dini, hatta bazen de dünyevi topluluklar yüklemektedir. Aynı şekilde bir ritüelin gerçekleştirilmesi de ancak sosyal bir toplulukta dini bir külte dönüşmektedir. Bir nesne önce toplum tarafından kabul edilirse ve toplum ona gerçekte taşıdığı nesnel anlamın ötesinde özel bir anlam yüklerse, dini bir sembole dönüşebilir.

Anlam yüklemek, sosyal bir topluluğun (cemaatin) spiritüel eylemidir. Bu anlamlar sayesinde topluluk bağlayıcı bir karakter kazanmaktadır. Eğer kutsal bir nesne, bir ritüel veya bir sembol kendi sosyal bağlamından ayrılıp Avrupa'ya taşınırsa, bunlar kendilerine bu anlamı yükleyen ve onu koruyan sosyal topluluğu yitirdikleri gibi taşıdıkları anlamı da yitirirler. Bunlar artık her ezoteriğin, fuarlarda, dükkânlarda ve istedikleri her yerde ticaretini yapabileceği, alelade birer nesneye, bir ritüele ve içi boşaltılmış birer sembole dönüşürler.

Ortaya çıktıkları ülkelerde temsil ettikleri ahlaki ve dayanışmacı toplum anlayışında somutlaşan bu özel dini nitelik, bu cemaatlerin ortadan kalkmasıyla birlikte yok olur. Avrupa'da bu cemaatlerin yerine yeni cemaatlerin oluşup oluş(a)mayacağı ise belirsiz ve kuşkuludur. Ezoterizm yandaşları, bu nesneler ve ritüellerin aracılığıyla bireysel olarak öbür dünyada bulunanla, olağandışı olanla, hatta belki de kutsal olanla bağlantı kurmaya çalışır. Sosyal cemaatler bazı istisnalar dışında bunları kendileri yaratmaz, çünkü öznel özgürlüklerinin kısıtlanmasını istemezler. Bu bakımdan ezoterizm ve okültizmde tüm dinlerin belirle-

15 Fırtına Tanrısı'nın kullandığına inanılan bir tür balta.

yici bir niteliği olan, ahlaki ve dayanışmacı bir cemaat oluşturma özelliği yoktur.[16] Eğer Fr. Schleiermacher, R. Otto ve diğerleri gibi dini, kendisini güvence altına alan sosyal cemaatten ayırırsak ve evren algısını ve duyumunu, evrenin tanrısal olduğu (nümen kavramını) anlayışını dinin temeli olarak kabul edersek, ezoterizm ve okültizm de din olarak görülebilir.

Ancak sosyal cemaatin, nesnelerin, ritüellerin, öğretiler vb.nin ortak olarak kabul edilmesiyle bir dini oluşturduğu ve kutsal öğelerini her zaman koruduğu ve bunları bireylerin keyfi olarak kullanmalarına izin vermediği gerekçesiyle bu görüşe itiraz edilebilir. Dinlerde bireylerin sembollere, ahlaki öğretilere, tanrıya ve tanrılara bireysel olarak ulaşmalarına izin verilmez. Tek tanrılı dinlerde bu ulaşılmazlık tanrı kavramı için geçerli kılınmıştır. Gerçi bütün dinlerde her zaman birileri, tanrıyı ulaşılabilir kılmayı denemiş fakat bu girişimler her zaman reddedilmiştir.

Okültistler ve ezoteristler sadece bir bilinmeyenin, bir yüceliğin, bir tanrısal varlığın veya mutlağın olduğunu iddia etmeyip, aynı zamanda kendilerinin veya en azından "zihinsel açıdan yetenekli" uzmanlarının mutlak olanla bağlantı kurabildiğini ve bunu çoğunlukla teknik araçlar yardımıyla gerçekleştirebildiğini iddia ederler. Bu durumla en sık, "tanrısal bir gücü" amaçları doğrultusunda kullandıklarını iddia eden şifacılarla ve günümüzde kanallaşma yöntemiyle ölenlerin ruhlarıyla her zaman temas kurduklarını iddia eden spiritüalistlerde karşılaşılmaktadır. Her iki iddia da dini bilince ters düşmektedir. Ayrıca Avrupa geleneklerinde geçerli olan tanrı ve kutsal kavramlarıyla da çelişmektedir.

Ahlaki ve dayanışmacı cemaatlerin bağlayıcılığını ortadan kaldırmak ve dinlerde ulaşılmaz kabul edileni ulaşılabilir kılmak, ezoterizm ve okültizmin karakteristik özelliklerini oluşturur ve bu nedenle her iki akım ile geleneksel dinlerin temel

16 Bkz. Durkheim, Émile. (1912: *Die elementaren Formen des religiösen Lebens*, s. 75.

görüşleri arasında gerginlik hatta karşıtlık mevcuttur. Bu açıdan, ezoterizm ve modern okültizm "özel bireysel din" olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte, devlet ile kilisenin, din ile toplumun ayrılması sonucunda, modern çağda din özel bir kavram niteliği kazandığından, ezoterizm ve okültizm de belki de bu gelişmenin en uç noktaları olarak kabul edilebilir. Devlet ve kilisenin ayrılması sonucunda, daha önce zorunlu olan dini normlar, artık sadece kendi istekleriyle o dine veya mezhebe bağlananlar için geçerli olmuştur. Aynı şekilde, dinin rahipler ve krallar tarafından kötüye kullanımı da engellenmiş olmaktadır. Fakat aynı zamanda bu ayrım, dinin toplum üzerindeki birleştirici etkisini zayıflatmış veya tamamen kaldırmıştır. Bunun sonucunda, dini inanışlar, ritüeller ve sembollerin özel amaçlarla bireysel kullanımının da önü açılmıştır. Ancak bu noktada herhangi bir yanlış anlamaya neden olmamak için, yeniden bir din devletinin veya devlet kilisesinin kurulmasının sorunu çözmeyeceği, hatta aksine din özgürlüğünün ve bununla birlikte özgürlüğümüzün önemli bir unsurunun ortadan kaldırılacağı da önemle vurgulanmalıdır.

Ezoterizm ve okültizm, ancak devlet ile kilisenin, din ile toplumun birbirinden ayrılması ve dinin özelleştirilmesi olgularının insanların tümü için geçerli olması halinde dinin yeni bir şekli olarak tanımlanabilir. Devlet ve kilisenin ayrılmasından sonra, önce sınırlı bir biçimde, son kırk yıllık dönemdeyse giderek belirginleşen bir biçimde bir din pazarı oluşmaya başlamıştır. Din özgürlüğü her şeyden önce herkesin kendi mezhebini ardından da dinini seçebileceği veya vazgeçebileceği anlamını taşır. Fakat bu özgürlük aynı zamanda herkesin bir din sunabilmesine neden olmuştur ve halen olmaktadır. Bu pazarın temel özelliği dinlerin serbest bir biçimde arz ve talep edilebilmesidir. Kişi burada isteklerine ve olanaklarına uygun bir biçimde dinini oluşturabilmektedir. Bu "din pazarı", dinin bireyselleşmesi-

nin sonucu ve bunun somutlaşması olarak kabul edilebilir. Burada özgür seçim ve pazar, aslında modern öncesi dinin, bir cemaat veya toplumda ahlaki yönden bağlayıcı olmak gibi, ayırıcı özelliğini ortadan kaldırmaktadır. Kutsal olanla ahlaki olanın birbirinden ayrılması gerektiğini Rudolf Otto daha 1917'de *Das Heilige* isimli kitabında belirtmiş, hatta belki de öngörmüştü.[17] Yazar, nümen kavramını oluşturarak, bununla "kutsallık eksi geleneksel ve mantıklı öğeleri" tanımlamaya çalışmıştır.[18] Böylelikle, –pazar etkisiyle olduğu gibi–, hemen olmasa da cemaat veya toplum tarafından yapılandırılan kutsalın ortadan kalkmasının mümkün olup olmayacağı sorusu gündeme gelmiştir.

6. 3. Ezoterik ve Okültizm: Batıl İnanç mı, Büyü mü, Spiritüalizm mi?

Ezoterizm kavramı, "Spiritüalizm" ve "Büyü" tanımlamalarını kendi içinde barındırırken, "batıl inanç" terimi sadece modern ezoterizmin ve okültizmin karşıtları tarafından kullanılır. Batıl inanç ifadesi dinle ilgili polemiklerden kaynaklanmakta olup yanlış inancı tanımlamak için kullanıldığı düşünülebilir. Çünkü belirli bir inanç duruşunu içselleştirmeyenler için, doğru inancı yanlış inançtan ayırabilecek belli kriterler mevcut değildir. Fakat bu durum bilimin ilke ve yöntemleriyle uzlaşmayan bir inancın kabul edilmesini gerektirir. Bununla birlikte, kriter olarak, belli yaklaşımlar kabul edilemez ve bunların sosyal sonuçları itibarıyla insanların barış içinde yaşamasına engel olarak görüldüğü tarihsel sürece gönderme yapılabilir. Fakat din biliminde, tartışmalı bir kavram olan batıl inançtan, tarih ve diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi vazgeçilmelidir.[19] Büyü kavramında da durum çok farklı değildir. Gerçi büyüyü dinden ayıra-

17 Otto, Rudolf. (1917): *Das Heilige*, s.5ff.
18 Age, s. 6.
19 Bkz. Gladigow, Burkhard. 1988: *Aberglaube. Handbuch religionswissenschaftlicher Grundbegriffe* başlıklı eserde,. Cilt 1, s. 387-388.

bilmek için kesin kriterlerin oluşturulması her zaman denenmiş, fakat şimdiye kadar sonuç alınamamıştır (bkz. Arasöz 1).

Antik çağdan beri büyü dendiğinde diğerlerinin dini kastedilerek bunların değeri düşürülmüş ve Yeni Ahit'te büyünün yandaşları asosyallik ve ahlaksızlıkla suçlanmıştır. Hıristiyan bakış açısına göre ezoterizm ve modern okültizm büyü olarak tanımlanabilir, ancak bu durumda Hıristiyanlık ölçütleri benimsenmiş olur. Öte yandan da dinin ne şekilde büyüden ayırt edilebileceği sorusu yeterli ölçüde yanıtlanmamış olduğundan, bu tanımın ne gibi bir aydınlatıcı özelliği olduğu sorusu ortaya çıkar.[20] Ezoterizm yandaşlarının hepsi değilse de bazıları büyü ifadesini öz tanımlama olarak kullanmakta, ancak sonuçta hem bu ifadeye bağlı dini polemiği üstlenmiş olmakta hem de inanış ile uygulamalarını dini polemiklerde iddia edilenlerden ayırt etmekte yetersiz kalmaktadırlar.

Spiritüalizm ise ezoterik ve okült metinlerde, gerçekte ne olduğu belirsiz bir şeyi adlandırmaya yarayan sihirli bir sözcüğe dönüşmüştür. Spiritüalizm sözcüğü, Latincede, zihin, nefes, ruh anlamına gelen "spiritus"tan türetilmiştir. Avrupa'daki din ve felsefe geleneğinde önemli bir rol oynayan ruh kavramı birçok başlık altında ortaya çıkmakta, ama ezoterizmde kullanılan ruh kavramı, teolojide ve felsefedeki anlamından büyük ölçüde uzaklaşmaktadır. Spiritüalizm sözcüğü, ne olduğu tam olarak belirlenemeyen veya belirlenmesi gerekmeyen bir olgu için kullanılmaktadır. Ruh kavramı bütün dinlerde açık bir biçimde ele alınmamaktadır; örneğin Yahudilikte ruh bir "Tanrı Konsepti" olarak ele alınmakta, Hıristiyanlıkta da "Kutsal Ruh"tan söz edilmektedir. Örneğin Antik Yunan ve Roma dinleri gibi dinlerde ve soya bağlı diğer dinlerde ruh ve mantık kavramları, bu dinlerdeki tanrılarla bağdaştırılmamaktadır.

Spiritüalizm ifadesi bütün dinlerde "ruh"un var olduğunu

20 Bkz. Zinser, H. 1997: *Der Markt der Religionen*, Bölüm 6: Was ist Magie?

varsaymaktadır. Bütün dinler ortak beşeri ruhun eylemlerini yansıttığı kabul edildiği sürece, kuşkusuz bunun bir doğruluğu da vardır; ancak bu kültürlerin kendi dinlerini ruhsal oluşumlar, tanrılarını da ruh olarak tasarlayıp tasarlamadıkları sorusunun sorulması ve bu soruya olumsuz yanıt verilmesi gerekmektedir. Eğer ezoterizm ve okültizmde, bütün dinsel inanışlarda bilinçli bir spritüalizmin geçerli olduğu varsayımından hareket edilirse, o zaman Hıristiyanlığa özgü tanrı kavramı bütün dinlere aktarılmış olacaktır.

Bu yaklaşım, her dinin kendini tanımlayışını yeterince dikkate almaması ve hepsini Hıristiyanlıkta geçerli olan Tanrı kavramı kapsamına alması yönünden sakıncalı olup bu durumda hem bu dinler yanlış anlaşılmış hem de bunlara müdahale edilmiş olur. Günlük yaşamımızda, kültürümüze egemen olan materyalizme karşı spiritüalizm geçerli kılınmak istendiğinde, Hıristiyan dinindeki ruh anlayışının, aynı Avrupa felsefesinde olduğu gibi, insanların çoğu için anlaşılmaz olduğu görülecektir. Ruhun, iş ve aşk yaşamından ve mekanik materyalizm ile psiko-analiz kuramlarından dışlanmasına karşı yapılan haklı protesto, çoğu kez ruhu insanın kendisiyle ve başka insanlarla olan ilişkilerinde aramak yerine, onun sadece yeniden yok etmek üzere, nesnelerde ve objelerde aranmasına yol açmaktadır.[21] Elbette bu çalışmada ruhun ne olduğunu anlatmak mümkün değildir. Yine de bu noktada, ruhun filozofu olarak kabul edilen ve ruh ile bilinci, kendiliğinden birer olgu oluşturmaları ve hem kendisi hem de diğeriyle ilişkili olmalarıyla diğerlerinden ayrılan birer kavram olarak tanımlayan Hegel'e gönderme yapmak gerekir.[22]

---

21 Th. W. Adorno 1947'de *Thesen gegen den Okkultismus* adlı makalesinde şöyle şikâyet etmiştir: "Maddeciliğe karşı çıkarlar ama yine de astral bedenin ağırlığını ölçmek isterler. İlgilendikleri objelerin hem deney olanaklarının dışında yer alması hem de deneyimlenebilir olmasını isterler."

22 Hegel, G.W.F. (1822-1831): *Die Vernunft in der Geschichte*, s. 54.

Arasöz
2. Düşünce Biçimi Olarak Ezoterizm

Antoine Faivre ve yandaşlarının, ezoteriği gerçekliği özgün olarak şekillendiren bir "düşünce biçimi" olarak görme önerisi, düşünce biçimi ifadesini anlaşılır kılmaktan çok bir bilmeceye dönüştürmüştür. Bu görüşe göre, ezoterik düşünce biçimini "bilimsel, mistik, teolojik veya (...) ütopik karakterli diğer düşünce biçimlerinden" ayırt etmek gerekmektedir.[1]

Faivre, altı temel varsayımın (4'ü temel, 2'si göreli sabit) ezoterik düşünceyi karakterize ettiğini kabul eder.[2] 1. *Denklikler.* Ezoterizmin, evrenin görünen ve görünmeyen bölümlerini birbiriyle birleştiren bir denklikler bağından yola çıktığı düşünülmektedir. "Yedi metal ile yedi gezegen arasındaki denklik, gezegenler ile vücudun veya karakterin –hatta toplumun parçaları arasındaki denklik (astrolojinin temelini oluşturur) bunlara örnek gösterilebilir (...). Ayrıca, doğa (evren) ile –hatta tarih ile– açıklanan metinler arasındaki denklikler" de bu kapsama girer (s. 25). 2. *Yaşayan doğa.* Evren ve doğanın karmaşık, çok şekilli, hiyerarşik bir düzene sahip olduğu ve "bütün parçalarının büyük ölçüde canlı olduğu" kabul edilmektedir. Buna, "büyücünün tılsımlara yüklediği astral özellikler, –özelikle tüm müzikal biçimleriyle– orfeizm, ruhun ya da vücudun bozulan ahengini

1 Faivre, Antoine. 2001: *Esoterik im Überblick*, s. 33 (Ana Hatlarıyla Ezoterik).
2 Faivre, Antoine. 2001: *Esoterik im Überblick*, s. 24-34; ayrıca bkz. Faivre, A. 2000: *Theosophy, Imagination, Tradition*. Sayfa xxi ve devamı. Parantez içerisindeki sayfa sayıları *Esoterik im Überblick* adlı eserine aittir. Yandaşlar altı temel varsayımı kısmen farklı yorumlamaktadırlar, bkz. Neugebauer-Wölk, Monika. 1999: *Aufklärung und Esoterik*, s.10ff; Kippenberg, Hans G., Stuckrad, Kocku von. 2003: *Einführung in die Religionswissenschaft*. Münih: Beck, s.74ff. Faivre'nin ezoterizm saptamasına -bazı değişiklerle-, örneğin Hanegraaff, Wouter J. 1996: *New Age Religion and Western Culture*, s.396-400 ve Stuckrad, Kocku von. 2004: *Was ist Esoterik?* s.12-14 katılmıştır.

düzeltmek amacıyla yıldızlar, metaller ve bitkilerden yararlanılması" gibi uygulamalar örnek verilebilir (s. 26). 3. *İmgelem (hayal gücü) ve meditasyon.* İmgelem, "her tür bağlantının" hissedilmesi (s. 27) ve bunların "ayinlere, sembolik resimlere ve mandalalara" dönüştürülmesi olarak kabul edilir (s. 27). Bu bağlantılara göre, ezoterik olanın mistik olandan ayırt edilebildiği düşünülür. Ezoterist burada, "yaratıcı hayal gücü yardımıyla iç gözüyle görebilen aracı kişinin aldığı mesajlarla (...)" ilgilenirken, mistik inanıştaki bir kişinin ilgisi, Tanrı'yla birleşmeye yönelmiştir (s. 28). İmgelemde, insanın bir tür "ruhsal bir organ" yardımıyla bir aradünya ile, yani mezokozmosla bilişsel ve görsel bir bağlantı kurduğu kabul edilir (s. 28). 4. *Transmutasyon deneyimi.* Bu varsayım, dışta gerçekleşen bir eylemle içsel yaşantı arasında bir paralellik olduğu görüşüne dayanır. Transmutasyon "deneyimi yaşayan kişide olduğu gibi aynı şekilde doğanın parçalarından birinde de gerçekleşebilir (...)" (s. 30).

Bu dört "temel değişmezin" yanı sıra, iki de "göreli karakteristik öğe"nin mevcut olduğu kabul edilir. 5. *Uyumluluk (konkordans) Oluşumu.* Burada, "iki, üç veya daha çok sayıda, hatta tüm gelenekler için geçerli ortak bir payda bularak (...), bir aydınlanma veya daha üst düzeylerde bir ilahi bilgiye ulaşmak" amaçlanır (s. 31). Bazı ezoteristler bu varsayımdan hareketle "insanlığın tüm dini veya ezoterik geleneklerini aşan ve bunları kendi içerisinde barındıran "en eski" geleneğe ulaştıklarını ve bunu öğretebildiklerini iddia ederler (s. 32). 6. *Transmisyon,* diğer bir ifade ile "ezoterik bir öğretinin önceden belirlenmiş bir yol izlenerek ve belirli basamaklara bağlı kalınarak ustadan öğrenciye aktarılmasıdır." (s. 32) Bu tür bir aktarma biçiminin "bilgilerin geçerliliğini" güvence altına aldığı ve öğrencinin usta tarafından eğitilmesini sağladığı kabul edilmektedir (s. 32).

Modern ifade mantığı, ifadeler hakkında yapılan açıklamalar ile nesneler hakkında yapılan açıklamaları birbirinden

ayırır. Faivre'nin temel değişmezlerine yakından bakıldığında bunların arasında çok kesin ayrım yapamadığı ve düşünce (yani ifadeler) hakkında olduğunu belirttiği açıklamaların, gerçekte nesnelere ilişkin olduğu görülür.

1., 2. ve 4. temel sabit öğeler, yani "dünyadaki denklikler", "yaşayan doğa" ve "transmutasyon" ile ilgili açıklamaları aslında düşünceye değil gerçeklikler ve nesnelere ilişkin açıklamalardır. Sadece üçüncü sabit öğe olan "imgelem ve meditasyon (aracılık)", belki düşünce sürecine ilişkin bir açıklama olarak görülebilir. Diğer iki "göreli" temel öğe, geleneklerde "uygunluk oluşumu"nun ve "transmisyon"un içeriğinde, sosyal otoriteye ve ezoterik öğretilerin aktarımına ilişkin açıklamalar mevcuttur. Söz konusu karakteristik öğelere bakarak, Rönesans döneminden beri Avrupa'daki din ve felsefeye eşlik eden özgün bir ezoterik düşünce biçiminin ne olduğunu anlamak mümkün değildir. Ezoterizm yandaşlarından bazıları "ezoterik düşünce biçimi"ni şamanizmin "en eski çağlarına" kadar dayandırmaktadır.

Bu altı temel öğeyle örneğin bilimlerde ve bunlara ait sosyal organizasyonlarda da her zaman karşılaşılmaktadır (Bu olgu Faivre'in de dikkatini çekmiştir). Bu açıdan bunlar, ezoterizmi diğerlerinden ayırmak için yeterli ölçüde belirleyici özellikler oluşturmamaktadır. C. M. Wieland henüz 1781'de, 16. yüzyılda, bunlarla (kendisinin ("Afterphilosophie-felsefe ötesi" olarak tanımladığı varsayımlarla – H. Z.) az ya da çok ilgilenmemiş ünlü bir kişinin mevcut olmadığına işaret etmiştir. Aynı şekilde daha sonraki yüzyıllarda da bu tanıma giren "ünlüleri" saymak mümkündür. Ancak burada çok önemli bir farka değinilmesi gerekir: Bu varsayımlar her dönemde, farklı ölçülerde, eleştiri ilkesinden hareketle kontrol edilmiş ve alınan sonuçlara göre, her tez birer birer reddedilmiştir. Bilimsel alanda ise bir açıklama, bir otorite tarafından "aktarıldığı" için değil, aksine

çok sayıda araştırmacı tarafından tekrarlanan deneylerle kanıtlanamadığı için kabul görmez.[3] Eğer ezoterik düşüncenin ayırıcı özelliği olarak kabul edilecek bir öğe varsa, bunu ezoterizmin deneylere ve eleştiriye karşı geliştirdiği bağışıklık kazandırma stratejisinde aramak gerekir. Eleştirinin yokluğu, daha doğrusu görmezden gelinmesi veya algılama ile yorumlama arasındaki farkların yadsınması, eskiden süregeldiği gibi bugün de bilgi ve bilim olduğunu iddia ettiği sürece ezoterizmin temel hatası olmaya devam edecektir.

Ezoterik ve okült düşüncenin bir diğer ayırıcı özelliği, düşünceler ile ifadeler arasındaki tutarsızlık olup, buna geçerli bir gerekçe gösterilememektedir. Daha açık söylemek gerekirse: Düşüncelerin çelişkili olması ezoterizme özgü değildir, aksine bazı felsefi yaklaşımların gösterdiği gibi bu durum çok verimli olabilir; çünkü çelişkili açıklamalar için karşı tezler oluşturmak ve sonrasında bunları birlikte sınamak mümkün olur. Ezoterizmin karakteristik özelliği ise bu çelişkilere yapılan itirazların çoğunlukla yanıtsız kalmasıdır. Böyle bir çelişkiye örnek olarak, ezoterik ve okült olguların, günlük yaşamdaki deneyimlerle ve bilimsel araştırmalarla sınanamadığı veya bunların sınırlarının dışında kaldığı fakat yine de bunları yaşamanın mümkün olduğunun iddia edilmesi, gösterilebilir. Böyle bir nitelendirme teolojide ele alınan dinlerde de bulunmaktadır. Bu dinlerde, ulaşılması olanaksız metafizik bir varlığın, bir mutlaklığın, bir tanrının v.b.'nin var olduğu varsayımından hareket edilir, ancak aynı zamanda bu varlığın geçmişte de var olduğu için ulaşılabilir olması gerektiği kabul edilir. İlgili dini cemaat içinde söz konusu varlığın sözlü veya diğer biçimlerde aktarılan semboller tarafından temsil edildiğine ve ona bu semboller aracılığıyla ulaşıldığına inanılır. Konuşma veya konuşturma

3 Bu bilimsel uygulamada bir zorunluluktur. Fakat uygulamada otoritelerin açıklamalarının büyük bir rol oynadığını hepimiz biliyoruz.

da söz konusu üstün varlığı sembolize etme yollarından biridir. Ancak bu şekilde öğrenilecek olanın, aslında uğruna bedel ödenen ve sorumluluk yüklenilen bilgi olup olmadığını burada tartışmak istemiyorum. Teologlar bu çelişkinin nasıl yorumlanacağına açıklık getirmeye çalışmaktadır. Aslında bu sorun sadece veya öncelikle, tanrılarını ve yaratıcılarını artık bu dünyanın bir parçası olarak değil, prensip olarak ondan ayrı gören, örneğin yaratıcının, dünyayı hiçten var ettiğine inanan dinlerde ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, tanrıya ve dünyaya ilişkin bu tür düşüncelerle ve bu konudaki dogmatik öğretilerle, örneğin bazı ezoterizm taraftarlarının severek gönderme yaptıkları Sibirya Şamanizminde ve ezoterizmde arkaik olarak adlandırılan diğer dinlerde karşılaşılmamaktadır.

Ezoterizmn bir düşünce biçimi olmasına ilişkin varsayım, L. Lévy-Bruhl'un, oluşturduğu ve kendi döneminde, ilkel olarak nitelendirilen toplumlarda bulmuş olmayı düşündüğü, katılımcı, mantık-öncesi veya mistik düşüncenin veya bazı psikologların savunduğu arkaik mantığın değiştirilmiş şekli olarak yorumlanabilir. Ezoterizmin bir düşünce biçimi olarak tanımlanması, ezoterizm kendisinin bilim olduğunu iddia ettiği sürece bilimsel eleştiriye, din olduğunu iddia ettiği sürece de dini ve ahlaki eleştiriye karşı bir bağışıklık kazandırma stratejisi oluşturmaktadır.

Arasöz
3. "Yüce Bilgi" İnanç Ve Bilginin Sentezi

İnanç ve bilginin sentezinin oluşturulmasının Hıristiyanlığa özgü bir düşünce olduğunu hatırlatmak belki de gereksiz değildir. Bu sentezde, antik çağdaki Antik dönem Hıristiyanlığında, bilginin ve mantıklı gerekçelerin yardımıyla inanç öğretisinin (dogmatizm) ortaya çıkmasından başlayarak yeniçağda tanrının varlığını kanıtlamaya yönelik rasyonel girişimlere kadar uzanan gelişmeler, bu senteze örnek oluşturmuştur –oysa bu yaklaşımı savunan ezoteristlerin büyük bir bölümünün de bu olgudan habersiz olmaları mümkündür. Yahudilik ve İslamiyet ile Budizm'in belli dallarında da karşılaştırılabilir denemelerin önemi giderek artmıştır. Diğer dinlerde bu tür "felsefi" girişimler sıra dışı kalmış ve ancak globalleşme sonucunda karşılaştırmalı "teolojizasyon" gerçekleşmiş ve bu alanda uzmanların yetişmesi mümkün olmuştur. Bu tür dinlerde, öğretilerin geliştirilmesinden çok, kültün doğru bir şekilde uygulanması önemlidir. Bundan dolayı bir ortopraksi'den (doğru davranış) söz edilir. Ancak, Hıristiyanlıktaki dogmatik açıklamalar ve öğretiler, birçok inanan için kısa sürede anlaşılır olmaktan çıkmış, bundan ötürü dogmayı temsil eden piskoposlara itaate zorlanmışlardır. Bunun sonucunda, İsa ve tanrıya olan inancın yerini konseyler tarafından belirlenmiş dogmalara inanç almış ve inancın çekirdeği çatlamaya başlamıştır. A. Harnack, bu konuda "Dogma (dinin) aşındırılmış dilidir" şeklinde bir açıklama yapmıştır; "Dinin (Hıristiyanlık) gerçek dili inanç, dua ve davranıştır."[1] İnanç ile itaatin bu şekilde yer değiştirmesine, Hıristiyanlığın ilk döneminden başlayarak, Karl Barth ve çok sayıda diğer araştırmacının dönemine kadar itiraz edilmiştir. İnanç ve bilginin yeniçağın başlangıcından itibaren ayrılmaya

1 Harnack, Adolf von. (1914): *Dogmengeschichte*, s. 6.

başlaması ve buna devlet ile kilisenin ve din ile toplumun kademeli ayrımının eşlik etmesi, buna bağlı olarak sürekli şikâyet konusu olan "politik teolojiden" uzaklaşılmaya çalışılması kuşkusuz bir rastlantı değildir. İnanç ile bilginin sentezini savunan herkesin, bu tür bir programın, siyasal ve toplumsal açıdan olduğu gibi, bireysel özgürlükler ve gerçeklik kavramı açısından da doğuracağı sonuçların bilincinde olması gerekir.

Ezoterizmin iddiaları, kabul gören bilimsel yöntemlerle ispat edilmek yerine reddedildiğinden, ezoterizm yandaşları bazen, kendi öğretilerinde bilimlerin henüz erişememiş oldukları düşünülen, "daha üst düzey bilgi"nin söz konusu olduğunu, bilginin veya bilgiye ilişkin kavramların "yükseltilmiş olduğunu" iddia etmekte, hatta "mantığın yükseltilmesi" ya da "mutlak bilgiye ortak olma" gibi kavramlara gönderme yapmaktadırlar.

Yeniçağın başlangıcından beri bilimler şüphesiz öğretilerinin çoğunu eleştirmiş, düzeltmiş, hatta reddetmiştir. Ayrıca günümüzde bilgi o kadar çoğalmıştır ki –tüm bilim adamları da dahil olmak üzere– bir kişinin uzmanlık alanının dışında kalan ve giderek artan bilgiye kısaca göz atması dahi mümkün değildir. Önceden de belirtilmiş olduğu gibi bu durum, bilimler için ciddi bir sorun oluşturmaktadır.

Ancak ezoterizmde bahsedilen "bilgi yükseltilmesi" yukarıda değinilen bilgi artışı ile değil, daha çok "mutlak bilgiye ortak olma" deyiminin işaret ettiği gibi, bilginin kalitesiyle ilgilidir. Mutlak bilginin nerede yer aldığı ise bir sır olarak kalmakta ve sadece bir sırdan ibaret olduğuna göre bilgi niteliği taşımamaktadır. Bilgi olarak kabul edilmesi için, açıklanması ve sınanabilmesi gerekir. Aksi takdirde bilgi değildir ve dolayısıyla bilgi ve bilim olma iddiasını hak etmemektedir. Eğer bilgi açıklanmıyor veya açıklanamıyorsa, bilgi olduğundan kuşku duyulmalı, hatta tartışılmalıdır. Bu nedenle, "üst düzey bilgi" veya "bilginin yükseltilmesi" ile ilgili konuşmaların içi boş kalmaktadır.

7. Ezoterizm Ve Okültizmin Din Olarak Sınıflandırılmasını Destekleyen ve Karşı Çıkan Gerekçeler

Açıklamalarımda en azından din tanımlamasına veya bu tanımlamanın önemli öğelerine bir bütün olarak değindim. Ancak bunların daha ayrıntılı olarak incelenmesi gereklidir. Din biliminde çoğunlukla dinin tanımlanmasının mümkün olmadığı, şimdiye kadar yapılan tanımlamalara tek taraflı, toplumsal ve tarihsel sınırlamalar konulduğu, bunların evrensel olduklarının öne sürülemeyeceği ve bundan dolayı reddedilmeleri gerektiği anlayışı savunulmuştur. Evet, hatta artık başka yeni tanımlama denemelerinin yapılmaması gerektiği bile öne sürülmüştür (Wahlström, v. Stierencron[1]). Maalesef bugün de üstü kapalı olarak kabul edildiğine inandığım bu duruşa karşı en azından şu iki soru ve itirazla karşı çıkılması gerektiği görüşündeyim.

1. Konusunu belirlemeyi sistematik olarak reddeden bir bilim olabilir mi? Bir belirsize ve/veya belirlenemeyene ilişkin bilgi veya bilim söz konusu olabilir mi? Bu durumda din biliminin bilim olma iddiasından vazgeçmesi gerekmez mi? Dolayısıyla, din bilimini temsil edenlerin çalışmaları, en iyi koşullarda, rastlantılara ve isteğe bağlı nedenler ve fırsatlar sonucu ortaya çıkan çeşitli olguları "din" başlığı altında dosyalamaktan ibaret olmaz mı? Belirsiz veya belirlenemeyenin araştırılması veya en azından betimlenmesi için bir ya da birden fazla bilimsel yöntem olamaz mı?[2]

1 Bkz. Wahlström, B. 1981: *The indefinability of religion*; Stierencron, Heinrich von. 1993: *Der Begriff der Religion in der Religionswissenschaft*.

2 Din biliminin kendine özgü yöntem sorunları vardır. Kendini diğer bilim dallarından ayırt edecek bir yönteme sahip değildir. Araştırmalarında ele alınan konulara göre tarih biliminin, sosyolojinin, dil biliminin vb. bilim dallarının yöntemlerini kullanır.

Bu konuyu burada noktalamak mümkündür. Fakat din biliminin ve bu bilimin üstlendiği görevlerin bu tür bir belirsizliğe terk edilmesi kuşkusuz belirli sonuçlar doğurur. Vergi mükelleflerini ve maliyecileri, her bir temsilcinin kendi özel merak ve hobilerinin peşinden gittiği bir konuyu kamusal kaynaklarla finanse etmeye ikna etmek pek mümkün olmaz. Ayrıca bu dalda eğitim görenlere, okullarda, kilise dışı din dersi vermek gibi özel görevler verilemez. Çünkü belirsiz ve belirlenemez olanın resmi okullarımızda yeri yoktur. Özel merak ve hobileri okullarda zorunlu ders olarak eğitim programına almak mümkün değildir.

2. Avrupa devletlerinde din kurumu, din özgürlüğü ilkesinden kaynaklanan tüm yasal ve toplumsal ayrıcalıklarla ilişkili olarak konumlandırılır. Din özgürlüğü, koruma yasası kapsamında değerlendirilir. Ancak korunacak konunun ne olduğu belirlenemiyorsa, özgürlük yasası neyi koruyabilir? Belirsiz ve belirlenemeyen, hukuk kurumları tarafından korunamaz. Din bilimcileri, din kavramını tanımlamayı reddederek din özgürlüğünün çözülmesine katkıda bulunmuş olmuyorlar mı? Din bilimcilerinin en azından, kesin olarak neyin din olmadığını ve bu nedenle özgürlük haklarından ve ayrıcalıklardan yararlanamayacağını belirtmeleri gerekir.

Alman Ceza Kanunu'ndaki "Tanrı'ya Hakaret" olarak tanımlanan paragrafı (166), bu durumdan ötürü ve başka nedenlerle, yaklaşık 40 yıl önce değiştirilmiştir. Bu yasayla artık yalnızca Tanrı değil, ülke içinde bulunan dini cemaatler de kamusal huzuru etkileyici nitelikteki, küçük düşürücü açıklamalara karşı korunmaktadır. Tabii ki eleştiriler, hatta polemikler bu kapsamın dışında bırakılmış, sadece kamu huzurunu bozacak açıklamalar kastedilmiştir. Oysa bu karar, bazı davalarda gösterebildiğim kadarıyla göstermelik olmaktan ibarettir. Burada benim için önemli olan, koruyucu nitelikteki bir yasanın, dini

cemaatleri, hangi kriterlerden dolayı dini birer cemaat olarak kabul edileceklerini belirlemeleri yönünde zorlamasıdır. Eğer din bilimi neyin din olduğuna ve neyin din olmadığına dair tanımlama yapmaktan kaçınırsa, kendi kendisini marjinalleştirerek eğitim alanındaki yerini kaybetmesine neden olur.

Dini tanımlama amaçlı çeşitli girişimleri ve bunların gerekçelerini ve eleştirilerini bu çalışmanın kapsamında ele almam mümkün değildir. Çünkü bu farklı bir çalışmayı gerektirir. Üstelik bu araştırma, ezoterizm ve okültizmin yeni birer din biçimi olup olmadıklarına dair sorunun tartışılması açısından da gerekli değildir. Ancak bu soruların tartışılması ve belki de karara bağlanmasını gerektiren kriterler üzerinde durmak gerekir. Bunların en azından birer tez olarak ele alınması ve kanımca dinin tanımlanması açısından vazgeçilmez olan birkaçı üzerinde durulmalıdır. Daha ayrıntılı tanımlama ve gerekçeleri *Der Markt der Religionen* (Dinler Piyasası) başlıklı kitabımın 9. bölümünde bulabilirsiniz. Ancak, burada dini, deneyler ve duyular üstü bir olgu olarak ele almadığımı hemen belirtmek isterim. Din bilimi açısından din, –muhtemelen dindarlardan ve teologlardan farklı bir bakış açısından– tarihsel ve toplumsal süreç içinde insanlar tarafından meydana getirilmiş bir olgu olması nedeniyle, sadece toplumsal ve tarihsel bir kavram olarak ele alınabilir.

1. Din ile din olmayan ve buna bağlı olarak kutsal ile kutsal olmayan arasında ayrım

"Din ve din kavramı üzerine konuşmanın anlamlı olabilmesi için dinin tarihteki ve toplumdaki diğer kültür olgularından ayrılması gerekir."[3]

Spinoza şunu öğretmiştir: *omnis determinatio est negatio* (her belirleme bir olumsuzlamadır (veya: her seçiş bir vazgeçiştir). Eğer din, başka olgulardan ayırt edilemiyorsa, bu durumda din,

3 Zinser, H. 1997: *Der Markt der Religionen*, s.155. Bundan sonraki kısımlarda parantez içerisinde sadece sayfa numaraları belirtilecektir.

hakkında bir bilgi ve bir bilimin mevcut olması mümkün olmayan her şey ve hiçbir şeydir. Din, eğer din olmayandan ayırt edilemiyorsa, din terimi yalnızca semantik bir buğudan ibarettir. Din ile din olmayan, dini olanla dünyevi olan arasındaki fark, bugün bütün toplumların düşünce ve eylemlerinde –bazen de belirli kademeleri izleyen bir şekilde– gözlemlenmektedir. Bu ayrım ve sınırlama çoğunlukla uygulamada kendini belli eder. Birçok kutsal mekânda farklı alanlar oluşturulmakta ve belirli özel alanlar rahiplere ve uzmanlara ayrılmaktadır. Bunlar örneğin bir iple çevrilerek ziyaretçilerin giremeyeceği kutsal birer alan olarak sınırlandırılmaktadır.[4] Böylece mekânsal ayrım gözle görülebilir hale gelmektedir. Benzer bir ayrım zaman yönünden de yapılabilir. Belirli günler ibadete ayrılır ve dünyevi çalışmalara ayrılan zaman böylelikle sınırlandırılır. Bir kez daha farklı olarak formüle edilmesi gerekirse: Burada önemli olan dini olanla dünyevi olanın *birbirinden ayırt edilmesidir*; neyin hangi tarafa ait olduğu değişebilir; önemli olan toplumun kurduğu özel niteliklere sahip olan özel alanın ayırt edilmesidir.

2. Bu ayrım kimin tarafından ve ne şekilde yapılır?

"Dinsel ile dinsel olmayan arasındaki ayrım, inananların bir yorumu" olup din bilimi de bu ayrıma katılır. (Bkz. s. 162)

Dinsellik, bir olayın, bir nesnenin, bir ilişkinin doğal olarak sahip olduğu bir özellik değildir. Dinsel, örneğin bir taşın boyutu, rengi, ağırlığı vb. özellikleri gibi, doğal bir nitelik değildir. Bir kitabın kutsal bir kitap, bir eylem sürecinin dinsel bir ayin, bir nesnenin dinsel bir simge olup olmaması, o dine inananların anlamlandırmasına bağlıdır. Bu anlamlandırma olmaksızın bir

4 Birçok kilisede mekânın bu şekilde bölündüğü görülebilir. Bu bölünme, diğer dinlere ait ibadet yerlerinde de mevcuttur. Japon tapınaklarında dini-dünyevi ayrımını somutlaştırmak için kullanılan ve "shimenawa" adı verilen, burma hasırdan yapılmış halat da bunun diğer bir örneğini oluşturur. Bkz. Naumann, Nelly. 1988: *Die einheimische Religion Japans*. Bölüm 2 Leiden: Brill, s. 214.

olgunun dinsel olup olmadığını bilemeyiz ve belirleyemeyiz.

Bu ayrım bir toplumun kendi kimliğini kavrama sürecinin sonucudur. Bir dinin yandaşlarının kendi kimliklerini bulmuş olmaları ve bunun tarihsel-toplumsal çevre tarafından kabul edilmiş olması bu ayrımın başlıca koşuludur. Aksi halde, ritüellerin ve inanışların, nesneler, kitaplar, işaretler, semboller ve benzerlerinin dinsel olup olmadıklarını belirlemek genellikle mümkün olmaz. Eğer din bilimcileri neyin din olduğunu dine bağlı insanların kendi kimlik kavramlarından bağımsız olarak belirlerlerse, araştırmalarını normatif bir bilime, hatta kripto-teolojiye (C. Colpe) dönüştürmüş olurlar ve bu da dini bir gelenek, bir açıklama hatta inanç gibi meşruluk kazanamayacağı gibi, dini cemaatin (kilise gibi) onayından (ve kontrolünden) yoksun kalır. Bu durumda, tarih ve toplumdaki dinlerin tarihsel veya toplumbilimsel yönlerden araştırılmasından değil, sadece bir profesörler dininden (H. Cancik) söz etmek mümkün olur.

3. Ne tür bir ayrım yapılır?

Bir olgunun dinsel veya dindışı olarak anlamlandırılması her zaman zihinsel bir süreçtir –tüm yorumlamalar zihinsel bir sürecin sonucudur– ve bundan dolayı bütün dinsel olgular, bireysel olarak oluşturulmakla birlikte ortak bir bilincin (aklın) ürünleridir. Çünkü her birey düşüncelerini ve eylemlerini bu müşterek kavramları kullanarak biçimlendirir.

Tarihte ve toplumda alışılmış şekilde din olarak sınıflandırılan olguların hiçbirinde, başkalarının kolektif aklının belirli kişileri, nesneleri, ritüelleri vb.'nin dinsel olarak sınıflandırıldığının bilincine varılmaz. Tam aksine, tanrılarının ya da tanrının mevcut olduğu varsayılır.[5] Üstelik bu tanrıların, Hıristiyanlıkta uzun süren bir teolojik dönem sonucunda ortaya çıkan ve tanrı, oğul ve kutsal ruh üçlüsünü kabul eden öğreti örneğinden

5 Bu olgu, din bilimi ile teoloji ve inananlar arasında çok önemli bir fark oluşturmaktadır.

anlaşılacağı gibi, aklın niteliklerine sahip olması şart değildir.

4. Kişisel tanımlama ve toplumsal kabul görme

"Dinsel", geçmişte olduğu gibi her zaman sosyal ilişkilere yerleşmiş sosyal bir kategori olduğundan, yani bireysel bir kategori oluşturmadığından, isteğe bağlı olarak kullanılan kavram değildir. Çünkü, bir kişinin, inandıklarını din olarak tanımlaması (kişisel tanımlama) yeterli olmayıp ayrıca sosyal çevrenin de onun bu yorumunu kabul etmesi gerekmektedir (Yorumun toplumsal kabulü) (Bkz. s.166).

Bu kabulü kültürel geleneklerden ayırmak mümkün değildir. Bu nedenle, din bilimi açısından din, tarihsel süreç içinde ortaya çıkan bir olgudur ve kavramın kendisi de tarihseldir. Bir olgu "dinsel" etiketini sonradan tekrar kaybedebilir.

Din kavramı, bütün toplumlarda ve bütün dönemlerde var olmamıştır. Hatta Avrupa sömürgeciliğinden ve küreselleşmeden önce, en azından söz konusu kavramın içerdiklerini çatısının altında toplayan bir sözcük bile mevcut değildi. Ancak bu dönemde, din kategorisi ve dinsel sınıflandırma evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu sadece bir anlam veya sözlük sorunu değildir. Bazı uluslarda ve dillerde, bizim din olarak tanımladığımız olgunun sözel bir karşılığı yoktur. Örneğin eski Yunanda bu anlama gelen genel bir deyim mevcut değildi. Onlar sebeia (bilinmeyene saygı), eusebeia (ruhsal olgunluk), hiera (kutsal mekân/tapınak) ve treskeia gibi kavramlardan söz ediyorlardı. Birçok dilde kullanılan kavramlarla bizim bugün kullandığımız arasında içerik yönünden farklılıklar mevcuttur. Ancak bizde de bu kavram tarih boyunca değişime uğramıştır. Günümüzde anayasanın öngördüğü toplum düzeni, artık ilahi bir düzen değildir. Oysa ortaçağdaki efendilik ve kölelik, çalışma ve eğlenme olarak bölünmüş toplumsal düzen tanrıya dayandırılmakta ve böylece ilahi olduğu kabul edilmekteydi. Dinsel olarak tanımlanan içerik değişebilir, ancak ayrım, yani *ayırt etme gerçeği* her zaman mevcut-

tur. Kutsal ve kutsal olmayanın yalnızca ikiye değil, bazen de daha fazla gruba ayrılmasını, bütün toplumların hareketlerinde, yasal sistemlerinde, yükümlülüklerde, yasaklanan ve izin verilen eylemlerde gözlemlemek mümkündür. Hatta her dilde bu olguyu niteleyen farklı kavramlar geliştirilmiştir. Burada vurgulamak istediğim, bu alanların *ne şekilde* birbirlerinden ayırt edildiği veya içeriklerinin nasıl dağıtıldığı, hatta belli koşullar altında bu dağılımın değişikliğe uğrayabileceği değil, bu iki alanın birbirinden *ayırt edildiği gerçeğidir*. Bir de bu ayrımın düşünce ve davranışlara yansıyabilmesidir.

Dini kesin olarak tanımladığımı iddia etmemekle birlikte, yukarıda belirtmiş olduğum bu dört özellikle dinin başlıca kriterlerini bir araya getirmiş bulunuyorum. Modern ezoterizm ve modern okültizmi bu kriterler açısından incelediğimiz zaman aşağıdaki sonuçlara varabiliriz:

a. Ezoterizm ve okültizmde gündelik olanla ezoterik/okült olan arasında ayrım yapılır. Bu ayrım, her zaman çok kesin olmamakla birlikte ve farklı yandaşlar tarafından farklı şekillerde ele alınmasına ve aynı zamanda bu kavramların, bilimin ve dinin/kilisenin dışında kaldığının vurgulanmasına karşın, geçerliliğini korur.

b. Ayrımın, bir yorum olma niteliği genelde yadsınır ve daha ziyade onun nesnel bir nitelik olduğu öne sürülür. Aslında bu ayrım, birçok dinde gözlemlenmektedir, ancak ezoterik olan ile olmayan arasında fark vardır. Ezoterik günümüzde bir kişisel tanımlamaya dönüşmüş olup, boğa burcundan ezoterist bir kadının burcu kendine uygun olan bir partner aradığı ilişki ilanlarına varıncaya kadar çok çeşitli biçimlerde kullanılır.

c. Ezoterizmin ve okültizmin pek çok yandaşı bu iki kavramı din olarak sınıflamazlar, ama sınıflayanlar da mevcuttur. Ezoteristler ve okültistler arasındaki bu görüş ayrılıkları nedeniyle ve bu soruyu kendi grupları için bile bağlayıcı bir sonuca vardıra-

bilecek yetkili bir dernek ya da merci bulunmadığından, ezoterizm ve okültizm tartışmalı kavramlar haline gelmiştir.

d. Ezoterizmin kendisini din olarak tanımlaması toplumsal yönden kabul görmemektedir. Ancak bu yaklaşımın, ampirik olarak incelenmesi gerekir

e. Ezoterizm ve okültizm toplumumuzda din olarak sınıflandırılmadığı için, kendisini din olarak tanımlaması yasal olarak engellenmiştir. Ancak bunun kolayca değiştirilebileceği görüşündeyim. Bu, örneğin ezoterik bir derneğin, kendisini topluma dini cemaat olarak olarak kabul ettirmek için girişimde bulunmasına bağlıdır. Örneğin bir ezoterizm taraftarı inancı gereği, ibadetlerini gerçekleştireceği tatil gününün pazar değil de ayla olan özel astrolojik ilişkisinden dolayı pazartesi günü olmasını talep ederek bu konuda bir deneme yapabilir. Fakat ezoteristler ve okültistler tarafından –en azından benim bildiğim kadarıyla– şimdiye kadar bu tür talepler öne sürülmemiş olduğundan, bunların toplum veya sadece yakın sosyal çevreleri tarafından kabul görüp görmeyeceği sorusu yanıtsız kalmaktadır.

Şimdiye kadar bu nedenlere dayanarak aksini savunan din bilimcileri olmasına karşın ezoterizm ve okültizmi bir din olarak sınıflandırmak mümkün olmamıştır. Bununla birlikte, ezoterizm yandaşlarının bir araya gelerek düşüncelerini ve uygulamalarını din olarak ilan etmeleri ve toplumdan ve kendi sosyal çevrelerinden kabul görmeleri olasılığı göz ardı edilemez. Sadece bağlayıcı bir grup oluşturmaya gereksinim duymaları bile değişime neden olacaktır. Öte yandan, ezoterizm ve okültizmde, büyük ve küçük çaptaki dini cemaatler için de sorun yaratacak olan bireysel biçimli radikalleşmenin artmayı sürdürdüğü gözlemlenmektedir.

8. Son Söz: Neden Ezoterizm? Bazı Savlar

Modern okültizm ve ezoterizmin kuruluş tarihi olarak, ABD'li Fox kardeşlerin duydukları tuhaf tıkırtıları ruhlardan gelen mesajlar olarak yorumladıkları 1848 yılı verilir. Bu iddiaların, geniş bir çevre tarafından kısa sürede kabul görmesi, okült yorumlara inanma eğiliminin zaten var olduğunu göstermektedir. Bu konuda 18. yüzyılda E. Swedenborg (1688-1772) tarafından kaleme alınmış yazılar örnek verilebilir. I. Kant (1724-1804), *Träume eines Geistsehers, erläutert durch die Träume der Metaphysik* (Ruhlarla temas kuran birinin düşlerinin metafizik yaklaşımlarla yorumu, 1766) başlıklı eleştiri yazısında "velut aegri somnia, vanaefinguntur species" (sanrı gören hastalar gibi boş hayaller kuruyorlar) mottosuyla bu yazılara gönderme yapmıştır. Aynı bağlamda, 18. yüzyılın ikinci yarısında da A. Mesmer'in (1734-1815) şifa yöntemi olarak sunduğu Hayvansal Manyetizm'den de (Tierische Magnetismus) söz edilebilir. Son olarak, olağanüstü görsel performansıyla çeşitli Avrupa saraylarında heyecan uyandıran ve sert tartışmalara neden olduğu gibi kapsamlı yazılı çalışmalara da konu olan "kara kâhin" Cagliostro'dan (1743-1795) bahsetmek gerekir.

19. yüzyılın –anlatılanlara inanmanın hâlâ mümkün olduğu– ikinci yarısında, okültizm ve ezoterizmin ilginç yönleri öncelikle eğitimli tabakada merak uyandırmış, 1. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllardaysa bu ilgi bütün sosyal tabakalara yayılmaya başlamıştır. Son otuz yılda, özellikle "New Age" veya Kova Burcu Çağı hareketi olarak adlandırılan akımla bağlantılı olarak, sadece Amerika ve Avrupa'da değil Japon-

ya gibi diğer ülkelerde de yeni bir atılım yapmıştır.[1] "New Age"in[2] temelinde diğer protestoların yanı sıra çok şiddetli bir bilim protestosu yer almaktadır. Bilimlerin, günümüzde yaşanan çevresel, ekonomik ve beşeri felaketlerin sorumlusu olduğu iddia edilmektedir. Bu akım, sadece dine dönüşü savunmamış, aynı zamanda programlı olarak bilim ile inancın, yani din ile bilimin uzlaşmasını savunmuş ve bunların birbirinden ayrılmasını günümüz sorunlarının başlıca nedeni olarak görmüştür. Aynı zamanda okültik tezleri 1. Dünya Savaşı'ndan sonra R. Baerwald ve T.K. Oesterreich[3] tarafından temsil edildikleri şekliyle kabul etmiş ve böylece hem bilim düşmanlığının hem de okültizm ile ezoterizmin yayılmasına elverişli bir zemin hazırlamış, ardından 1990'larda kendisi ezoterizm ve okültizme dönüşmüştür.

Aslında, bilgi ve bilime karşı birçok şey ileri sürmek mümkündür. Örneğin, bilimlerin çeşitli araçlar ve teknikleri sadece doğaya hükmedebilmek (aynı zamanda insan doğasına da), insanları doğanın zorluklarından korumak ve onları doğrudan hayatta kalmayı sağlayan zorunlulukların yükünden kurtarmak için geliştirmedikleri, aynı zamanda geliştirdikleri silahlarla insanları önceki yüzyıllardan daha etkili bir biçimde baskı altında tuttukları, onlara hükmettikleri veya en azından korku ve dehşet salmalarının mümkün olduğu ileri sürülmektedir. Atom bombaları ilk başta insanlığa dehşet salmamıştır. Ancak bu tür kınamalar tamamen haksız olmasa da burada unutulmaması gereken, atom bombalarının yapım ve kullanımından sorumlu olanın aslında bilim değil politika olduğu gerçeğidir. Hatırlatılması gerekenlerden biri de insanların ilgileri, olanakları ve farklılıkla-

1 Bkz. Prohl, I. 2000: *Die "spirituellen Intellektuellen" und das New Age in Japan.*
2 "New Age" için bkz. Zinser, H. 1992: *Ist das New Age eine Religion? Oder brauchen wir einen Religionsbegriff?*; Bochinger, Chr. 1994: *"New Age" und moderne Religion.*
3 Baerwald, R. 1920: *Okkultismus und Spiritismus und ihre weltanschaulichen Folgerungen*; Oesterreich, T.K. 1921: *Der Okkultismus in modernem Weltbild.*

rına ilişkin, ilgili tüm taraflarca sınanabilir bilgiler üzerinde uzlaşmasına yine bilimlerin olanak sağladığıdır. İnanç ve din ise, bağlayıcı nitelikleri sonucunda yalnızca kendi yandaşları arasında bir uzlaşma sağlayabilir, bunlar başkaları için geçerli değildir. 16. ve 17. yüzyılda Avrupa'da yaşanan din savaşlarının tek nedeni kuşkusuz din ve mezhep farklılıkları değildi. Dinler bugün bile dünyanın hemen her tarafında görülen savaşlarda ve iç savaşlarda aktif bir rol oynamaktadır; fakat aynı dine ve mezhebe bağlı komşu toplumlar arasında da askeri sınır çatışmalarının çıktığı gözlemlenmektedir. Ancak dindar ve romantik eğilimli bir bilinç bu gerçeği kabul etmeye pek istekli değildir. Dinler bireysel yaşamdaki anlam arayışına bir yanıt verebilir, ancak toplumun yaşam ve hukuk düzeni için bir temel oluşturma açısından inananlarıyla sınırlı kalırlar. Modern devletler bundan dolayı mutlak dinsel kurallara yansız ve mesafeli yaklaşarak, dinlerden doğan çatışmaları dengelemeye çalışmıştır. Dinin kişiselleştirilmesiyle dinde çoğulculuk sağlanabileceği düşünülmüştür. Dinin bireysel biçimleriyle her zaman değişen ölçeklerde karşılaşılmıştır. Ezoteristler ve okültistler, kendilerini bir din mensubu olarak gördükleri ölçüde, bireysel din özgürlüğünden –radikal denebilecek ölçüde– yararlanırlar. Din özgürlüğü ilkesinin kabulü ve uygulanması, modern okültizm ve modern ezoterizm için bu açıdan bir çerçeve koşulu oluşturmaktadır.

Modern okültizm ve ezoterizmi kendi kültürel ve entelektüel konumumuz içine yerleştirme konusunda çeşitli öneriler vardır. Yaygın bir görüşe göre, özellikle gençler tarafından benimsenen okültizm, toplumun marjinal kesimlerinde her dönemde görülen ve genel anlamda toplumsal bir önem taşımayan olgulardan biridir. Bunlara göre tuhaf kişiler her zaman var olmuştur ve ezoterizmin ticaretini yapanlara gereksiz yere değer vermemiş olmak için, özellikle gençler arasında yaygın olan okültizme çok fazla önem verilmemelidir. Gençlerin en azından bir bö-

lümünün okült yöntemlere olan ilgilerini kaybettikleri ve onları sıkıcı bularak vazgeçtikleri gerçeği bu görüşe temel oluşturabilir. Ancak öte yandan, yetişkinler arasında ezoterizm ve okültizmin yaygınlığı konusunda yapılmış olan az sayıdaki araştırma ise bir bölümünün vazgeçmemiş olduğunu göstermektedir.

Gençlerin ve yetişkinlerin okültizm ve ezoterizme katılma veya ilgi göstermelerinin nedenleri incelendiğinde, en sık karşılaşılan etkenin *"merak"* olduğu, bunu *"olağandışı olana ilginin"* izlediği ve üçüncü sırada *"eğlencenin"* yer aldığı, bunları çok açık bir farkla *"yön belirlemeye ve karar vermeye yardım"* etkeninin izlediği görülür. Bu veriler, kişilerin aslında bilgi ve bilimde, fakat aynı zamanda diğer deneyimlerde yanıtını bulması gereken meraklarının bu yollarla tatmin edilemediğini, olağan dışına duyulan ilginin aslında dinin geleneksel çalışma alanı olduğunu ve sanat ile medyanın sağlaması gereken eğlencenin birçok kişi için ulaşılamaz veya yavan olduğunu ve sonuçta kendisinden beklenen vermediğini göstermektedir. Ezoterizmin ve okültizmin, yön belirleme ve karar vermeye yardımcı olarak kabul edilmesi ise, toplumsal yaşam ilişkilerimizin düşündüğümüz kadar akılcı olmadığını göstermekte ve birçok insanın sorumlu olacakları kararları almaya hazır ve yeterli olmadığına işaret etmektedir. Ezoterizmin, bir ölçüde, toplumumuzu yansıttığı ve bu görüntüdeki boşluklara bir anlam kazandırdığı düşünülebilir

İnsanların, akıl ve duyguları yardımıyla krizlere ve çatışmalı durumlara çözüm bulamadıkları için ezoterik ve okült yöntemlerin yardımıyla bir karar almaya çalışmaları, aynı zamanda bu kararları "ruhlardan gelen bilgiler" olarak meşrulaştırmalarını ve sorumluluktan kaçmalarını sağlar. Böyle bir tutum toplumumuzdaki özgürlük, kendi kendine karar alma ve sorumluluk gibi önemli ilkeleri aşındırmaktadır. Bu durum aynı zamanda, sosyal ilişkilerimizde özgürlük, kendi kararlarını verme ve sorumluluk gibi kavramlardan sıklıkla söz edilmekle birlik-

te, özgürlüğün ve bağımsız kararların, örneğin deterjan seçimi vb. gibi marjinal ve önemsiz konulara da indirgendiğini, yine de herkesin politik kurumlar tarafından alınan kararlardan da sorumlu tutulduğunu göstermektedir. Finans sektöründe yaşanan güncel krize yol açan politik kararları bir tarafa bırakarak, yalnızca Berlin'deki banka skandalı örneğini anımsamak yeterlidir. Berlin'de oy verenlerden hiçbiri, bu devasa borç yükünün üstlenilmesi yolundaki karara aktif olarak katılma veya etkili bir biçimde karşı çıkma olanağına sahip değildi. Oysa hepsi, gerek ödedikleri vergilerle gerekse üniversiteler, okullar ve yüzme havuzlarını dahi kapsayan kamu hizmetlerinin sınırlandırılması sonucunda bu sorumluluğu paylaşmak zorunda kaldılar. Politika ezoterik ve okült bir görüntü sergilemekte olduğundan bazı insanlar da okült yöntemler ve inanışların yardımıyla en azından kendi özel yaşamlarını yönlendirmeye çalışmaktadır.

Okültizm ve ezoterizmin, geçmişteki dünya görüşünün geri dönüşü, yani Hıristiyanlık ve bilim tarafından reddedilen, ama temelde her zaman var olan, Hıristiyanlık öncesi ve daha önemlisi bilim öncesi dünya görüşü olarak görülmesi de önerilmiştir. Okült ve ezoterik inanışların geri dönüşü, modern bilimsel ve demokratik dünya görüşünün, kişilerin kendi kimliğini bulma ve kendini yönlendirme açısından ikna kabiliyetini kaybettiği, aynı zamanda dinlerin de bu konularda verdiği yanıtların da artık yetersiz kaldığı, bireysel ve toplumsal bir krizin işareti olarak görülebilir. Örneğin astroloji, I Ching, sarkaç ve diğer falcılık uygulamaları gibi okült uygulamaların gerçekten de endüstri öncesi toplumlardan kaynaklanıyor olması, böyle bir dönüşe işaret eden olgulardır. Aynı şekilde New Age çevrelerinde "modern öncesi düşünceye dönüş" çağrıları yapılması ve "dünyanın yeniden sihirli bir hale gelmesinin" tek umut olarak görülmesi de benzer bulgulardır.[4] Buna karşın, modern okültiz-

4 Bkz. Berman, M. 1985: *Die Wiederverzauberung der Welt*, s. 85.

min büyük ölçüde (ses kayıtları, Kirlian Fotoğrafçılığı, PC Astrolojisi, vb gibi) ancak bilimsel ve teknik buluşlarla açıklanması mümkün olan, teknik uygulamalar ve kuramlardan yararlanması, bu tezi çürüten bir gelişmedir. Tüm bu gelişmeler, eski ve daha eski yaklaşımların modernleştirildiği ve artık, çoğunlukla C. G. Jung'un psikolojisine dayandırılan "psikolojik gerekçe" ile ilişkilendirildiğine işaret etmektedir. Ayrıca, –çok sayıdaki karşıt görüşe karşı– doğrudan bir gelenekten söz edilemeyeceğini, tarafımdan yapılmış olan araştırmalarda da görüldüğü gibi[5], okült yöntem ve düşüncelerin öncelikle kitaplardan ve dergilerden alıntılanan kaynaklar tarafından şekillendirildiğini belirtmek gerekir. Ezoterizm bu yönüyle, geniş ölçüde yazınsal, yani "okuyarak öğrenilmiş" bir olgudur. Dinsel ve bilimsel eleştirilere karşın, üstü kapalı olarak geçerliliğini korumayı sürdüren düşünce ve yöntemlerin gerilediğini söylemek de pek mümkün değildir. En sık karşılaşılan gelenek iddiası ise yalnızca "hayali olarak geliştirilmiş bir gelenekten" ibarettir.

Modern okültizm ve ezoterizmin çok sayıdaki inanış ve yöntemi, daha çok bilime inancın çöküş sürecinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.[6] Bu yaklaşımlarda bilimin sınırları kabul edilmemekte ve "diğer gerçekliklere" ulaşmak hedeflenmekte, ancak bu da sınırlara bağlı kalmadan yapılmak istenmektedir. Aynı şekilde, dini vaatlerle de yetinmeye razı gelinmemektedir. C. Chr. Bry 1924'te, diğer gerçeklikleri "arka dünyalar" olarak adlandırmıştır. Abartılı bir biçimde söyleyecek olursak, modern ezoterizm ve okültizm, mantık ve bilim çerçeve-

5 Tarafımdan hazırlanan soruşturmalarda, en önemli kaynakların kitaplar ve gazeteler olduğu belirtilmiştir. Bu akımları doğrudan gelenek olarak kabul etme eğiliminde olan yetişkinlerin sayısı çok daha düşüktür. Bkz. Zinser, H. 1993: *Jugendokkultismus in Ost und West*, Tablolar.

6 M. Negebauer-Wölk tarafından hazırlanan *Aufklärung und Esoterik* (1999) isimli eserde bu konuyu benzer şekilde sınıflayan çok sayıda makale yer almaktadır. Burada ayrıca, Ezoterizm kelimesinin ancak 19. yüzyılın ilk yarısında özne olarak kullanılmaya başladığı kesinlik kazanmaktadır.

sinde de yer alan "büyüklük ve mutlak kudret fantezilerinden" vazgeçmek istememektedir. Her iki akım da bilimsel dünya görüşünün tarihsel sürecine paralel olarak ortaya çıkan bilimsel farklılaşmanın birer eklentisi ve yan ürünü olarak tanımlanabilir. Ancak bunlar, tüm bilim dalları için gerekli olan tevazuya boyun eğmemek ve bununla bağlantılı gerilimlerin dışında kalmayı istemektedir. Bilimlerin, yöntemlerinin yarattığı sınırlar nedeniyle bağlayıcı açıklamalar yapamadıkları konulara yanıtlar bulmaya çalışmaktadırlar.

Okültizmin yayılması, günlük yaşamdaki çelişkileri de yansıtmaktadır. Bilimin yardımıyla, aya gidiş gibi, eskiden gerçekleşmesinin olanaksız olduğu düşünülen hayaller gerçeğe dönüşmektedir. Fakat yine de kişiler "gerçekleşen mutlak güç fantezilerinin" dışında kalmakta ve genellikle "küçük" günlük gereksinimlerini bile karşılayamamaktadır. Okültizm bu açıdan güç ve güç fantezileri ile ilişkilidir.

Bir şeyi okült –gizli– duruma getirmek için belli bir güce sahip olmak gerekir. Ancak gizleme sürecini gerçekleştiren güç, kolaylıkla gizlenene aktarılmaktadır. Böylece okültistler ve ezoteristler gizlenen üzerinde güç sahibi oldukları izlenimi uyandırmakta veya kendilerini ve başkalarını bu yönde kandırmaktadırlar. Bu tür güç fantezileri, okültizm ve ezoterizmde etik kurallar tanınmadığı için, bireysel ve toplumsal yönden birer sorun oluşturur, çünkü bunlar başkalarını etkiler veya ezoterik ilkelerden politikada bile yararlanılabilir.

Okültizm, büyülü olma özelliğini yitirmiş ve maddeci ve mekanik bir hale gelmiş dünya görüşünün ve bunun iş yaşamında, hatta sıklıkla kişisel ilişkilerdeki etkilerinin yarattığı düş kırıklığına verilen bir yanıt olarak da görülebilir. Böyle bir dünyada birçok insan, kaçınılması mümkün olmayan bürokrasinin de ağırlığı altında, yalnızca işlevsel olmaya ve ayakta kalmaya indirgenmiş olduğundan, dünyada olup biten onun için anla-

mını ve önemini yitirir. Çok sayıda insan kendisini endüstriyel–bürokratik dünyada gereksiz, çaresiz ve terk edilmiş hisseder. Dünyada özne olarak görülmediğini ve istenmediğini ve büyük bir çarkın ufacık bir "dişlisinden" ibaret olduğunu düşünür.

Bilimsel dünya görüşünün ve bilimlerin de bu dünyanın ve yaşamın anlamı ve amacına ilişkin soruya yanıt verememeleri de hayal kırıklığına neden olmaktadır. Bilim, eylemlerimizin gerekçelerini araştırıp saptayabilir, aynı zamanda, her zaman kesin olmasa da bunların istenen ve özellikle de istenmeyen sonuçlarını da belirleyebilir. Ancak –özellikle vurgulamak isterim ki– daha fazlasını değil! Eğer daha fazlasını yaptığını iddia ederse hızla ideolojiye dönüşür. Bundan dolayı modern çağda, bilimler nesnel anlamlandırmalar yapmaktan giderek kaçınmaya başlamıştır. Tarih ve toplumda var olan anlamlandırmalar bilimsel olarak araştırılabilir ve bunların kaynağını oluşturan soruların ne zaman ve hangi koşullarda ortaya çıktığı ve ne gibi sonuçlar doğurduğu belirlenmeye çalışılır. Modern çağda ise anlam yüklemesi öznelere bırakılmıştır. Her insan yaşamının anlam ve amacını, eğer bu soruları kendine sorabiliyorsa, kendisi belirlemelidir. Bu nedenle sadece öznel anlam yüklemelerden söz edilebilir ve edilmelidir. Çünkü bilim bu hayat yaşamaya değer mi sorusuna geçerli bir yanıt veremez. Bunun aksini iddia eden mutlaka şaka yapıyordur. Ben de bu nedenle bilimin sınırlı ve alçak gönüllü olduğunu öğretiyorum.

Bazen de bilimin sadece yaşamın sürdürülebilirliğine hizmet ettiği zaman anlam kazandığı söylenir. Felsefe ise Aristoteles'ten beri bu görüşe karşı "daha iyi bir yaşam" öğretisini savunmuştur. Hıristiyanlık ve diğer dinler de aynı görüşü ileri sürmüşlerdir. Bilimin sadece yaşama hizmet ettiği zaman anlamlı olduğu şeklindeki yaklaşımda doğruluk payı olabilir, ancak bu yaşamın anlamı sorusuna bir yanıt olarak kabul edilemez. Bu durumda insan yalnızca hayatta kalma işlevine indirgenmiş olur. Aynı

Spinoza'nın ahlak öğretisinde ileri sürmüş olduğu gibi: *Conatus sese conservandi primum et unicum virtutis est fundamentum* (Yaşamı sürdürme çabası, erdemin ilk ve tek temelidir).[7] Oysa bu duruş, yaşamın sürdürülebilirliğini yaşamın anlamı olarak görmekte ve öznel anlam yüklemeleri gerekli bulmadığı için, insanı salt doğaya ve doğadaki çıplak tekrarlanırlığa indirgemekte, tam olarak tanımlamak gerekirse, özneleri ortadan kaldırmaktadır. Doğaya ve kadere uyum sağlanması, daha çok mitlerin yaşamın anlamı sorusuna verdiği yanıt olarak kabul edilmiştir. Bu olgu ezoterizmde artık kadere uyum sağlama değil, evren ve doğa ile "uyum içerisinde olmak" şeklinde yorumlanmaktadır. Ezoterizmde bu büyük sır olarak görüldüğü için gizli tutulur. Ancak bu yöndeki ifadeler dikkatle incelenecek olursa, bunlarda da bürokratik-endüstriyel bir dünyada, salt yaşamı sürdürme ve işlevsel olma kavramına karşı çıkıldığı, ama buna karşılık çatışmaların çözümü olarak öznelerin kendi kimliklerini oluşturmaları değil, doğa ve kadere uyum sağlamanın, bunları örnek almanın ve tekrar etmenin savunulduğu görülür. Buna karşı çıkış başarısız kalmakta, dolayısıyla kader kavramı yaklaşımları içinde asimile olmaktadır.

Bilimin yapabileceklerinin sınırlılığı eleştirilirken, yaşama anlam yükleme ve mutlak olana ilişkin düşünceleri kişiselleştirmenin, her insanın özgürlüğü için şart olduğu kolayca gözden kaçabilmektedir. Her insan, yaşamın, çoğunlukla egemen olanlar veya yabancı otoriteler tarafından belirlendiği bilinen, nesnel anlamından kurtularak kendi yaşamının anlam ve amacını kendisi belirlemelidir. Ancak bu hiç de kolay olmadığı için, birçok kişi tarafından yeterli ölçüde gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle, Th. W. Adorno'nun çok da nazik olmayan bir şekilde ifade ettiği gibi, sihirli bir sözcükle (abrakadabra ile) kendilerini zorlayan sorunların yükünden kur-

7 Spinoza: *Ethica*, Pars iv, 22. öğreti cümlesinin eki; Spinoza. 1987: *Ethik*. Köln: Röderberg, s. 237.

tulmaya çalışmaktadırlar.

Okültizm ve ezoterizmin yayılmasında ayrıca bir tür "din pazarının"[8] oluşması da rol oynamaktadır. Toplumumuz için anayasal bir hak olan din özgürlüğü, insanları öncelikle tabi oldukları derebeylerin ve üst düzey yetkililerinin mezhep ve dinlerinden veya diktatörlerin ideolojilerine bağlı kalmak zorunluluğundan kurtarmıştır. Ancak aynı zamanda, geçen yüzyılda onlara farklı din ve anlayış seçenekleri sunmuştur. Bu pazarın temel öğelerini resmi olarak serbest arz ve serbest talep oluşturduğu için, ezoterizm fuarları, ilan kitapçıkları, özel toplantı ve kült mekânlarında yapılan etkinlikler, din ve ezoterizm tüccarlarının faaliyetlerini sürdürmeye elverişli zeminler oluşturmuştur. Ancak bu gelişme sonucunda, dinin mutlak ve vazgeçilmez olma niteliği, serbestçe seçilebilen göreceliliğe dönüşmekte ve bunun, tartışılmaz bir anlam, bağlayıcı değerler ve yönlendirme gibi beklentileri ne ölçüde karşılayabildiği açısından kuşku uyandırmaktadır. Ayrıca bu durumda, çoğu kişinin beklediği gibi, inancın toplum tarafından onaylanması da mümkün olmamaktadır. Üstelik modern okültizm ve ezoterizmin sunduklarının sürekli olarak değişime uğraması bunun aksinin gerçekleştiğini göstermektedir.

Ezoterizme yönelmede ayrıca, Hıristiyan kiliselerinde tanrının ulaşılamaz olarak görülmesinin de rolü vardır. Bu olgu, bireysel açıdan da ulaşılamazlık şeklinde algılanabilir. Oysa ezoterizm ve okültizm, olağan dışı olana, ruhlara ve benzerlerine ulaşmanın yollarını ve araçlarını sunar. Hatta bazen bu ruhlar dünyasıyla temas kurmanın mümkün olduğu iddia edilir

Bireylerin ezoterizm ve okültizme olan yönelmelerinin nedenleri çeşitlidir. Bu konuda karşımıza yakın arkadaş çevresinde sevilen oyunlara katılımdan, dengesiz güç fantezilerine, hatta bazı ruh çağırma seanslarında gözlemlenen, bireysel pa-

8 Bkz. Zinser, H. 1997: *Der Markt der Religionen*.

ranoya olaylarına kadar varan olgular çıkmaktadır. Burada ancak, okültizm ve ezoterizme karşı ilgi ve ihtiyaçların çeşitliliğini ve aralarındaki çelişkileri anlamamızı sağlayacak birkaç eğilimden söz etmek mümkündür

Ezoterizm ve okültizmin, dinin gelecekteki formlarını oluşturup, o dönemdeki kilise ve dini cemaatlerin bunlara uyum sağlamak zorunda mı kalacakları veya sadece din pazarını oluşturan koşullarda bir geçiş olgusu olarak kalıp da sürekli olarak kilise ve dini cemaatler tarafından mı dışlanacaklarına ilişkin bir karar vermeye cesaret edemiyorum. Ayrıca, öğretileri ve ritüelleri bir cemaat tarafından onaylanan bağlayıcı dinlere yeniden gereksinim duyulması ve bunların bireysel olarak biçimlendirilen dinlerin yerini alması da mümkündür. Aynı şekilde, bireysel ve kolektif dini yaklaşımların birlikte var olmaları da mümkün olabilir. Bu durumda belirli alanlara özgü din biçimleri oluşmaya devam ederken, doğum, evlilik ve ölüm gibi önemli olayların toplumda kabul gören bir dini cemaatin ritüellerine uygun şekilde yaşanması, geri kalan dönemlerde bireysel dini yaklaşımlara bağlı kalınması tercih edilebilir.

Ezoterizm ve okültizm, yandaşları ve alıcıları tarafından genelde boş zamanlarda yapılan bir etkinlik olarak görülür; çoğu kez iyi vakit geçirmek, katılım için neden olarak gösterilir. Ezoterizm ve okültizmin önemi, kendiminkiler de dahil olmak üzere bilimsel araştırmalarda belki de biraz abartılmaktadır, çünkü bunların aslında eğlenceli zaman geçirme seçeneklerine katkıda bulundukları ve çoğu kişinin bu amaçla ilgi gösterdiği gözden kaçmaktadır.

İNCELEME

EZOTERİZME GİRİŞ

Ezoterizm seksenli yıllardan sonra giderek daha hızlı bir biçimde hayatımıza girdi. Astroloji, tarot, parapsikoloji, reiki, Şamanizm, alternatif tıp artık herkesin dilinde. Ama işin tuhaf yanı her yerde karşımıza çıkan ezoterizm konusunda ciddiye alınacak hemen hiçbir çalışma yok. Bütün yaygınlığına ve etkisine rağmen ezoterizm hâlâ bilimsel çalışmaların konusu olabilmiş değil.

Hartmut Zinser'in *Ezoterizme Giriş*'i düşün dünyamızdaki bu büyük açığı kapatıyor. Zinser, alanında temel eserlerden birisi olan bu çalışmasında ezoterizm kavramının ortaya çıkışını ve gelişimini inceliyor. Ezoterik akımların ortak özelliklerini ele alıyor ve bu türden akımların çağımızın yeni dinleri sayılıp sayılmayacağını sorguluyor. Ezoterizm alanındaki uygulamaları ve şarlatanlıkları bir bilim insanının serinkanlılığıyla değerlendiriyor. Dinbilim ve ezoterizm arasındaki ilişkiyle ilgili üzerinde durulması gereken sorular soruyor.

Ezoterizme Giriş, gündelik hayatımızda etkisini giderek artıran ezoterizm hakkında bilimsel ve tarafsız bir bakış açısıyla bilgi edinmek isteyenler için önemli bir kaynak.





ISBN:978-9944-756-78-5

KIRMIZIKEDİ

www.kirmizikedikitap.com

12 TL